

1-2
1969

naše planine

naše planine

REVIJA PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE
I PLANINARSKOG SAVEZA BOSNE I HERCEGOVINE

le nostre montagne

nos montagnes

the mountains

unsere berge

Redakcijski odbor PS Hrvatske: Blašković dr Vladimir, sveuč. profesor; Božičević Srećko, dipl. ing. geologije; Pražić dr Mihajlo, sveuč. profesor i Verić Ljerka, profesor.

Glavni i odgovorni urednik: Dr Željko Poljak,
Zagreb, Cesarčeva 5/II

Pretplata iznosi godišnje 15 nd. Cijena pojedinom dvobroju 3 nd. Uplate se šalju čekom na tekući račun PS Hrvatske (301-8-2231). Na poledini treba naznačiti: »Za Naše planine« i ispisati čitku adresu posiljaoca. Rukopisi se šalju Planinarskom savezu Hrvatske, Zagreb, Gajeva 2a u Planinarskom savezu Bosne i Hercegovine, Sarajevo, Sime Milutinovića 10. Izlazi u šest dvobroja godišnje. Izdavač: Planinarski savez Hrvatske. — Tisak »Vjesnik« — Zagreb

---

GODINA XXI JANUAR—FEBRUAR 1969. BROJ 1—2

SADRŽAJ

Slaviček I.: U posjetu slavonskim gradinama	3
Stanišić V.: Naše »male Alpe«	7
Špoljarić B.: »Gasi! Spavanje!«	9
Korjenić E.: Dnevnik planinarske transverzale »Sutjeska«	13
Božinović ing. M.: Opet na Bjeliču	17
Kostanjšek ing. M.: Sa Prenja na Čvrsnicu	21
Božić ing. V.: Jama kod Novokračina	24
Godina Velebita	27
Perković A.: Concinin uspon na Biokovo	29
Kotlajić B.: Željenim putem	31
Šehić M.: Još o slovenskim transverzalama	33
Hofer V.: Planinarski memoari jednog penzionera	35
Iz literature	38
Gilić S.: Anića kuk i Čuk na Velebitu	39
Za alpiniste	41
Orijentacijski sport	43
Speleologija	45
Vijesti	46

---

naše planine

ČASOPIS PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE I PLANINARSKOG SAVEZA BOSNE I HERCEGOVINE

GODIŠTE XXI

urednik — *the editor*.

urednik

Dr ŽELJKO POLJAK

REDAKCIJSKI ODBOR

Blašković dr Vladimir, sveuč.
profesor, Božičević Srećko, dipl.
ing. geologije, Pražić dr Mihajlo,
sveuč. profesor, Verić Ljerka,
profesor hrvatskog jezika

ZAGREB 1969

use blue

the mountains
in the sun
and the
water

Claudio C. Vassalli, Dr. Zeljko Poljanec,
Dr. Bojan Stojanovic, Dr. Bojan Stojanovic

Predstavlja predstavništvo na Crvena poljoprivredna
izložba u Beogradu, u periodu od 1. do 10. decembra, na sajmu
čiji je adresat srpski i međunarodni tržište.

Na izložbi će biti predstavljene i predstavljene
nove inovacije u oblasti agro-industrije, načini
proizvodnje hrane, te načini rješenja kroz
tehnologiju, tehnologiju, tehnologiju, tehnologiju,

tehnologiju, tehnologiju, tehnologiju, tehnologiju,
tehnologiju, tehnologiju, tehnologiju, tehnologiju,

noše planine

GODINA XXI JANUAR-FEBRUAR 1969 BROJ 1-2

IVO SLAVIČEK, Osijek

IVO SLAVIČEK, Osijek

U posjetu slavonskim gradinama

VELIKA

Proljeće

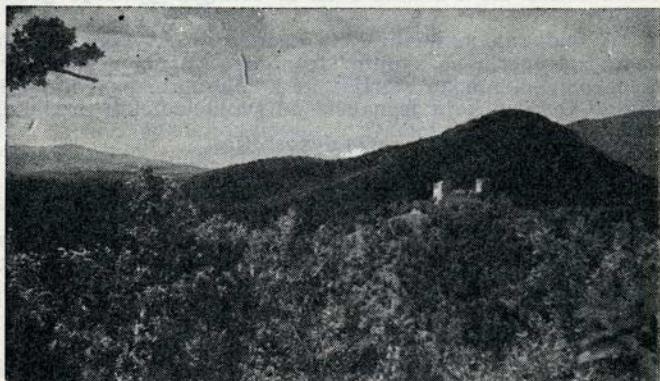
Nježno zelenilo postaje sve izrazitije na smedim, donedavna posve golim gramama; pupovi izbijaju, prvo onj uz Toplički potok, a potom i drugdje. Uz tople izvore zelenilo je već ponešto izrazitije, dalje, više prema Lapjaku, ono se tek stidljivo javlja. Pa i borovi na obroncima Lapjaka, zeleni preko cijele godine, kao da dobivaju nešto nježniju zelenu boju.

Obilje nijansi zelenila: od sivkastoga, preko nježnožućkastoga, sve do jarko, ali još ne tamno zelenog. Pogled zadivljeno luta zelenilom, penje se uz obronke i zastaje na starom gradu Velikoj. Njeno sivilo ističe se prema isprano modroj boji neba i prema zelenilu koje uzima maha, koje kao da svaki sat postaje sve obilatije.

Ostavimo začas tople izvore Topličkog potoka i krenimo gore, bit ćeemo bogato nagrađeni. Glavna kula, okrenuta prema mjestu nad kojim kao da pažljivo bdiye, bit će nam putokaz. Uostalom, tko bi se i mogao izgubiti na brijegu koji se sa tri strane orilično strmo ruši?

Gore, među zidinama, posvemašnja tišina. Gušteri, ti posljednji čuvari starih zidina, još nisu izmiljeli da uživaju u topлом blagoslovu sunca; iz mesta po koji glas domaće životinje, inače niti mrmora vjetra, niti buke civilizacije.

Grad Bekfijevaca i Veličkih, nekada »palacium stratum et longum« (barem za shvaćanje onih vremena, jer te dimenzije naprosto nisu moguće na onako usku prostoru), danas je većini zanimljiviji kao mjesto gdje se mogu brati borovnice, odakle je lijep pogled na mjesto Veliku i okolicu i gdje se četiri oka mogu zavući daleko od ostalih očiju — nego kao nekada tvrdi grad.

Velički grad

No tko ga pomnije promotri, zapazit će i tragove kamina, i ostatke greda koje su nosile pod, pa će mu biti slobodno da zamišlja život u toj uskoj, ali sigurnoj, trodijelnoj utvrdi.

Tko je romantičnije raspoložen, može si dočaravati zublje utaknute u zid, oružje naslonjeno o rubove i rzanje viteskih konja negdje u daljini. Realističniji posjetilac možda će zamišljati koliko je kmetskoga znoja proliveno dok se tvrđava sagradila, koliko pogrbljenih leđa da se ta gospoštija nahrani, koliko bićeva ili samo grubih riječi da se dio za vlasnike utvrde dopremi iz sela u vlastelinske žitnice, ambare, podrumre.

Garavo kamenje uz kamin grada... Jesu li ovdje pekli kruh, pržili srnetinu za gospodara i goste, ili se naprosto grijali da se reuma u tim zidinama studi bar djelemišno ublaži? Zagaravljeni kamenje... ostaci dima. Da, dima, onoga što je simbol prolaznosti, dim na vjetru — ima li što nepostojanje, prolaznije? Pa ipak, on je ostavio trag i pola tisućje kašnije, u vrijeme kad od Veličkih nema više traga. Tanki pramen dima, tvari lake kao san, pa eto, kako nas još uvijek podsjeća na nekadašnji život u starom gradu.

Proljeće buja. Novi listovi oko prastara grada. Koliko li su novih listanja vidjeli ti zadimljeni kamenovi?

RUŽICA

Ljetno

Oduvijek je bilo do Ružice najlakše doći od svih slavonskih sredovječnih gradova Stara, simpatična cesta, gotovo samo kolotečina — sada ne služi više nikome osim mještanima. Jedna od onih cesta koje su najsimpatičnije planinaru: čak na jednom dijelu potok prelazi preko nje. Jednostavno se preljeva preko ceste, pa valja malo zagaziti u nj, ili skakati. No tko se tu još kreće osim planinara u teškim cipelama? Danas je pod gradom jezero, a do njega vodi cesta. I bezbroj automobila, svih boja i registracija, i galama plivača, igrača s loptom, cika djece.

A gore gleda Ružica, dobročudno, flegmatično. Svak misli da je pozna, ta nisu li je kupači gledali iz dana u dan? Otići do nje — ta tko bi to još učinio, kad se i odozdo lijepo vidi! To je za one lude u gojzericama, koji po toj vrućini još na leđa stavljuju uprtnjače mjesto da se lijepo izvale uz jezero. Ići vidjeti grad iz bliza? Ta molim vas, što tamo uopće ima da se vidi?

A to je i grad, i dvor, i tvrđa — sve ujedno. Jedna od najvećih gradina u Hrvatskoj. Pred gotovo trista godina ondje su bili razbijeni Turci, još trista godina ranije ona se već spominje. Oraha ima u toj okolici obilato, ali da li je to baš pravi uzrok imenu? Spominje se i kao Rahocia i kao Raholcza i kojekako slično.

Ulazimo kroz razvaljenu kulu. Kao i svi posjetiocu posljednjeg stoljeća. Nekada se do grada dopiralo mostom. Koga zanima, može još vidjeti blijede tragove potporanja tog mosta.

Kupine i zričci. Kamen se užario. Svjež miris vegetacije, ugodan miris kupina i vonj prašine koja sve prekriva. Prašina zaborava? Unutar zidina tišina, prekidana žagorom odozdo, s jezera. Vika kupača, dovikivanje djece, šum motora koji pristižu — sve se slijeva u slabu, ali ipak dobro zamjetljivi mrmor. Ne treba više nego zatvoriti načas oči i zamisliti da iz ostataka obližnje gotske kapelice dopire mrmor molitve.

A onda na manualu ljeta zaoriše visoki registri orgulja: jedan zričak na komenu zatreperio na svojim strunama. Ali ne, nema to veze s kapelom i gotikom, to je starije, mnogo starije: to je pjesma Amon-Rau, Sunčevu kolutu. Ili možda Himna Ozirisu, koju je naučio od svojih dalekih predaka, zričaka egipatskih:

»On donosi sitost
i daje je svima zemljama.
I svi se ljudi raduju, srca su dobra.
Svi se raduju, svi se smiju.«

Ostavimo zrička samoga. Njegov Oziris, ili Amon-Ra, ili Feb — voli da čuje pjesmu sabranih zričaka. Ne uznenirujmo ga. Gotska kapelica Ružice odavnina je izgubila namjenu, ali zahvaljujući zričcima Ružica je i dalje mjesto odakle se uživaju himne, peani.

Pažljivo, da ne skotrljamo kamen, krenut ćemo dalje. Kamo? Dolje na jezeru je prebučno. Zato gore, u brda, u šume — koji su i sami jedan veliki zanos, jedan pean.

BEDEMGRAD

Jesen

Kad posljednji vinograd sa svojim ružičastim lišćem, što u jesen podsjeća na boju ružice razrijedene vodom, ostane iza nas, i kad zagrabilo uz živicu od kupine i drača prema zapadu — iz raskošne jesenske palete izronit će i nevisoko brdo s kulom što se oštroti okrtava prema nebu. Nema ljepšeg pogleda na Bedemgrad od jesenskoga, od pogleda u rano popodne kad sunce kosim sjajem daje svu puninu raskoši boja na obronku njegova brda.

Topole se jarko žute kao na nekim platnima van Gogha, bukve prelijevaju od duhansko-smeđe do boje lješnjaka, tu i tamo kupina ubaci svoj karmin. Hrast daje čitav prijelaz od zelene preko žute do suho-smeđe boje. A divlje trešnje? Bez njih bi raskoš ipak bio nepotpun, nijedno drugo stablo ne zna izatkat takvo bogatstvo crvenila svih nijansi. A kako su rijetke, porazmještene samo tu i tamo, divlje trešnje ozivljavaju mjestimično taj jesenski zanos tonova.

A tamo gore, nedaleko ispod Bedemgrada, dvije divne zelene boje: posve mladi borovi i nešto tamniji, stariji. Dvije zelene mrlje, ljeti možda nezapažene, sada u jesen u kontrastu sa žutilom, smeđim i crvenkastim tonovima — daju posebnu draž tom jedva 400 metara visokom brdu. Tko bi odolio tom sočnom zelenilu borova, tim plamenim pozivima divljih trešanja?

Stoga gore, prema Bedemgradu, njegov nas gospodar očekuje. Ne, nije to onaj nekadašnji, koji je goste dočekivao bogatim stolom punim divljači, a nezvana gosta bome i barutom. To je Jesen, najbogatiji gospodar, koji nudi plodove svima: i pticama, i vjevericama, i hrčku, i čovjeku namjerniku.

Izvolite, kupine se crne, pa ako nisu toliko slatke kao u ljetu, to su vrednije što su posljednje. Šipak je već ofurio mraz i postao je mekan, slastan. Kod borovica ne znate je li ljepši plod ili još posve zeleni grm.

I kad dođete do Bedemgrada, napasli ste već oči divotom šume, nabrstili se plodina, pa ostaje da još uživate u zidinama. O starom gotskom gradu mnogo se ne zna, zadržava nas ipak vještina kojom su uglovi oblagani velikim komadima tesana kamena. I prozori-puškarnice. Vrata ulazne kule još su dobro očuvana. Nešto pred njima kao stražar: staro drvo, doduše znatno mlađe od grada, ali ipak Metuzalem u okolnoj šumi.

Pod njim se ugodno sjedi, rado planduje, a — nažalost — još radije ostavljaju papiri, konzerve... Stara naša bolest! S grada pogled na Lončarski vis, najviši vrh Krndije. Najviši, ali ne i najljepši. Pa ako krenete nazad putem prema Našičkom vodovodu, te se osvrnete, pogled na briješ sa starim gradom ponovo će vas oduševiti. Kula strši još uvijek ponosito, a brdo odavde izgleda upravo impozantno. Dugo ga još vidite za sobom i upravo gledate neće li vam tko mahati s glavnue kule.

Čini vam se kao da je ondje ostao netko vama drag i nastojat ćete što prije ponovo doći. U svaku dobu godine, ali ipak najradije u poznu jesen, kad do grada vodi veliki šaren sag rasplamtele šume.

KLAK

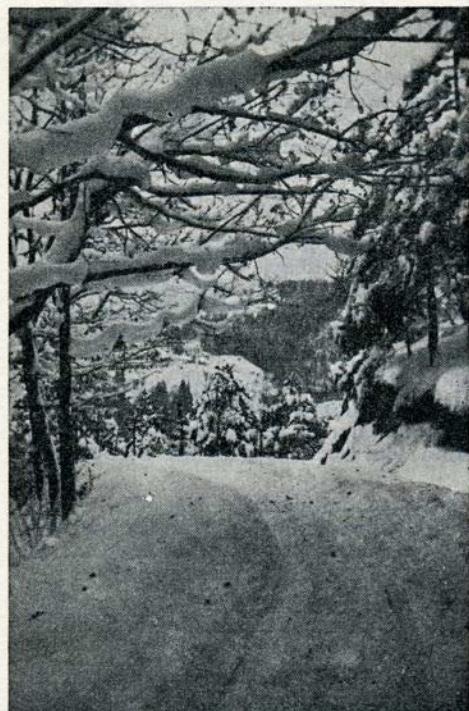
Zima

Od svih sredovječnih gradova u slavonskim brdima Klak je (ili Drenovac) najnesretniji: premda blizu Jankovca, malo ga tko posjeće, makar je na nekoć veoma pogodnu mjestu, ostaci su mu veoma neugledni. A ni doći do njega nije lako: valja se malo i »četveronoške« pomučiti, pogotovo ako je već zapao snijeg.

Ali zato je zima doba godine kad se do njega ponajviše vrijedi potruditi. Ne, od grada nećete ništa osobita vidjeti, ali zato putem...

Pao je prvi snijeg na dobro smrznutu zemlju. Tek koji centimetar, da se staze još dobro poznaju, ali da sve izgleda svečano, gotovo nestvarno. I pod snijegom još šušti lišće pod vašim koracima, jedini šum u siječanjskoj tišini ranog jutra. Nigdje nikoga... da li zaista? A kakvi su to neobični tragovi na snijegu? Neka se ptica šetala prije vas. I postaje vam žao što ne znate dovoljno o pticama, da po tragu saznate kakva li je šetačica išla stazom.

Gledate bolje: evo uskoro novog traga. Ovaj je od šapa, ne od ptičjih nogu. Uranila je lisica, valjda joj je želudac naložio da krene u potragu za hranom. Poči-

U siječanjskoj tišini ranoga jutra

njete se igrati detektiva: silazite sa staze, idete lisičjim tragom. Gle, ovdje je skrenula u šiprag, pa se opet vratila. Radoznao zavirujete u šiprag, ali tragovi kazuju da nije bilo borbe, samo radoznalosti. Lisica je išla dalje, i, dakako, birala je najudobniji put, pa možete mirno za njom. Tek na jednom mjestu putovi vam se razilaze.

Snjeg prigušuje korake i stoga se i može dogoditi da dođete na svega desetak metara od srndača. No ipak on je vas prvi vidio, te istom preplašeni njegov bijeg upozorava vas kamo da pogledate. Vidite ga još samo časak u bijegu, a poslije još dugo čujete kako trči. Onda se opet sve smiri.

Tako u miru stižete do odvojka od starog »Rimskog puta« gdje treba skrenuti prema Klaku. Začas ste ondje. Šta tu ima da se vidi? — upitat će se netko. Nešto ciglenoga zdanja skrivenoga u šumi. Od tri kule ostadoše dvije neugledne ruševine. Ali ne osamljene i u to zimsko vrijeme: oko njih sve puno tragova. Dolaze li se ovamo zaštitići on nevremena? Od snježnih zapuha?

Brojite tragove: bilo je tu lijepo društvene. Doduše ne sve najednom, neki tragovi daju na znanje da nije moguće da svi u »mirnoj koegzistenciji« budu na okupu. Skupljaju li se jedni da se zaštite od nevremena, drugi da potraže (na njihov zator) te zaštićene?

Ponovo počinje sitan snijeg. Klak, zabačeni, neposjećivani grad ipak nije sam. Još uvijek služi zaštitnoj svrsi. Oni koji su ga smiono projektirali na rubu strmine, oni koji su ga mučno gradili — mogli bi biti zadovoljni. I u ruševinama — još je koristan.

Snjeg je sve gušći. Odlažeći od Klaka još ćete se i nehotice okrenuti, ne biste li kroz sve gušći zastor snježnih pahuljica vidjeli kakvo šćućreno krzno. Uzalud. Tješite se: možda negdje kakvo plašljivo oko čeka da se maknete, pa da pohrli pod ruševine da se skloni. I zadovoljni ste što je Klak uvijek tako sam, neposjećivan. Nekom živom biću tako je korisniji, mirniji...

Klak ostaje za vama. Grad koji je štitio i koji još štiti. Možda je sada i korisniji nego nekoc?

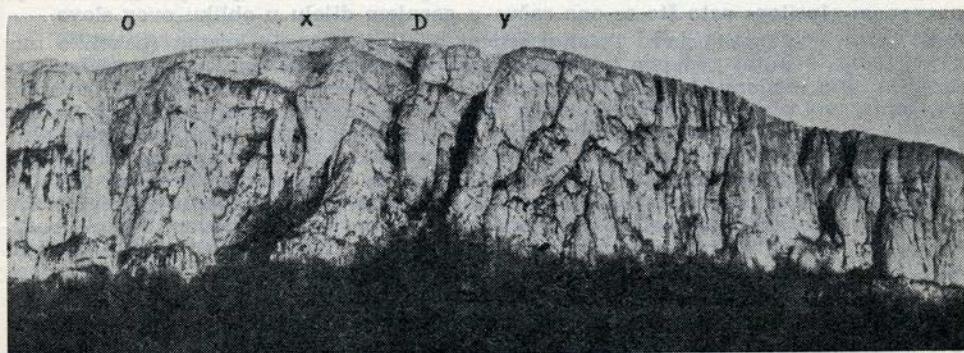
Naše »male Alpe«

Kada je prije par godina izšao »Alpinistički vodič« Z. Smerke, koji je dobrom dijelom posvećen kratkim stijenama u našim Dinaridima, često i ispod 200 m visine, sjećam se da su u društvu planinara oživjele rasprave o »malom alpinizmu« — o tome, da li je i koliko je dimenzija stijene, njena absolutna i relativna visina, presudna za suštinu alpinističkog djelovanja i doživljaja, može li biti alpinizma izvan Alpa i njima sličnih masiva itd.

Toga sam se ponovo veoma živo sjetio kada sam prije nekoliko mjeseci u »Našim planinama« pročitao o usponu izvršenom na kamenitoj piramidi usred Jadran — otoku Jabuci, o smjerovima čiji absolutni i relativni visinski efektivi iznose 90 ili 100 metara.

I zaista, svijet je pun tih »malih Alpa« u kojima povremeno ili stalno zvoni kladivo. Kategoriziraju se nekad kao »vježbališta«. Kao što je Klek za Zagrepčane, tako su i Romanjske stijene škola za Sarajlige, Vranjska draga za Riječane i sl. Uvjetni naziv »vježbališta« tačan je utoliko što usponi u tim stijenama zaista po pravilu predstavljaju »trening« i što se planinarska djelatnost i ambicije planinara u principu ne ograničavaju. Ali, ipak je tačnost takvoga naziva sasvim relativna, jer se svi, pa i vrlo teški poduhvati u planinama, uvijek mogu smatrati vježbom za sve teže i duže ture.

Zato bih rekao da dimenzije nisu od presudnog značenja za kvalifikaciju nečega što su stijene, razumije se, ako se penjač mora pomučiti bar dva-tri rastežaja. Presudan je prirodni ambijent. Kratkoča tornjeva u čuvenim »vrtićima« npr. u švicarskoj Juri, u češkim konglomeratima, stijena u velškim klifovitim obalama ili numeriranim »smjerova« u klisurama u blizini kavkaskih »alplagera« o kojima su nam pričali naši »kavkasci«; alpinističkih minijatura u Ardenima, Provansalskim Alpama ili tolikim nacionalnim parkovima i predgorkima visokih planina — njihova kratkoča ih ne degradira i nema nikakve sumnje da je penjanje u tim stijenama alpinističko djelovanje, isto onako kao što nitko neće svrstati u alpinizam penjanje na neku građevinu makar ona bila i tri puta veća od neke prirodne stijene.

Sjeverozapadna stijena Stola (1156 m) u Homolju

O = Jaruga s oknom

X = Jaruga »Iks«

D = Direktna jaruga

Y = »Ipsilon«

St ga nije čudna izvjesna sentimentalnost planinara koji se poslije strmina Triglava ili Mont Blanca uvek rado vraćaju u »svoje stijene« u koje su unijeli dio svoje mladosti.

Te miniature su realnost u svim alpinističkim pokretima i one ne zaslužuju obzirne osmjehe. One nisu i ne treba da budu konačni domet ljudi, ali je lijepo kada mogu da postanu svagdašnjica bliska našem gradskom životu. Ne spadaju u velike ciljeve koje ljudi sebi u planini postavljaju, ali su često dio puta s tim ciljevima. Nisu put k jeftinoj slavi, nego su dio zavičajnog ambijenta alpinista. Ne bi mogle biti isključivi teren djelovanja planinara sa ambicijama, ali su neizbjegjan dio tog djelovanja.

Ove stijene nisu karakteristika svoje prirodne sredine, one su kurioziteti u njoj. Njima ne vode logični pristupi na vrhove — to je čisti l'art pour l'art.

M žda sve to nije »pravi« alpinizam, ali je neki njegov dio. Zato usponi u tim stijenama, a mnogo ih je u našim krajevinama, ne treba da ostanu nepoznati, stijene zaboravljene, a prolazi kroz njih ponovo otkrivani. One zaslužuju da ih volimo, jer u njima ima prave planinske ljepote, jer i one bogate naš planinarski život.

MINIJATURE U HOMOLJSKOM STOLU

Za ovaj put hću da skrenem pažnju samo na jedan takav ambijent, na planinu Stol u Homolju. Ona se nalazi u srcu Homolja, sjeverno od Bora, između nešto poznatijih susjeda Velikog krša (na zapadu) i Deli-Jovana (na istoku). Pristup k njoj vodi od Bora, preko 5 km udaljenoga sela Krivelj (cesta) i dalje markiranom stazom oko 3 1/2 sata do kuće na Stolu. Kuća je opskrbljena, veoma dobro održavana, sa više soba i skupnim ležajevima. Nalazi se na visini oko 1000 m, na travnatoj livadi, neposredno ispod stijene glavnog vrha (Stol, 1156 m) koji nas upravo u ovom trenutku i zanima.

Vrh je sa svih strana blag i lako pristupačan, sa kamenitim i travom obraslim padinama, izuzev prema sjeverozapadu, gdje je kao odsječen. Tu se pruža do 150 metara visoka, dosta razvučena stjenovita barijera ispresjecana sa više vrlo strmih jaruga, sa kaminskim detaljima i strmim skokovima.

Stijena je u alpinističkom smislu »otkrivena« krajem 1956. g. u vrijeme kada je u Boru postojao dosta aktivan alpinistički odsjek, budući da je u to vrijeme tamo živio i djelovaо I. Paljaruci, jedan od posljeratnih pionira alpinizma u Srbiji.

Tada je prilikom jednog tečaja (29. novembra 1956) veća grupa pripadnika borskog Odsjeka sa drom I. Stojanovićem iz Beograda izvršila uspon jarugom kasnije nazvanom »Ipsilon« zato što se ona račva u gornjem dijelu u obliku ovog slova.

»Ipsilon«. Pristup stijeni od kuće je vrlo kratak (nekoliko minuta) i sasvim lak (preko livade i kroz malu šumicu neposredno pod stijenu, bez ikakvog sipara). Ulaz u smjer »Y« nalazi se nasuprot planinarske kuće. Smjer se proteže u desnom dijelu stijene i lako ga je uočiti ako se prethodno stijena pogleda iz daljine. Početni skok je malo naporan, a zatim se tri rastežaja kroz grupu smjenjuju kaminski detalji od po nekoliko metara sa lakšim proširenjem i manje strmim mjestima pogodnim i za osiguranje. Poslije jednog težeg detalja (skok koji se kao otvorena stijena penje više po lijevom dijelu jaruge, klin) strmina postaje blaža. Do kraja treba penjati lijevim kраком »ipsilona«. Bez posebnih teškoća na rub stijene. — Dužina smjera 150 m. Ocijenjen je kao III sa detaljem IV.

Kod slijedećeg posjeta Stolu, za prvomajskih praznika 1957. g. pripadnici beogradskih odsjeka su, pored ponavljanja prvog uspona, izvršili i neke nove. Idući od desna u lijevo to su:

Direktna jaruga. Pristup kao kod prethodnog opisa, s tim što ulaz treba tražiti lijevo u upadnici samog vrha (po čemu je smjer i dobio ime). Ulazi se preko vrlo teškog 7—8 m visokog skoka sa krovom blago prevjesnom pukotinom pri vrhu. Preko tog skoka na prostranu polici (na koju se, izgleda, može pristupiti i sa desne strane, dosta lakše, ali nedosljedno nazivu). Sa police u jarugu koja se diže

prema vrhu, bez orientacionih poteškoća, serijom kamina koji se prolaze uglavnom raskoračno i sa dobrim izborom mjesta za osiguravanje. Izlazi se na domak samog vrha. Dužina smjera 150 m. Težina III sa ulazom IV⁺ (Milan Matić i V. Stanišić, 29. IV 1957).

J a r u g a » I k s «. Nalazi se lijevo od Direktne i dobila je naziv po karakterističnom »X« koji se očrtava na tome mjestu preko stijene kada se promatra iz daljine. Ulas je u najnižem dijelu između krovova »X«. Prvo se penje po otvorenoj stijeni koso udesno (vrlo teško, slab i kršljivi oprimci) do dobre platforme. Odatle u grupu koja dalje prirodno vodi naviše. Njene karakteristike su potpuno iste kao kod jaruge u prethodnom opisu. Dužina smjera do 150 m. Težina III sa ulazom IV⁺ (Bogdan Pajković i Božidar Petrović, 29. IV 1957).

J a r u g a s a o k n o m. Slijedeća lijevo od »X«. Strogo uzevši ne bi se mogla smatrati smjerom, jer je samo prolaz kroz osno sa mostom penjački detalj, dok dalje do kraja težina ne prelazi I. Međutim, sva-kako je treba proći (može se koristiti za silazak) radi ljepote okna. (Branko Turin i Milanka Kolarski, 29. IV 1957).

To je ukratko sve što se od suhoparnih podataka može kazati o ovom vrhu i njegovoj stijeni.

Ako netko ide da planinari u dio Karpata koji pripada našoj zemlji između Dunava, Morave, Grze, Crne reke i Timoka, najvjeroatnije je da ga tamo privlače prostrane nepregledne šume, dubine kraškog podzemlja sa divnim spiljskim naktom i još uvijek brojni etnološki i folklorni relikti i historijski spomenici sakriveni i zabačeni na nepristupačnim mjestima. To su zasta najpoznatija svojstva Homolja, Kučaja, Beljanice i drugih planinskih krajeva istočne Srbije. Ali, to bogatstvo upotpunjavaju i daleke usamljene i zaboravljene stijene od kojih je o jednoj ovdje bila riječ.

BRANIMIR ŠPOLJARIĆ, Zagreb

»Gasi! Spavanje!«

Tu večer trebalo je negdje i prespavati. Pa makar i dalje nastavio s tom vratolomnom vožnjom po uskoj cesti pored Plitvičkih jezera, autobus će tek u dubok mrok stići u Otočac. »Vrećicu« — viće netko odostraga, putnik u susjednom redu mljaka s punim užitkom piletinu, neka se žena tuži da krov autobusa prokišnjava, drugi joj dobacuju neka otvori kišobran, a nas petorica prepremimo se s djevojkama koje su uzeli Perino i Jerkovo sjedište. Spominje se tu i kultura i učitost, pristojnost, svi mogući argumenti koji moraju dokazati naše, odosno njihovo pravo. Uvjeravamo ih da se tek dobrovoljno ustupanje mesta može nazvati kavalirštinom. I dok jedna od djevojaka maže listom »Čik«, to je nov poticaj za raspravu o čitalačkom ukusu naših suputnica. A kiša pada i pada. Uostalom, uobičajena pojava na Plitvicama. Kiša se stišala nakon raskršća za Gospic, a i djevojke su izašle. Sada smo opet u miru mogli razmisliti o problemu — spavanje. I onda, napokon, Otočac.

— Vi ostanite ovdje, a mi idemo potražiti nešto za spavanje! — viknuli smo s vratiju gostionice, odakle se za nama još dugo čula violina koju njen vlasnik drži drži negdje pored želuca, harmonika koja poput starog vergla izostavlja pojedine toneve i kreštavi glas pjevačice s melodijom na narodnu temu kod čijeg bi refrena muškarci ciknuli kao ubodenji, jer se radilo nešto o »muškoj vodi«.

Stvar je bila obavljena na brzinu. Najprije informiranje kod milicije, onda posjet hotelu i napokon naprtnjače na leđa, i put pod noge. Četiri tisuće dinara dvokrevetna soba! Pa to je, to je... Već ćemo mi negdje spavati. Četiri tisuće! Ne, ne, to je za nas imetak.

— Za Krasno?

— Da!

— Ovuda, ali ne ćete stići do...

— Znamo, znamo.

Cetiri tisuće! Jok! Izdržat ćemo mi još jedan dio puta.

— Kako ti ide? — pita Jerko

— Tako, tako.

— Suti i pati!

Patim i što onda? I patit ću, ali to nije ništa prema patnji za onih četiri tisuće dinara, koje bismo morali ostaviti za dvojicu. A preostaju još trojica. Jasno, jer dva i tri je pet.

I tako hodamo i hodamo po razrovanoj ličkoj cesti. U Zagrebu je netko tvrdio kako je to užasno prometna cesta. Užasno pusta, to već da.

Vrijeme prolazi sporo. Mjesec se iskobeljao iza oblaka, a zemlja je suha. Znači, ovdje nije bilo kiše. Umorni smo, i s veseljem smo dočekali prvoga koji je popustio. Trebalо se dogovoriti da se napokon negdje i prespava.

Lolo se boji pasa i ne će da idemo na neki sjenik ili da kucamo na neosvjetljene prozore usamljenih kuća. Osvjetljenih zapravo i nema. Noć je.

Iza zavoja ceste: svjetlo. Zapaljena žarulja ispred zatvorene trgovine, visoko kod krova. Široki beton i dosta velika nadstrešnica. Idealno mjesto za spavanje. Voda je u blizini i svjetla imaš cijelu noć.

No prije spavanje treba nešto i prigristi. Drago kuha, Pero uređuje porcije, Lolo traži najpogodnije mjesto gdje će rasprostati svoju spavaču vreću, a Jerko izvlači »cvebe« iz teksta nekog krimića. Cita naglas: »— Glup si, Jack — reče ona. — To su velike riječi, Ines!...«

Liježemo jedan uz drugoga.

— Spavanje, gasi! — mrmlja Drago. Jerko je otvorio kišobran da mu zapaljena žarulja ne smeta. Lolo je pod drvetom, Jerko poviše ispod svjetla, a preostala trojica prilijepili smo se uz ulaz trgovine. Svi smo zaokupljeni mišiju: samo da ne udari kiša. Treba brzo spavati, a sutra stići na Velebit i dogurati do Alana.

Kroz prvi drijemež začuje se Lolo. Čitao je vijest iz novina:

»Hotel sa 564 kreveta visoke B kategorije gotovo je sasvim prazan, iako je već mjesec dana otvoren...«

Ispred sruštenih kapaka seoske trgovine razlijegao se smijeh. A onda smo se o-pet promeškoljili na tvrdom betonu i ponovo nastojali zaspasti. Baš nas briga za tih 564 praznih kreveta...«

POTRAGA ZA SUNCEM

Kliša je dosadno sipila, kao i uvijek u ovo godišnje doba. Jesen se duboko uvučla u planinu. Počela je kod vrhova, a sada se spustila u podbrežja i ravnice. U počeku sunčana i topla, jesen je tek sada pokazala svoje pravo lice — mokro i uvenulo.

Mladić je vjerovao, gacajući po kaljužama raskvašenih livada, da će iznad gustog plašta magle, negdje pri vrhu, naći sunca. Potoci kao da su izvirivali na svakih desetak koraka, saplitali se između mokrih livada i oranica, i njemu se činilo da nikad neće stići do planine. Voda se slijevala niz čvoraste grane rijetkih stabala, dok su oblaci, sivi kao gradski asfalt, pritisikivali još više leđa pod teretom. Nije bilo poznatog vidika; sve se doimalo poput niske seljačke kuće, tamne, pocrnjele od dima, a tek bi se katkad kroz magleni plašt nazreo dio bukove šume kao kroz prozorčić te kuće zamišljene u mašti.

Kada je za sobom ostavio livade i prostrano polje paprati, i kad je kamena staza krenula k visovima, oblaci su uzmaknuli. Bili su sada visoko igrajući se nestošno poput djece i ostavljajući svoj trag u sivilu.

— Ajd' brže! Ajd'! — začuje iznad sebe na zavodu staze. Prvo se pojavi konj tužnih očiju s teretom na ledima, a zatim, nakon nekog vremena, brkat i stasit čovjek:

— Dobar dan, prijatelju! Što ćete u planini po ovakvu vremenu?

— Možda ću naći sunca — odgovori mladić jednostavno.

— Nema ga gore. Snijega da, ali sunca... — reče ovaj smijući se ispod brka:

— Ajd' onda, i sretno!

Covjek je imao pravo. Snijeg je počeo padati već nakon sat hoda. Krajolik se izmjenjivao na očigled. Lagana ledena kora hvatala se za grane bukava, a na njoj bi se za čas zacaklile pahuljice snijega. Ispred mladića bio je sada lanac bijelog gredjena kojim treba doći do planinske kuće. Umjesto mokre jeseni ovdje je vladala zima s gustom koprenom snijega i vrtlozima hladnog vjetra. Trebao je još čitav jedan sat hoda do kuće koja mu je pružila zaštitu. Visoki krov bio je već prekriven naslagom snijega kao i široka livada, koja se lagano spuštala prema borovoј šumi.

Mladić se s pravom nadao da će u kući naći prijatelje, bučne i vesele kao obično. Prijatelje planine, one kojima nikakvo nevrijeme ne može skrenuti tokove putovanja. Ali gorkog li razočaranja! U kući je bio samo star čovjek. Prijatelja nije bilo. Dakle, praznike će sprovesti uz starog obskrbnika bez želenog veselja i bučnih prijatelja.

No usamljeni stanovnik dočekao ga je s vidnim veseljem. Na stolu se ubrzo naložao čaj i njih dvojica su počeli zajednički dijeliti kekse iz mladićeve naprtnjače. Razgovor neusiljen i spontan: o dogadajima iz grada, novostima i planini. Kao da je zaboravio željeno sunce i bučne prijatelje, mladiću je postajalo sve ugodnije u društvu čovjeka koji godinama živi s kamenim vrletima i mračnom crnogoricom. Možda još sutra stigne netko, pa da zajedno s njim ovlađa vrhovima i prostranstvom njihovih dolina.

Sunce se uvuklo kroz prozor oblijepljeno snježnim pahuljicama. Hitro se obukao i sišao do kuhinje. Stari obskrbnik razbacivao je snijeg praveći put prema drvarnicu.

— Dobro jutro! Da vam pomognem? — javi se mladić veselo.

— Ako želite. Trebam se probiti do kokošiju. Tko bi rekao da će tako zapasti.

Drvene su lopate brzo načinile prolaz. Otprije sklopili prijateljstvo s velikim crnim mačkom sada je bilo prošireno na žutog psa i pijevca, koji je dostojanstveno poveo svojih sedam družica prema kuhinjskom pragu. Mladić više nije razmišliao o vrhovima koji će ostati netaknuti, jer su ga tromi pokreti starčevih ruku potakli da ih zamijeni. I obied se već pušio na stolu kada je završio s cijepanjem drva. Poslije podne su zajednički nastavili s piljenjem drva, a trebalo je još očistiti krov drvare, da se ne sruši pod teretom snijega, pa načinili stazu do cisterne i oko kuće. Snijeg je doduše prestao, ali su gusti oblaci pritisikalvi bijelo prostranstvo. Magla kao da je htjela pokazati svu svoju gustoću.

Uvečer je zapaljena petrolejka žmirkala u toploj kuhinji. Vatra je pucketala bacajući često iskre kroz uzane otvore štednjaka, a starac se vrzmao oko njega primajući večeru.

Zvukovi starog instrumenta, koji je visio na zidu u blagavaonici, prekinuli su tišinu. Mladić je prebirao po žicama i stara melodiia tih se stonila s pucketaniem vatre, da onda zamre sa svojom porukom: kako brzo prolaze dani i godine, a ostaju uspomene sa sjetom sjećanja na vesele i sretne dane. Sijeda glava se okreće s osmijehom.

— Lijepa je to piesma. I stara, iako stara... istinska — reče starac i onda premjesti tave na stol pozivajući mladića na zaslужenu večeru.

Toplina je ugodno žarila opružene noge. Siedili su uz peć, dok se crni mačak umiljavao želeći svojim hrbitom doseći mladićeva koljena.

— Žena ga je donijela iz doline. Odhranili smo ga na boci kao dijete — reče starac motajući cigaretu — On me najviše podsjeća na nju. Voljela ga je. I u zadnjim časovima je pitala za njega.

Prestao je obilznuvši papir umotane cigarete. Pogled mu se za tren zaustavio na mladiću, koji je sedio nasuprot mladiću, koji je siedio nasuprot. Molba da ga se sluša zračila je iz tog tužnog nogleda. I osjetio je razumijevanje mladog čovjeka. Životna priča počela se saplitati oko mladića kao jučerašnji potoci u dolini. Hvatala je čvrsto kao spona ne dajući da misli krenu nekim drugim tokovima. Mladić je duboko osjetio starčevu bol i želu da pri povijeda. Suosjećao je s tim čovjekom čija je slieda glava bila uprta u pod kao da pogledom traži neizgovorene riječi. Svaki kut tamne prostorije bio je pun umornog govora i tuge koja guši, i kao da je pričanje tješilo i razdiralo u isto vrijeme. Detalji su stvarali cjelinu, jedan je život prolazio, da onda prošavši, umre u grču.

— ... i tako je umrla proljetos. Ovdje u kući... i ja, ja sam odonda sam.

Vatra se skoro ugasila, a hladnoća je ušla u sobu. Starac se sagne i zahvati drvo, ali se mladićeva ruka spusti na njegovu. Pogledi im se ponovno sreće mutni kao magleni dan. Čvrsti stisak ruku bio je razumljiviji od riječi.

Povratak s planine bio je naporan, jer je bijela planina sakrila svoje puteve. Više voden osjećajem nego stazom mladić se spuštao u dolinu. Snijega je bilo sve manje dok napokon nije posve nestao. Čvršćim korakom grabio je prema poznatim potocima i mrazom pokrivenim livadama. Misli su mu se vraćale izletu koji je za-vršavao, k starcu domaru i suncu koje je uzalud tražio. Neko zadovoljstvo bujalo je u njemu. Upravo je bio ponosan na sebe sjećajući se starčevih riječi na rastanku: »Tražili ste sunca, a našli starca. I dali ste starcu malo sunca. Zbog toga, hvala, mladiću!« Nasmijao se, jer je sunce upravo osvijetlilo vrhove, a vlak ulazio u stanicu.

RAZMIŠLJANJE O JEDNOJ GENERACIJI

I teče, i teče. Ne može stati. Gubi se u prošlosti. Ostaju tek dijelovi toga vremena, duboko usjećeni u nama kao uspomene. Netko reče da su one poput stare melodije. Okrutnom slašću odjekuju. I dok magle jednako lepršaju svoj ples oko vrhova, i dok litice jednako mame svojim strminama — nas nema! Nismo više zajedno, razišli smo se. Nekada nerazdvojni prijatelji, sada povezani sve rijedim pismima iz Kanade, Danske, Australije, Njemačke, Švedske... Nestade tako jedne generacije, raspršila se u vrtlogu vremena i borbi za vlastitu egzistenciju. A mi koji smo ostali, i mi smo se udaljili. Živimo svaki svojim životom. Tek po koja vijest: jesli li čuo, dobio je sina; udala se; oženio; radi u provinciji; otac mu je umro... i to je sve. Život teče uzdrman vijestima o njima, nama zapravo, prijateljima. Novo vrijeme, nova pozanstva zaokupljaju, stežu.

A onda u trenucima samoće i sjećanja zaokupi misao: zar bi moglo biti kao nekada, da smo još uvijek zajedno? Živjeti životom svojstvenim, s vjerom u nešto što dolazi, i voljeti, ludo voljeti cijeli svijet; dijelom živjeti za planine i na-laziti zadovoljstvo nesputanosti, živjeti i vjerovati u život?

U trenucima ponovnih susreta smijeh, veselje, šale. Tapšanje i stisci ruku, poljubci. A nakon ispričanih novosti — praznina. Nema se što reći. Da li smo stranci postali? No nemoimo samo o tome, kako je bilo nekoć! Ne budimo plačljivi ni sentimentalni. Jest, čudna smo generacija.

Živjeli smo djetinjstvo pod bombama i uzbunama. Igrali se rata i samo niega. Tjerali krpenu loptu i staiali u repovima za kruh, sretno žvakali gumu, koja je kao pomodarska novost stigla u naš kut Evrope. Dok su stariji išli na izgradnju pruga, mi smo i dalje stajali u repovima za kruh, mast — i guma za žvakanje.

To su bili prvi samostalni podvizi. Čekanje u repovima, kriumčarenje u kino bez karte i tračenje vremena po uličnim uglovima.

Onda su došli prvi izleti. Tu smo se zapravo našli. Nije više bilo repova, bili smo stariji i nekako je bilo lakše. Stariji su tako govorili: Bolie ie! Vierovali smo im i voljeli da je bolje. Planine su otvorile svoje staze za nas. Voljeli smo da je bolje. Bili smo nova generacija u planinama. S manjih smo kretali u više: Velebit, Preni, Alpe, Maglić... pa onda u Dolomite. Grossglockner, Mont Blanc... Sazrijevali smo u spoznaji da sve to mora završiti.

I onda, jedan po jedan. Gorčina je bila u nama s pitanjem koje nije nalazilo odgovora: zar je zaista potrebno otići? Rastanak za rastankom. Neki normalnim slijedom: dievojka, ženidba, djeca, sve rjeđi susreti; drugi, gorki, s pratnjom do kolodvora i dugim mahanjima.

Da li je potrebno o tome razmišljati? Sto su ta sjećanja i uspomene? Rai iz kojeg nas nitko ne može istjerati — reče jedan pisac, ali jedino zaboravom na njih možemo dalje živjeti. Pa, živimo stoga raspršena generacijo! Došla je nova! Njoj guma za žvakanje jednako prija.

S vrhova planina jednako vidimo i mi i oni. Horizont je širok. I tamo se može stići. Napustimo ovaj vrh bez tuge. S onih na horizontu vidik će možda biti lieši. Vjerujemo u to, mi, neistini da se ništa ne mijenja i da se ništa ne da učiniti, a oni, da je tako dobro, vjerujući kao nekada i mi.

No, odmorit ćemo se na čas i mljackati gumu zajedno, zar ne?

Dnevnik planinarske transverzale »Sutjeska«

Lijepi augustovski dani pružili su nam priliku da obavimo dosta važan posao i istovremeno predemo jednu izvanredno lijepu i zanimljivu turu.

Eto, to je bio i povod i razlog da Srećko, Dževdet, Jakub, Mićo i ja krenemo na obilježavanje planinarske transverzale »Sutjeska«, za čije je uspostavljanje u čast 25-godišnjice bitke na Sutjesci — donio odluku Planinarski savez BiH.

Transverzala ima za cilj da se što trajnije sačuvaju uspomene na dane iz maja i juna 1943. godine i da se obilaznici upoznaju sa mjestima događaja iz najteže i najslavnije bitke vođene u toku NOB, kao i da se upoznaju sa planinskim predjelima ovog kraja, koji spadaju među najljepše u našoj zemlji.

Transverzala počinje iz Mratinja, sa teritorije Crne Gore i najvećim dijelom vodi stopama Vrhovnog štaba i glavnine naših snaga u toku V neprijateljske ofenzive.

MRATINJE — HADŽIĆA RAVAN

Crnogorsko selo Mratinje udaljeno je od Nikšića više od 80 km. Smješteno je uz rijeku Pivu u dnu dubokog cirka iznad kojeg ga amfiteatralno okružuju i nadvisuju litice i masivi Štrbina, Klekovića pleća, Velikih pleća i Presjeka, a tamo preko rijeke Pive, kao u kakav kazan, zbijaju ga Pivska planina. Od najniže tačke u Mratinju (510 m) pa do vrha Klekovića pleća, razlika je punih 1800 metara. Međutim, ni ostali okolni vrhovi nisu mnogo niži.

Mratinje je danas veliko radilište. U njemu je podignuto mnogo lijepih montažnih kuća. Ovdje će biti prepriječena Piva visokom branom hidroelektrane.

Tridesetak minuta od Mratinja je pećina »Katica«, mnogo poznatija kao »Titova pećina« u kojoj je Vrhovni štab 3. juna 1943. godine donio odluku da se jedan dio glavne operativne grupe partizanskih snaga probije preko Sutjeske i Zelengore dublje u Bosnu.

Poviše Mratinja, na njegovoj sjevernoj strani, ispod samih Štrbin, probijen je put koji vodi u šumu džinovskih borova pod Stubicama. Tim putem, šest — sedam kilometara vodi i transverzala, a onda marka naglo skreće lijevo u šumu i neutrom stazom silazi na stari puteljak. Odatle blagim usponom staza vodi do Polica, malog proplanaka oivičenog šumom. Tu su dva katuna, a poviše njih lijep izvor hladne vode. Svakom obilazniku transverzale ovdje će odmor i okrijepta dobro doći pred dosta strm, ali ne mnogo dug uspon uz kamene litice Stubica. Na ovom izvoru potrebno je opskrbiti se sa vodom, jer u nastavku puta, sve do Mrkalj Klada, nema izvorske vode. Izvor koji se nalazi nešto malo dalje od Stubica, u ljetne dane presuši, pa nije sigurno računati na njega.

Za napor uložen za uspon na Stubice, koji nije trajao duže od 45 minuta, bili smo nagrađeni jedinstvenim i divnim vidicima na strme stijene i visoke vrhove Maglića, Bioča i Koma, na mratinjsku kotlinu i Pivsku planinu. Duboko ispod nas lijeno su se kretali rastrgani, niski bijeli oblaci poklopivši tek ponegdje predjele mratinjske kotline. Čitava panorama — sve tamo dokle nam pogled dopire — išarana je bjelinom oblaka, tamnilom crnogorične šume i zlatnom bojom sunčevih zraka koji dodiruju livade spržene trave. Dojam je vanredan, a oči pune. Promiču oblaci ispod nas, a prizor se stalno mijenja.

Nerado napuštamo ovaj kraj, ali moramo dalje. Tek što se ispesmo na ravan Stubica i napustimo kamene litice i u kamenu usječene stepenice, ukaza se nov vidik, pitom, potpuno drugačiji od onog maloprijašnjeg. Pred nama su prostrane livade zelene trave, kao kakve oaze u kamenoj pustinji. Livade načičkane brojnim stadima crnogorskih, hercegovačkih i bosanskih stočara izgledale su još pitomije. Blejanje ovaca i padvikivanje čobana čini i prizor i atmosferu idiličnom.

Negdje ovdje na mjestu zvanom Poljane, nešto prije stočarskih katuna, napustimo granicu Crne Gore i predošmo na teritorij Bosne i Hercegovine. Desetak minuta prije planinarske kuće na Hadžića ravnini, izbismo na šumsku cestu, koja prolazi ispred same planinarske kuće i vodi do Vučeva.

Hadžića ravan je lijep, pitom, oveći proplanak sa dosta katuna. Zanimljivost ovog kraja je da nema izvorske vode, pa stočari svake godine u rano proljeće prek-

rivaju snijeg granjem ili ga smještaju u pećine i zavale i tako očuvaju preko čitavog ljeta. Prije upotrebe oveći komadi snijega stavljaju se na poseban drveni branik, koji je pričvršćen na krov katuna. Izložen suncu, snijeg se tokom dana topi, a voda srušnica curi niz daske krova u drveno korito odakle se crpi za potrebe stočara i napajanje stada.

Sa brežuljka na kojem je sagrađena planinarska kuća, lijepo se vidi, jedva kojih pet kilometara udaljeni masiv Maglića i njegova okolina. Naravno, najvišem bosansko-hercegovačkom prvencu među vrhovima moguće je diviti se samo ako je dan lijep, bez magle, koja je ovdje tako česta da se svaki planinar može smatrati sretnim i počašćenim ako mu se ukaže vrh u svojoj ljepoti i alpskoj divljini.

HADŽIĆA RAVAN — PERUĆICA — TJENTIŠTE

Na slijedećoj etapi puta od planinarske kuće na Hadžića ravni prema Tjentištu, transverzala nas vodi istom šumskom cestom kojom smo i došli s tim što se sada vraćamo tri-četiri stotine metara do mjesta na kojem smo izbili na cestu prilikom dolaska iz Mratinja. Odatle treba nastaviti cestom u pravcu vrha Maglića, a onda na označenom mjestu skrenuti desno u šumu. Uspon ne baš tako jak vodi kroz šumu do Suhe gore, gdje se ponovo izbija na cestu i njom ide sve do Mrkalj Klade. Mrkalj Klade su katuniše sa desetak stočarskih koliba na goleti ispod šiljastih vrhova Srušnica. Mada su ovo tek augustovski dani, stočari su se već vratili u svoja sela, pa desetak katuna zjapi prazno i nijemo. Bez stada i laveža pasa, bez zvona i vike čobana, sve je ovdje nekako pusto i tužno kao posljije poplave ili požara. Ne zadržasmo se dugo i takoreći šutke napustimo Mrkalj Klade.

Od katuna na Mrkalj Kladama napušta se cesta i dalje nastavlja markiranim putem kroz šumu, pa se pred Dragoš-sedlom ponovo izbija na cestu. Na Dragoš-sedlu, s lijeve strane puta je lovačka kuća i grob Nurije Pozderca, potpredsjednika AVNOJ-a, koji je na ovom mjestu podlegao ranama zadobijenim u borbama V neprijateljske ofanzive.

Prije ulaska u prašumu Perućicu putem koji vodi iz lovačke kuće, predlažemo obilaznicima transverzale da se cestom spuste niže i tamo gdje strelica pokazuje skretanje, zađu u šumu utrtom stazom do metalne ograde odakle se lijepo vidi vodopad Perućice i čitav prašumski rezervat.

U krilu planinskih vrleti Maglića, Volujaka i Zelengore, smještena je jedna od posljednjih prašuma Evrope. Već sama pomisao da će se čovjek naći u pravoj prašumi, ulijeva strah, samoču i izgubljenost, a u isto vrijeme budi znatiželju, pljeni i mami.

Na cijelom putu kroz Perućicu sve je neobično i tajanstveno. Viševjekovna gusta orijaška stabla, nesrazmjerne visoko raslinje i neprohodnost izvan jedine staze, čine dojam prisustva u svijetu stravičnih bajki. Mir vječite polutame i jezivu tišinu remeti jedino huka pritoka strmog potoka, koji se sa mjesta zvanog Skok sunovraćuje svom silinom u dubinu veću od 70 metara. Neutra i neobilježena staza do impresivnog vodopada veoma je opasna, pa se tamo nađu samo rijetki, hrabri i dobri poznavaci prašumske čudi.

Kada čovjek duboko zagazi u vrleti prašume, najteže podnosi samoču. Ovdje se ne čuje ni zvezek sjejkire, ni blejanje ovaca. Nema ni uobičajenog laveža pasa, ni pjesme pastirske. Posjetilac stiče dojam da je sve oko njega skamenjeno, da sve miruje, da je i vrijeme stalno. U Perućici čovjek gubi i svaku predstavu o prostoru, jer ga sa svih strana okružuju i pritišću visoka i gusta stabla. Preživjeli borci X hercegovačke brigade pričali su nam da je one mrkle noći juna 1943. godine, kada je vršen probor prema Sutjesci, kroz Perućicu bilo moguće proći zahvaljujući samo svjetlu baklji koje su borci pravili od gumenih donova svojih opanaka. Svjetlo ih nije moglo otkriti, jer je šuma tako gusta i krošnjasta da se vidik sužava na jedva pedesetak koraka. U tu istinu uvjerili smo se i sami prilikom našeg prolaska kroz Perućicu. Negdje usred šume počela je da rominja kiša. U početku kap po kap, a kasnije sve jače i više. Kiša je padala skoro cijeli sat, a na nas, takoreći, nije pala ni jedna jedina kap.

Na više mjesta u Perućici moraju se zaobići ili prejahatati oborenja stabla, koja je, ko zna kada, smrt zatekla dok su još stajala uspravno.

Kada se iz Perućice izđe na greben Prijevora, osjeti se nagla promjena i nov ambijent, onaj stvarni, svakodnevni. Ta se promjena vidi po ogromnoj razlici u vegetaciji, ona se osjeća po uzduhu koji je ovdje suhlji, to se primijeti i po svjetlu dana, koje je na Prijevoru jače i prozirnije nego u Perućici.

Izlazak iz Perućice za nas je bio sličan buđenju iz sna u kojem smo proveli nekoliko sati u nekom drugom, vanzemaljskom svijetu. Pored brojnih utisaka i sjećanja, svaki posjetilac, bez obzira kako je doživio Perućicu, po izlasku iz prašume nosi sobom i jednu želju — želju da ova posjeta ne bude posljednja.

Strmim serpentinama nastavljamo spuštanje sa Prijevora prema Suškom potoku i često zastajkujemo da bi se nagledali i u sjećanju što duže zadržali divan prizor koji nas okružuje sa svih strana. Desno iznad nas je vrh Ploča (1407) o koji se stalno razbijaju naleti sivih i tmurnih oblaka koji dolaze sa juga. Lijevo iznad nas su padine Volujaka, a pred nama, dolje preko procjepa u kome vječno hući Sutjeska, isprjećio se masiv Tovarnice.

Na Suhoj, u blizini poznatog kanjona Vratara, u kome je rijeka Sutjeska uklijestena visokim i okomitim liticama Volujaka sa desne i Tovarnice sa lijeve strane, stupismo na asfaltну cestu Foča — Dubrovnik i odmah zažalimo što su um i ruke ljudske ovom zmijolikom saobraćajnicom unakazili prirodu, ukrali joj dio ljestve. U isti mah ne možemo a da se ne divimo njihovim podvizima, jer izgraditi ovakav put i na ovakvim predjelima, nije bilo ni malo lako. Doduše, od davnine se ovuda probijao jedan od glavnih karavanskih puteva, kojim su trgovci u dugačkim kolonama dorata i dogata prenosili robu iz Dubrovnika u Sarajevo i dalje sve do gradova centralne Evrope. Prof. M. Dimić tvrdi da je u ovom kraju, na dubrovačkom drumu pod Čermernom, još 1445. godine postojala krčma, koja je u svoje zadimljene i rakijom i vinom ovonjale prostorije primala putnike namjernike i trgovce da se odmore i okrijepe od dalekog puta. Pretpostavlja se sa velikom vjerojatnošću da je ovo bila prva drumska krčma u Bosni i Hercegovini. Držala ju je neka krčmarica Boljka, za koju poznati istraživač prošlosti Bosne, prof. Hamdija Kreševljaković kaže da je to bila »prva žena kod nas, koja se bavila ovakvom vrstom privrede«.

Možda bi naša razmišljanja o karavanima i krčmaricama, trgovcima i kiridžijama još duže zaokupljala našu pažnju, da nas nakon nekoliko kilometara tabanjanja po asfaltu, ne trče iz razmišljanja sadašnjica Tjentišta. U spomen i slavu bitke na Sutjesci, ovdje je podignut lijep konforan hotel, a nekoliko stotina metara nizvodno omladinski centar sa nekoliko paviljona. U ljetne dane svi kapaciteti ovih objekata skoro su puni. Navraćaju ovdje ratnici da još bar jedanput osjeće sjećanja na dane iz maja i juna 1943. godine. Navraćaju svakog ljeta, pa se ono »bar još jedanput« ponavlja svake godine; prolaze ekskurzije mladića i djevojaka da se nadu na mjestu o kojem u njihovim udžbenicima piše da je to bilo poprište bitke za život i smrt, da je ovdje izginulo više od sedam hiljada boraca; dolaze radni ljudi da provedu godišnji odmor; krstare lovci, ribari i planinari.

TJENTIŠTE — MILINKLADE — LUČKE KOLIBE

Osim prenoćišta, obilaznici transverzale mogu na Tjentištu da nabave sve prehrambene potrebe za nastavak puta. Od zajedničke kosturnice, u kojoj su sahranjeni posmrtni ostaci 3031 borca, transverzala nastavlja uspon kroz šumu do mjesta na kojem je junačkom smrću poginuo partizanski komandant Sava Kovačević. Metalna ograda, sa mozaikom događaja iz historijske bitke, ograju nadgrobnu ploču nad kojom se visoko, iznad najviših vrhova drveća, vječno vije crvena partizanska zastava.

Sutke odasmo poštu slavnom komandantu i hiljadama znanih i neznanih junaka i produžimo dalje.

Na području koje je u topografskoj karti obilježeno kao selo Krekovi, dugo lutamo proplancima nebi li našli koju seosku kuću. Ali, uzalud. Ovdje nema ni žive duše — ništa što podsjeća na selo. Sve više vjerujemo da nas je izdala sposobnost orientacije po specijalki. Ali nažalost nije bilo tako. 25 godina nakon okupatorskih haranja bilo je dovoljno da se dobro zamučimo pa da u dubokoj travni nađemo zarasle temelje popaljenih kuća i staja, koje rječito govore da je nekada i ovdje život tekao kao i u drugim selima.

Od Milinklade jednim dijelom puta transverzala vodi stazom uporedno sa novozgrađenom cestom iznad kanjona rječice Hrčavke, a onda samom šumskom cestom do pod Debelu ravan. Sa mosta preko kojeg se prelazi Hrčavka počinje jak uspon strmim i dugim serpentinama i traje sa malim prekidima sve do Lučkih koliba na Zelengori. Iz zapisa preživjelih boraca bitke na Sutjesci vidi se da je ova etapa probjaja bila veoma naporna kako zbog neprijateljske vatre i iscrpljenosti boraca, tako i zbog zaista teškog uspona.

Kada se, međutim, izade na Lučke kolibe i kada se za razliku od alpskih karakteristika Maglića i Volujaka, prospe vidik na pitome krajeve ovog područja Zelenogore, obilazak zaboravlja umor i brzo biva zanesen ljepotom jedinstvenog pejzaža. Zelenom prostranom livadom vijuga kao zmija tanka nit bistrog i tihog potočića, a na briješu poviše potočića čitava mahala seoskih ljetnih katuna.

Razgledajući divnu okolinu Lučkih koliba nismo ni zapazili kako se polako spuštala noć na ovu tišinu, na prazne i nijeme zelengorske kolibe. Mrak se spuštao sve više dok katun ne postadoše samo silhuete čiji su se krovovi lijepo ocratali na još uvijek tamnomodrom nebū prema zapadu. Izabrasmo jednu od koliba u kojoj ćemo prenoći. Vatra zapucketa na ognjištu i osvijetli katun. Planinarska večera bijaše brzo gotova, a onda se spremisimo za počinak u divnoj idili koju samo može pružiti nepatvorena ljepota prirode.

Ako se obilaznici transverzale ne odluče da bar jednu lijepu i tihu noć provedu u ovim katunima, staza ih dalje vodi travnatom kotlinom blagog uspona prema Ljubin-grobu. Dvadesetak minuta od Lučkih koliba je raskrsnica puteva. Odatile treba krenuti nešto udesno neutrptom stazom i doći do puteljka koji dolazi iz pravca Vrbničkih koliba. Sa tog mjesata vidi se Ljubin grob. To je široka pravougaona kamena ploča ispod koje po predanju počiva mlada nevjesta Ljuba, koja je baš ovdje, ko zna kada, u sukobu dviju svatovskih grupa izgubila život. Par stotina metara odavde su ostaci kamene zgrade, vjerovatno nekadašnje žandarmerijske kasarne. Tu je nova raskrsnica. Na sjever, prema Balinovcu i dalje preko Miljevine, junske dana 1943. godine probila se glavnina naših snaga. Transverzala, međutim, nastavlja u pravcu zapada uz dosta strm uspon između Orlovače i Kozjih strana. Ovo odstupanje transverzale od glavnog pravca proboga učinjeno je u želji da se obilaznici upoznaju sa najljepšim predjelima Zelengore, s napomenom da su i tim putem prošle neke jedinice NOV u toku proboga.

Nakon stotinjak metara uspona, na prvom zavoju prema Kozjim stranama, zastatosmo da predahnemo. Nešto desno od pravca kojim idemo, dolje duboko pod jednim siparom orlovačkih stijena, leži malo Bijelo zelengorsko jezero. Gledamo kako ga sipar polako, ali stalno zasipa i davi sužavajući ga sve više vjerojatno do konačnog iščeznuća.

Odatle put nastavljamo pod vrh Orlovaču (1960) i opet zastajemo. Ovoga puta pogled nam odluta na jug prema Donjim i Gornjim barama. Hrbat kamenog masiva Tovarnice iznad Bara nadvisuje sva okolna brda, a svojom nazubljenom siluetom pljeni oči svakog obilaznika.

Do lovačke kuće na Borilovačkom jezeru ostalo nam je još da se spustimo krivudavom stazom preko prostranog kamenjara. Sunce polako tone prema zapadu, a kamenje poprima patinastu boju starog zlata. Na Borilovačko jezero stigosmo pred veče. Sa zalaskom sunca utihnu sve. Samo su se još na posljednjoj svjetlosti dana praćakale pastrmke u bistroj vodi planinskog jezera iskačući i po pola metra iz vode da bi u roju mušica, koje su se spustile na samu površinu jezera, ulovile svoj pljen.

Područje Borilovačkog jezera je poznati lovački centar. Šume i kamenjari Orlovača, Bregiča, Lelije i Kalelijie carstvo su divokozna kojih ovdje ima u izobilju. Nas planinare ne proganjaju lovačke strasti, pa smo sretni kad ugledamo kolonu ovih zelengorskih stanovnika kako spretno i elegantnim skokovima savladavaju sipare i provali na svom putu prema izvorima hladne vode ili mjestu svog počinka.

BORILOVAČKO JEZERO — KALINOVIK

Da bi se trasverzala završila, potrebno je još oko šest sati hoda. Od Borilovačkog jezera transverzala vodi trošnim kolskim putem preko Konjskih voda lijepim i pitomim predjelima sa dosta šume i zelenih livada do sela Jelašca, koje se nalazi pred samim Kalinovikom. Selo je nekada bilo veće i poznatije. O Jelašcu Evlija Čelebi, poznati turski putopisac, kaže da je to »kasaba vojvodstva hercegovackog sandžaka. To je kasaba od 200 kuća, na mjestu obrasлом u zelenilo, s vinogradima, baštama i krasnim hanom. Njena okolina i periferija su bogate bijelim kamenom«.

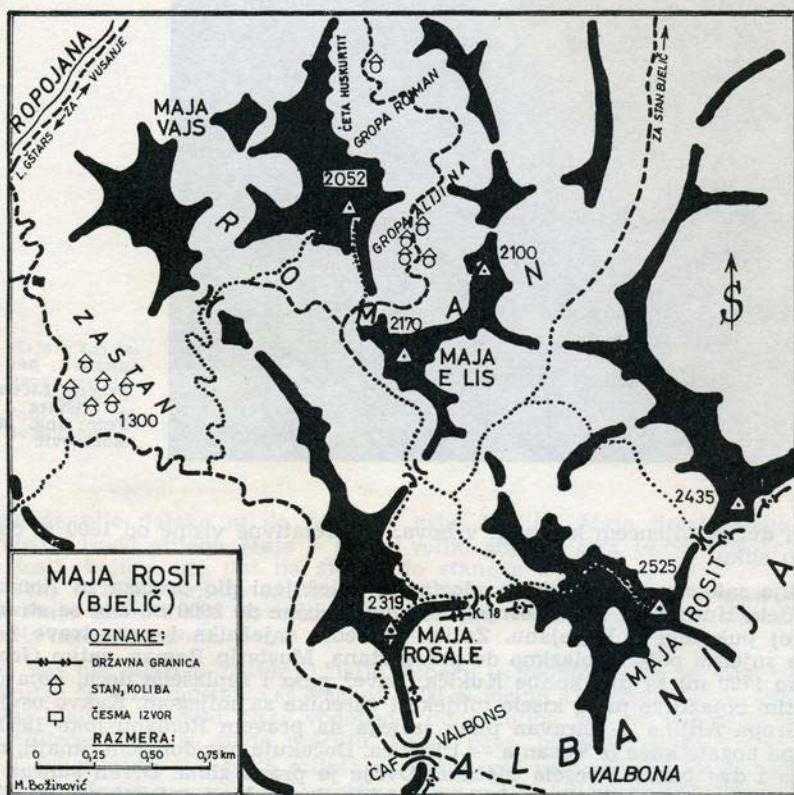
Zub vremena učinio je svoje i ovdje. Nestalo je kasabe, a ni hana više nema. Ostalo je samo bijelo kamenje kao potvrda tačnosti Evlijinih kazivanja o prošlosti ovog kraja. Zna se da su u Jelašcu nekada bile i kule Smail-age Čengića, neslavne ličnosti poznatog Mažuranićevog epa.

Kalinovik je sjedište općine, nalazi se na putu Sarajevo — Nevesinje — Mostar. Od Sarajeva je udaljeno 66 kilometara.

Opet na Bjeliču

Julska večer u Gusinju. Topla, kao da je ljeto došlo i u ove planine. Hitamo u Vusanje, gdje ćemo biti gosti kuće Čelić, koju već od ranije dobro znamo.

U kamenoj kuli je prijatno. Gostinska soba je spremna za nas. Dušeci, jastuci, kože i razne dakovnje. Tavan sobe u duborezu, domaćini ozbiljni gorštaci, lica izbradana dubokim borama od silnih planinskih vjetrova. Puno razgovora, prijateljskih riječi, uspomena, razna posluženja — nikad kraja...

Jutro je divno u nabujaloj Grlji. Po tko zna koji put ponovno odlazimo na vodopad i ponor Vruje. Sada je pun vode, ključa i pjeni kao ogroman uzavreli lonac. Opet poznatim putem uz rijeku, u Ropojanu. Rijeka poplavila put, kamenje nabacano na putu preljeva se u bezbroj boja na dnu novog rječnog rukavca. Kvasimo noge, drugog izlaza nema, malo dalje se sušimo na jutarnjem suncu. Već smo u Ropojani. Iznad nas je Bjelič i njegova prostrana zaravan Roman, naš cilj. Željno gledamo u Roman, a često i spuštamo pogled da vidimo duboku i tajanstvenu Ropojanu. Zastrahujuće djejstvo stijene Brade i Karanfila.

Od prvih izvora desno pokraj puta, skrećemo za Roman. Staza je u početku slabo uočljiva, no poslije postaje potpuno jasna. Njome izgone stada Uljevići i Kukići iz Vusanja do svojih stanova na Romanu. Bit ćemo danas njihovi gosti. Na stazi sa svakog zavoja pruža nam se pogled na Ropojanu u jutarnjoj sumaglici sa hukom mnogih vo-

GOR DARDOM
Jezero Lićeni

Jezero Lićeni
Gštars
Foto: Ing. M.
Božinović

dopada i dugim vijencem kamenih vrhova, čije relativne visine od 1500 m daju im pozantnu sliku.

Poslije sata napornog uspona ulazimo u stješnjeni dio prolaza za Roman, pod stijenu Ćeta Huskurtit. To su tornjevi i stupovi visine do 2000 m, čije se strane ruše u bezbroj pukotina u Ropojanu. Zatim u predio snježnika i prve trave i najzad ogromna snježna polja. Dolazimo do prvog stana, Mustafin Roman, zatim Gropa Roman (oko 1700 m) sa dve kolibe Kukića. Lavez pasa i zaplašena deca, koja će nam malo zatim bojažljivo prići, kiselo mljekko i varenika sa snijegom. Kakvo osvježenje! Dalje, Gropa Alijina — zaravan puna snijega na pravom Romanu (oko 1900 m) sa stanovima bogate kuće iz Vusanja — Uljevića. Dočekuje nas domaćin Smajil, njegova domaćica i dva bistra i vesela dječaka. Ovdje je prava zima. Divan sunčan zimski dan: snijeg je zatrpan kolibu, ulazi se u nju odozgo kroz snježni prolaz. U stanu je hladno i vlažno, topi se snijeg, i zemlja miriše od isparjenja. Naši domaćini nas ne puštaju bez zakuske, koja se pretvara u ručak. Obilni mlječni proizvodi, vruća proja i dobri ljudi stvaraju dobro raspoloženje.

Iznad stanova je najviši vrh Romana Maja e Lis (Maja Alis, 2170 m), ali se najbolji vidici otvaraju sa visova kote 2052 m, odnosno sa ogromnog travnog platoa iznad same Ropojane. Još malo napora i evo nas na najvišem dijelu Romana. Šetamo po njemu. Veličanstvena je slika vrhova Karanfila (Brade), a posebno Karanfilia Ljuljaševića, odmah tu preko duboke Ropojane, koja kao da se tek budi iz tamne noći. A malo lijevo stijene kamene katedrale Šćokišteta (Maja Cokišteta, Maja Kakiš), duboko dolje naziru se bačije Zastana i blještavo bijele ploče Maja Jezerce.

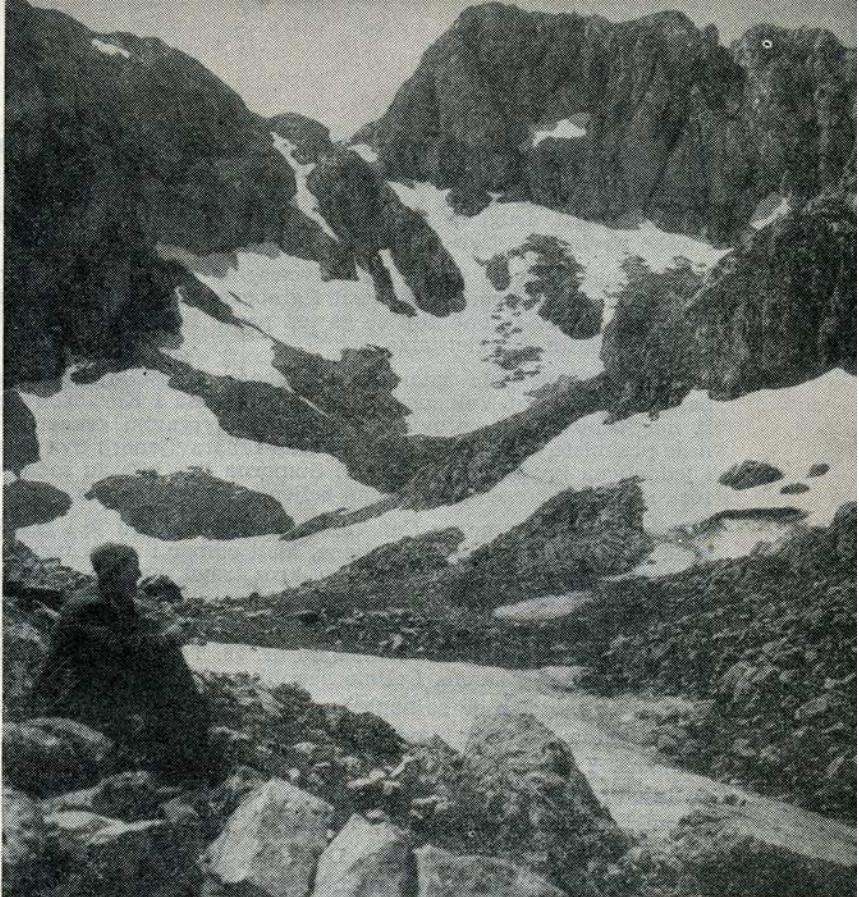
odjedno se spusti u
elastične su smršavje
čvor na gublju na
čeličnu trubu

stot odjedno mlijek i
ko je učinio tuđi zaštitu
-jen po život u hladno

dijeta divog bora
iličan je ne omogućuje
i elastično je srušeno
malo izlaza i tako se
dove i odjedine su

ispoljili putanjom
čitljivim slijetima bočne
čeljusti na stranu
čeljusti uključujući
čeljusti streljači
čeljusti se novosadnici
čeljusti mokrači
čeljusti raspoređeni
čeljusti i slično
čeljusti usred u

Maja e Lis iz-
nad Aljiline
Gropne na Ro-
manu
Foto: Ing. M.
Božinović

Odavde nije daleko ni do najvišeg vrha Bjeliča, Maja Rosit. Slabo vidljiva staza izvodi ispod stijena Maja e Lis u veliki snježni cirk ispod sjevernih stijena Maja Rosit, kojima ide put na sjever do stanova Bjelič i u Zarunicu. Kada se pređe ovaj cirk po strkim snježnicima, držeći se više desno, izbjije se na glavni greben Maja Rosit. Dalje do vrha nema teškoća. Od Romana do Maja Rosit treba oko 2 sata laganog uspona.

No, naš put silazi u Zastan, i dalje duboko u Ropojanu. To je sada vrlo strma staza kojom se brzo spuštamo sa 1300 m visine. Dočekuju nas livade Zastana, česma sa hladnom vodom, čitav vodopad i puno koliba. Na sve strane je živo, stigli smo predvečer kada se stada vraćaju. Lavež pasa, blejanje, muka goveda, dim iz koliba i žubor vode, sve se to miješa sa našim već umornim koracima dok žurimo k Ropojani. Mnogi nas zovu da svratimo samo malo »na vareniku sa snijegom«, ali vrijeme bježi i vrhovi su već u večernjem rumenilu.

Tako smo završili još jedan dan na Bjeliču.

Jutro je bilo svježe na jezeru Lićeni Gštars, ali je podne bilo kao u Gusinju. Kupanje u jezeru pružilo nam je prijatno osvježenje, a kamene litice Karanfila, Šćokišesa, Maja Forcs i Maja Škurs oživljavale su dojmove i izazivale bezbroj želja za novim usponima ...

Ponovo na Bjeliču. Kisnemo već dva dana u šatorima iznad Zastana. Izlazimo samo po mlijeku i vodu. Hladno je, pa su spavaće vreće najbolji stan. Već smo nervozni i mrzvoljni. Dokle će samo ovi oblaci iz Ropojane? Gdje je sunce? Možda sutra ...

* Vidi autorov opis pogleda sa Maja Rosit u broju 1. od 1963. godine, strana 16.

A sutra je bila gusta magla, ali malo hladnije. To je bio dobar znak, pa smo iako već lijeni i obeshrabreni, ipak ustali i spremili se za pokret. Vrijeme je odmicalo, trebalо je već pomišljati i na povratak, a šta smo uradili? Jedni su bili da se kreće na Maja Rosit, drugi su šutjeli, a oni koji su već bili na njemu, prognozirali su kišu i teško navlačili gojzerice. Ipak smo krenuli.

Put nas je vodio klasičnim pravcem: na Čaf Valbons (južni) i zatim preko kote 2319 m na sedlo ispod Maja Rosit i grebenom do vrha. Klasičan za nas koji smo ga već znali, a nov za one koji će ga tek proći. Iako kratak, ovaj put je jedan od najljepših u našim Prokletijama.

Za nepunih pola sata magleno more je ostalo ispod nas, kod prvih starih borova prema Čaf Valbonsu. Vrhovi Šćokišteta i Karanfila nestvarno su se izdizali iz magle uokvireni borovima i njihovim kvrgavim granama. Sunce je ohrabriло i naše pesimiste, tako da je sve bilo brzo zaboravljeno: i dva dana kiše, i mokri šatori, i jednolična hrana, i hladnoća... Sumorna lica bila su sada puna smijeha i šale, a rosa i kiša na borovima prepuna željenih mirisa i sunca.

Za dobar sat smo na Čaf Valbonsu (2048 m). Tu je i granični kamen kao jedini znak da su ove planine podijeljene. Mali odmor i strmi uspon ispred granične linije na Maja Rosale tj. na kotu 2319 m, kroz travu, na jako strmim obroncima. To malo zamara, ali otvara čudesne vidike na najviši dio Prokletija, preko u Albaniji.

Zatoplilo je kada smo izbili na Maja Rosale i sišli na prijevoj ispod Maja Rosit (oko 2180 m) sa graničnim kamenom br. 18. To je livada sa bujnom travom u ljetu, sada sasušenom i žutom. Ležimo nekoliko metara od granične linije, na našom teritoriju i ne možemo da se nagledamo duboke Valbone, nazubljenih grebena Krasničkih planina, snježne kupe Maja Rogamit, oštih obrisa Maja Jezerce i njegovih velikana. Trava je vlažna, ali ne smeta. Magleno more nestaje u dubinu Valbone, na bijelim stijenama Maja Rosit blješti sunce, pa cio vrh izgleda kao da je pod snijegom, iako su snjegovi odavno nestali.

Sporo se dižemo sa sedla. Dalji put je naporniji, jer se mora kroz stijene i kamene odlome, više lijevo, našim teritorijem. Poslije prvog strmog dijela (oko 100 m visine), dolazi se do grebena koji skreće u lijevo, to je granična linija, a zatim opet strmo na više ivicom stijena sa lijeve strane do vrha po nešto blažoj padini.

Napredovali smo u tišini, ostavljajući mnogo vremena vidicima na albanske Prokletije koji su se sve više širili pred nama. Blag vjetar je savijao već suhu travu na vrhu Maja Rosit — 2525 m! Odavde je zaista pogled veličanstven.* Cijele Prokletije su oko nas — od Marjaša i Đerovice, preko Škilzena, Maja Hekurave, Krasničkih vrhova, najvišeg, Maja Jezerce, do vrhova Radohines, Maja Šnikut, Karanfila i do Komova i Hajle na sjeveru! Svijet dalekih vrhova, tamne dubodoline i prozračno, čisto jesenje plavetnilo neba!

Na Maja Rosit granična linija nije vidno obilježena. Ima dosta prostora da se može lijepo odmoriti i sve pogledati. Vrh je prostran, malo neobičan za ove prokletijske visine. Dugo smo ostali na najvišem vrhu Bjeliča.

Silaženje je išlo brzo preko dugih sipara u cirk pod stijenama Maja Rosit. Žalili smo što nema snijega, bilo bi to lijepo skijanje, planinarsko skijanje u gojzericama. Odavde smo prošli kamenu pustoš Bjeliča, da zanoćimo u stanovima Bjelič, iznad Zarunice (oko 1620 m). Dosta nam je bilo mokrih šatora. Dim u stanu koji je za nas bio ispružen, nije nam smetao, a ni kišne kapi kada su oko nas počele tako jednolično da udaraju o naš drveni krov. Znali smo: opet je došla prava jesen i magle su zacarile stranama Bjeliča.

Jutro je bilo sivo, bijelo, kao tijesto. Na sve strane je s neba kapalo, a vлага se uvlačila pod vjetrovke. Silazili smo radosni. Doživjeli smo pun dan — dan na Bjeliču. Pozdravili smo se sa najljepšim vrhovima najljepših planina:

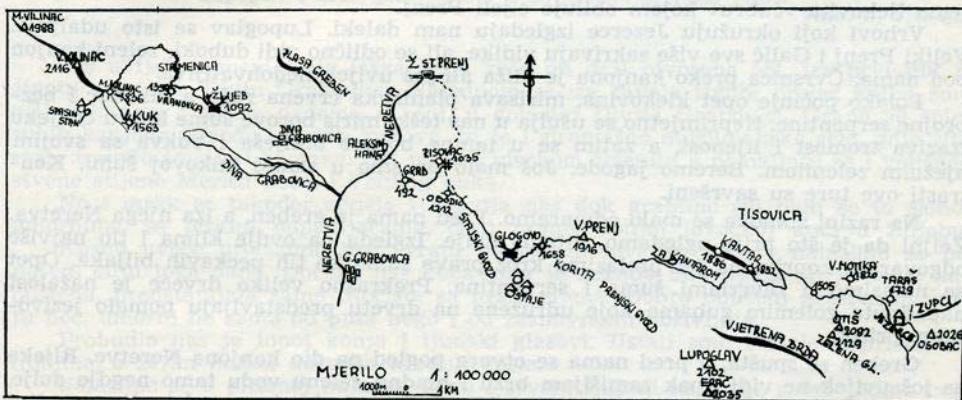
Do iduće godine!

Sa Prenja na Čvrsnicu

Namjera ovog članka je da čitaoca upozna sa jednim rijetko korištenim, ali vrlo zanimljivim putom. To je put koji vodi sa Prenja i izbija na Neretvu kod Aleksin Hana (blizu Divje Grabovice), a markiran je još 1929. godine. Ako bar poneki planinar zaželi da se nakon čitanja i sam obre na visoravni Prenja, cilj ovog članka bit će postignut.

Srpanj 1965.

Nalazimo se na vrhu Otiša oko jedan sat hoda od doma na Jezercu. Pogled nam luta po vrhovima: Zubci — prenski Matterhorn, Osobac, Sivadije — prenske Tre Cime, Vjetrena brda, Lupoglavl, dok se ne zaustavi na visoravni Za Kantarom istočno od doline Tisovice. U mislima su nam konture zamišljene ture: Jezerce, visoravan Za Kantarom, Veliki Prenj i iza njega, daleko, strmi silaz do Neretve. Nakon prijelaza preko rijeke slijedi uspon na Čvrsnicu. Naš cilj Vilinac izgleda kao šiljak nagnut uljevo, strahovito malen i dalek, a dolina Tisovice nalik je skupini oaza prema kamenosivom putu koji nas čeka.

Rano ujutro napuštamo kuću na Jezercu (1650 m). Stara seljanka poziva nas da pričekamo mljeko, ali nama se žuri te se zahvaljujemo i odlazimo putom koji vodi pod stijenu Otiša.

U početku susrećemo čobanice s vretenom u ruci, uklanjamo se upornim kravama s puta, a zatim ne nailazimo više ni na koga, osim na po koji usamljeni čopor konja.

Put nas vodi kroz neravan kraj između markantnih kamenitih ili šumovitih uzvisina. Izmjenjuje se kamen i krš sa velikim snježanicima. Cvijeća ima mnogo. Veliki encijani vire ispod klekovine i njihova plava zvonca sa zlatnim trakama naprosto privlače naše poglede. Bijeli Dryas octopetala, buseni encijana, ljubičasti niski zvončići, žute ljubice, te Heliantemum jasno žuto-sunčane boje samo su dio ovog botaničkog vrta. Veliki stari divojarac je svojim krasnim skokovima upotpunio ovu sliku i izgubio se u stijeni jedne postrane čuke.

Naš put skreće desno. Silazimo prema dolini Tisovice i udaljujemo se od Otiša i Zelene glave. Uskoro se odvajamo i od puta za Tisovicu. Time počinje naše poticanje po kršu, a jedini izvor u tom kamenjaru ubrzo ostaje za nama. Lupoglavl koji je bio pred nama ostaje nam slijeva i uskoro nam se na taj dio pruža pogled iz vrlo lijepse perspektive. Lupoglavl i Erač povezani sedlom, te nazubljeni greben Vjetrenih brda pun tornjeva, čine sivoplavi dio kompozicije, a na njihovom podnožju su velika bijela snježišta, raznih geometrijskih oblika. Nepoznati vrhovi i uzvišenja sakrili su

Zelenu glavu i Otiš dok Osobac ipak tvrdoglavu izviruje. Pred nama se proteže velik, neravan kamenit predio, a sunce nesmiljeno peče. Sjećam se da smo ovaj dio puta promatrali sa vrha Otiša.

Uskoro me iznenadi križanje sa putokazima: Glogovo; Galić—Lupoglavl, i sa polomljenom tablom za Tisovicu. Stare, zardale table dale su već svoj dug vremenu, ali njihova utisnuta slova još uvijek kazuju put rijetkom planinaru u ovom kraju.

Naš cilj je zasada Glogovo preko Velikog Prenja. Hodamo dosta brzim tempom, ali nas to ne smeta da se sagnemo za ponekим kamenom sa kristalima ili da bacimo pogled oko sebe i gledamo kako Otiš i Zelena glava te Vjetrena brda sve više dominiraju u daljini. Sada Lupoglavl izgleda velik i lijep i za trenutak zaželim da se nalazim i tamo.

Crvene brojke na jednoj velikoj kamenoj ploči odaju nam datum markiranja puta: 1929. godina. Markacija je stara ali dobra. Netko je imao mnogo volje i ljubavi za ovaj kraj i markirao je cijeli jednodnevni put koji su nekad davno koristili ljudi pri seobama u nove krajeve. Danas konji znadu na nekim mjestima skrenuti pravi put.

Sa lijeve strane nam je sada dosta blizu kanjon koji se spaja sa kanjonom Neretve, te masivni Galić, a ispred nas su dosta nisko neki stanovi. Još nas čeka uspon na Veliki Prenj (1914 m).

Prije samog vrha dočeka nas snježanik sa malim jezerom i nizom tankih bistrih potočića. Zapuhnu nas hladnoća i vjetar, ali su nam oni ipak draži i ugodniji od vrućine.

I flora nam pokazuje da smo se visoko popeli. Prevladavaju mali encijani, bledo plave glavice Globularia i kontrastni crvenoplavi jezičci Centaurea. Silazeći bemo ljekovitu »čubru« kojom obiluje cijeli Prenj.

Vrhovi koji okružuju Jezerce izgledaju nam daleki. Lupoglavl se isto udaljuje. Veliki Prenj i Galić sve više sakrivaju vidike, ali se odlično vidi duboki, zeleni kanjon pod nama. Čvrsnica preko kanjona je bliža ali još uvijek nedohvatljiva.

Polako počinje opet klekovina, mirisava planinska crvena ruža a također i bezbrojne serpentine. Neprimjetno se ušulja u nas teški miris borove šume koji u čovjeku izaziva tromost i lijenost, a zatim se u tamne borove umiješa i bukva sa svojim nježnim zelenilom. Beremo jagode. Još malo pa smo u samoj bukovoj šumi. Kontrasti ove ture su savršeni.

Na razini stanova se malo odmaramo. Pred nama je greben, a iza njega Neretva. Željni da je što prije ugledamo, hitamo dalje. Izgleda da ovdje klima i tlo najviše odgovaraju koprivama jer prolazimo kroz prave šumarke tih peckavih biljaka. Opet se nalazimo u zavrzlami šuma i serpentina. Prekrasno veliko drveće je nažalost napadnuto golemlim gubama koje udružene na drvetu predstavljaju pomalo jezivo-ljep prizor.

Greben se spušta, a pred nama se otvara pogled na dio kanjona Neretve. Rijeka se još uvijek ne vidi. Ipak zamišljam brzu i hladnu zelenu vodu tamo negdje dolje, oko 800 metara niže. Zadnja zardala tabla Prenj—Grabovica predstavlja oproštaj od ovih dragih starih putokaza. Preostaje nam još spuštanje kroz strmi klanac do Neretve.

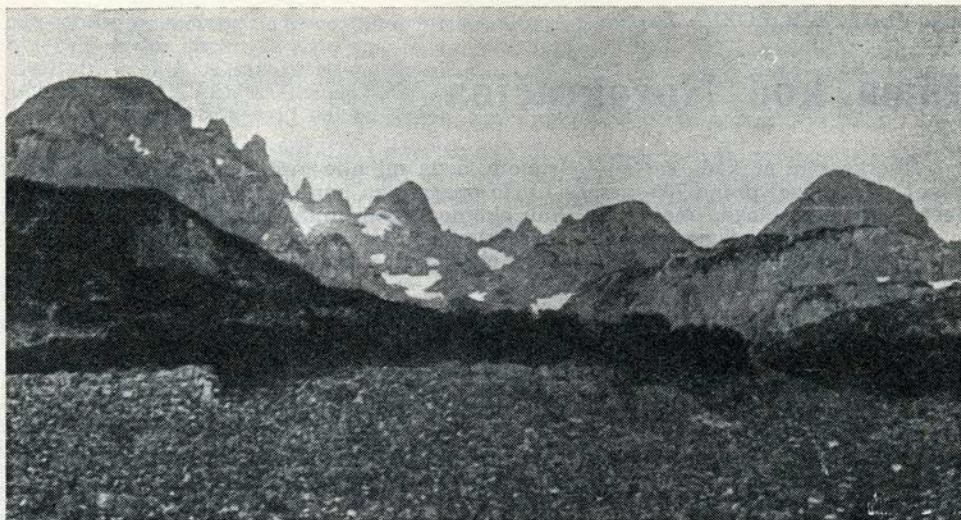
Nakon dugog hodanja ovaj kratki dio puta izgledao je kao pravi mali pakao. Noge su se mučile po siparima i serpentinama, a svaki drugi kamen bio je meta naših gojzerica. Nesnosna vrućina koja je izbijala iz šume i kamena i gromoglasni koncert zrikavaca odlično su upotpunjavali ovaj krajolik.

Slabi dah Neretve poticao je u nama netrpeljivost i otpor prema ovoj paklenoj vrućini i umorne noge iskrivljenih zglobova hitale su prema naselju, mostu, rijeći, slici koja je bila sve bliža, dok nismo utonuli u nju.

Na cesti smo, moramo malo zaći u civilizaciju da kupimo cigarete. To nam omogućava da vidimo jedan kuriozitet — Komadinovo vrelo. Brze vode jednog malog vrela ruše se pored gostionice i okreću usput ražnjeve sa janjcima koji polako i ravnomjerno dobivaju crvenkastu boju. Na parkiralištu se nalaze automobili raznih registracija, a oko njih se motaju turisti. Dosta nam je civilizacije, bježimo natrag u mir, u planine.

Prijelazom Neretve kod Aleksin-Hana napuštamo Prenj. Više neće biti toliko kontrasta, raznolikosti koja nas je stalno držala u napetosti. Pred nama je Čvrsnica i uspon, ponovno na 2000 metara.

Idemo prugom uz rijeku do njenog pritoka Grabovice i tu skrećemo. Odmor, sa kupanjem u Grabovici, je ubrzo gotov, jer još nismo na cilju.

Lupoglav i Erač, planinarima malo poznati prenjski visovi

Foto: U. Vrdoljak

Još uvijek u meni tinja iskra želje koja mi drži otvorene oči, jer prvi put u životu ulazim u Divju Grabovicu. Najednom se iza zavoja izgubi prolaz kojim smo ušli u kanjon i mi se nađemo u njoj, u golemoj Divjoj Grabovici. Grana se splet suhih kanjona između visokih kukova, tu je i siromašno muslimansko selo, gdje žito raste između zemlje i kamena. Oči pasu u visokom zelenilu a pomaljaju se i veličanstvene stijene Merića kuka i Velikog kuka.

No i mrak se također spušta i obavija nas dok grabimo (ili nam se to samo, umornima, sa teškim naprtnjačama, čini) prema donjoj lovačkoj kući u Žlijebu.

Kasno uveče prolazimo kroz vrata na ogradi lovačke kuće i nalazimo se na našem cilju toga dana. Dočeka nas kuća koja je nekada bila lijepa ali je sada, napuštena, predstavljala samo utočište sa nešto sijena. Dobro obučeni prespavali smo tu noć, umorni ne samo od puta nego i od raznovrsnih doživljaja.

Probudio nas je topot konja i ljudski glasovi. Ustali smo i malo popričali sa ljudima, a zatim nakon doručka krenuli dalje.

Nalazimo se u pitomoj bukovoj šumi i crveni ljiljani su ovdje skoro jedino cvijeće. Uskoro smo iznad druge lovačke kuće — Tise. Sada borovi prevladavaju. Čeka nas uspon uz Strmenicu čije samo ime kaže koliko nam je muka zadala.

Po suncu se penjemo umorni uz serpentine i nakon svaka 2–3 zavoja uspoređujemo svoju visinu sa Merića stijenom i snježanicima ispod Pešti-brda. Kao što smo još jučer bili u srcu Prenja, tako ćemo uskoro stići u srcе Veličke Čvrsnice.

Prirodna, lijepa, kamenita Hajdučka vrata koja se katkada ukažu visoko iznad nas, uopće nas ne ohrabruju. Na jednom odmaralištu padne nam na um da smo ujutro vrlo malo jeli. Nakon zbumjenog pogleda otvaramo jednu mesnu konzervu, koja kombinirana sa tjedan dana starim, ali još dobrim kruhom, nestaje za desetak minuta. Uz djelovanje spasosnog kalorija mi se sve više uspinjemo i ubrzo se nalazimo na vrhu Strmenice, iznad Hajdučkih vrata. Nakon kraćeg hodanja zastavljamo se kraj snježničkog jezera. Godi nam promjena nakon vrelog suhog uspona.

Ne zaboravljamo pogledati u daljini Otiš i Zelenu glavu a dosta bliže Veliki Prenj. Planine su se stopile, kanjon Neretve se i ne vidi, i da nismo još jučer bili u njemu ne bismo ni vjerovali da tu postoji duboki jaz, strma klisura koja dijeli Prenj i Čvrsnicu.

Pred nama se nalazi Vilinac; na vrhu Velikog Vilinca primjećujemo ljudе. Meni greben liči na neku apstraktну ribu, izgleda gol i obao, jedino je vrh malo istaknut. Zar je ta gromada bila onaj mali svinuti šiljak viđen sa Otiša?

Pohitali smo ususret sedlu iza kojeg se nalazi kuća na Vilincu — kraj naše ture.

Jama kod Novokračina

Riječko sam se kada sastao s Brunom, a da mi nije pričao o jednoj novootkri-venoj spilji dugo preko 700 metara i vrlo opasnoj za istraživanje, kojoj je potrebna veća grupa speleologa. Imajući na umu okolnosti pod kojima čovjek doživljava novi speleološki objekt, nisam vjerovao da se stvarno radi o tako vrijednom objektu, ali je njegova upornost urodila plodom. Na istraživanje smo krenuli u sušnom periodu da ne bismo imali problema s kišom.

Nas nekoliko »željezničara« stiglo je u Rijeku vlakom tokom popodneva jedne subote. Do navečer smo se odmarali kod Ivče, a onda se sastali sa ostalim Riječanima, u društvu uzeli opremu, ukrcali ju u iznajmljeni kombi i otišli na kolodvor da dočekamo »velebitaše«. Kad su se svi putnici iskricali, ustanovili smo da »velebitaša« nema. Bili smo užasno ljutiti, jer su oni trebali donijeti glavni dio opreme — čamac — bez kojega bi cijela akcija propala. Izašli smo pred kolodvor i baš se počeli dogovarati, što da uradimo, kad se iznenada pojave velebitaši. Pospano su teturiali i žmirkali, ali čamac je bio tu. Zaspali su u vlaku i nisu primijetili da su stigli u Rijeku. Srećom su ih pregledači kola na vrijeme izbacili.

Zbog toga smo krenuli nešto kasnije nego smo planirali, ali smo bili zadovoljni što smo se ipak sakupili. Riječani su lijepo organizirali ovu akciju. Ukupno nas je bilo 17, a na raspolažanju smo imali dvoja osobna kola i jedan kombi. Sva vozila su bila krcata ljudima i opremom, tako da je netko primijetio da smo upakirani kao sardine u povrću.

Iako već par mjeseci nije padala kiša, toga su se dana počeli okupljati oblaci i dok smo još čekali na kolodvoru, počela je padati kišica. Par kilometara od Rijeke naletjeli smo na mali pljusak, ali je onda prestalo padati pa smo bili mirni. O vremenskim prilikama vodili smo naročitu brigu.

Bruno je pričao da se jama nalazi tridesetak kilometara sjeverozapadno od Rijeke na samoj granici Hrvatske i Slovenije kod mjesta Novokračine i da je ta spilja, u koju se ulazi kao u jamu, ustvari aktivni ponor. Za vrijeme većih kiša, voda koja se skupi u polju ispred sela Novokračine, ponire u ovu jamu.

Kod mjesta Rupa skrenuli smo s asfalta i nakon par kilometara vožnje po dobroj makadamskoj cesti stigli do male livade gdje smo parkirali kola.

Uzeli smo opremu i uz pomoć samo baterijskih svjetiljaka krenuli preko livada i oranica prema jami. Bruno nas je nepogrešivo vodio oko 500 metara i onda usred jedne šikare izjavio da smo stigli. Od granja i noći nismo vidjeli jamu, ali smo se za njim počeli strmo spuštati, pridržavajući se za šiblje i gustu travu. Nakon dvadesetak metara spusta, izašli smo iz šikare i tek tada vidjeli otvor Jame. Lanac sitnih svjetala je dvadesetak metara ispod nas, osvjetljavao ulaz u jamu, a ujedno pokazivao kuda trebamo ići dalje.

Zastao sam na strmom siparu, pazeći da ne odronim kamenje na one koji su se spuštili praveći serpentine. Promjer ulaznog dijela otvora ima četrdesetak metara, sužava se u obliku lijevka i prema sjeveru ispod prevjesne stijene vodi u ulaznu dvoranu velike spilje.

U toj ulaznoj dvorani osjećali smo se kao da smo još uvijek vani na livadi. Nekoliko baterijskih i karbidnih svjetiljaka nije moglo osvijetliti ovu zaista veliku dvoranu. Brzo smo raspremili prtljag, obukli radna odijela i svi upalili karbidne lampe. Tek tada smo mogli razgledati veličinu dvorane. Nalazili smo se u sredini dvorane u obliku slova L čija je visina oko 30 metara, širina 20, a dužina oko 100 metara.

Uz bolju rasvjetu i uz objašnjenje Brune i Ivče ustanovili smo, da se nalazimo u dijelu spiljskog kanala, koji je nastao urušavanjem stropa. Njegov strop se urušio na dva mesta, a mi smo se spustili kroz jedan od tih otvora koji s površine izgledaju kao jame. Stajali smo na dnu jednog prirodnog tunela. Voda koja se sakupi u polju ispred sela Novokračine, ponire u otvor koji vodi kroz prirođeni tunel

dug stotinjak metara do prve jame (urušenog stropa), zatim se nastavlja kroz drugi tunel do druge jame, niz koju smo se spustili ovamo, i onda teče nadalje u unutrašnjost spilje. Tlo se sastoji od ogromnih kamenih blokova, velikih kamenih lonaca, nanešenog šiblja i blata. Stijene su strme, izjedene od vode i također blatne, što znači da ovdje nastaje duboko i veliko jezero, kada spilja ne može gutati svu vodu.

Bruno je već ranije istražio i nacrtao ova dva tunela, tako da sada nismo morali s time gubiti vrijeme. Ovdje je bio već nekoliko puta, ali zbog malog broja svojih članova, velikih razmjera ovog objekta i nedostatka potrebitne opreme, nije uspio istražiti i dalji dio spilje, pa je zato pozvao i nas.

Rasporedili smo se u grupe i krenuli. Čim sam došao u ovaj novi dio hodnika, on me podsjetio na ponor Gotovž kod Klane (oko 30 km od Rijeke prema Snježniku). Ovdje su kao i tamo stijene i kameni blokovi bili savršeno čisti i glatki. Nije bilo niti blata, ni pjesaka, ni grana ni lišća. Sve je to snažan tok vode isprao.

Ispričao sam ostalima kako me ovaj ambijent jako podsjeća na opasnu akciju 1959. godine, kada je ekipa speleologa od 78 ljudi bila pobijedena od vodene stihije. Za vrijeme prvomajske praznike te godine najveća speleološka ekipa koja se je ikada sastala u Jugoslaviji na jednoj akciji, pretrpjela je velike materijalne gubitke, ali na sreću ne i ljudske. Nakon što je udarna ekipa doprla do dubine od 160 m i do tog mjesta dopremila opremu za dalje prodiranje u dubinu (oko 300 m ljestava i užeta — tadašnja cijelokupna speleološka imovina svih speleologa u Hrvatskoj), javljeno je s površine da je na Snježniku prolom oblaka i da nadolazi voda. Svi su se učesnici povukli iz jame najvećom mogućom brzinom ostavivši u njoj svu opremu. Svega par sati nakon što je posljednji čovjek izašao, nadošla je vodena stihija sa Snježnika, noseći i valjajući granje, panjeve, balvane i kamenje, rušeći sve pred sobom. Protok vode bio je oko 15 m^3 u sekundi. Kada je nakon par dana prestala teći voda, mogli smo ustanoviti da je preostalo svega par desetaka metara ljestava i nekoliko užeta. Da bismo mogli nastaviti istraživanje i pokušati spasiti ono što je voda odnijela, morali smo novu opremu posuditi u Postojni. Na žalost doprli smo zbog nedostatka opreme samo do 350 m dubine i ustanovili da smo ostali bez svega što je bilo u jami. Sa strahopoštovanjem smo se vraćali na površinu i promatrati kanal kojim je nekoliko dana tutnjala voda. Drugovi su samo s pola uha slušali moje izlaganje jer je svatko radio svoj posao.

Stepenicu od 4 m prešli smo pomoću ljestava, čamcem se prevezli preko jezera dugog 12 m i prešavši desetak metara krvudavog hodnika stigli do prve velike dvorane. Slikali smo malo i nastavili krvudavim hodnikom punim kamenih blokova koje je voda ovdje dovaljala do »Ogromne dvorane«. Tu smo od slikanja odustali, jer bismo potrošili previše smjese za osvjetljavanje, pa smo prešavši »čokoladne sige« i jezerce, ubrzo stigli do kraja spilje. Od jezerca do kraja spilje teče potok, koji se na kraju spiljskog hodnika gubi u pjesku.

Grupa za istraživanje i grupa za crtanje nacrta, već je obavila svoj posao i vraćala se. Potrošili smo gotovo svu zalihu foto-materijala, pa smo na povratku u Ogromnoj dvorani ispučali ostatak smjese za osvjetljavanje. Tek smo pri paljenju smjese vidjeli kako je ogromna ta dvorana: širina 30—40 m, visina oko 30 m, a dužina oko 100 m. Po dnu se nalaze ogromni kameni blokovi, koje ovuda valja bujica, a po stranama dvorane nalaze se blatni sipari od kojih na jednoj strani jedan siže do stropa.

Tu smo malo razgledavali mogućnosti o tome kako bismo se u slučaju da nađe voda, mogli penjati po tim siparima i čekati da voda opadne. Požurili smo napolje, jer nije bilo ugodno u ovom vlažnom i blatnom ambijentu. Kroz uske i čiste dijelove ulaznog dijela spilje, prošli smo dosta brzo, tako da smo se za čas našli u ulaznoj dvorani, odnosno tunelu.

Pogledali smo na sat. Bilo je 7 sati ujutro, a ušli smo oko 23 sata prošlu večer. Upravo je svitalo. Na nebnu su bili gusti oblaci.

Oni koji su stigli do ulaznog dijela prije nas, već su jeli, a neki su već spavali sklupčeni između kamenja u svojim vrećama za spavanje. I mi smo bili gladni i umorni, pa smo i mi posjedali i prihvatali se sadržaja naših naprtnjača. Nije nam se žurilo, jer smo imali namjeru putovati u Zagreb tek oko podneva.

Oko 8 sati počela je padati kiša. Već smo se bili presvukli i najeli, ali nam se nije dalo izlaziti iz jame na kišu. Počeo se i u spilji osjećati vjetar koji je vani

jako puhalo. Nadali smo se da će to proći kao i jučer, pa smo čekali. Kalorije iz naprtnjača i velebitaške gitare, stvorile su veselo raspoloženje.

Pljusak međutim nikako nije prestajao. Oni nestreljivi penjali su se prema izlazu i javljali da vani lije kao iz kabla, a malo kasnije, da je vani takav prolom oblaka, kao da se nebo otvorilo. Sa stijena i sa stropa počela je padati odnosno curiti voda, počeće su se stvarati lokvice, a niz ulazni sipar počeo je silaziti potočić vode. vjetar je i u spilji ojačao. Postalo je nelagodno. Obukli smo sve što smo imali. Spakovali smo prtljagu i odlučili da ipak krenemo do naših automobilova. Još smo malo švrljali po dvoranu, a onda se je netko sjetio da zapali vatru. Mokro granje i lišće nikako se nije htjelo zapaliti. Svi smo se ipak okupili oko stupa dima i pomagali da se vatru zapali: netko puhanjem, a netko samo mudrim savjetima.

Odjednom je dvoranu ispunio šum, koji se naglo pojačavao. Buljili smo koju sekundu u vatru, ne shvaćajući da taj šum ne potječe od nje. Šum se pretvorio u grmljavinu. Pogledao sam u pravcu tunela i video da kroz otvor preko kamenja nadolazi bujica. Prvi val vode upravo je padao preko jednog kamenog bloka s visine od oko dva metra, a od nas je bio udaljen oko pedesetak metara. Mislim da smo svi u isti mah viknuli: »Voda!« Zgrabilo smo svoje stvari i nastojali što prije izaći iz korita i što više se popeti na ulazni sipar.

Nalet vode bio je silovit. Kameni blokovi su za čas nestali pod vodom, koja je nosila granje i panjeve i valjala kamenje. Kroz desetak sekundi voda je bila kod nas. Bespomoćno smo gledali kako voda odnosi nečiju provijantku, kako u mutnoj vodi nestaju ventili od čamca zajedno s jednim pomoćnim užetom.

Jedan momak htio se napraviti važan, pa je čekao na jednom kamenom bloku, sasvim uz obalu, da se voda popne do vrha, pa da onda skoči, ali ga je to zamalo stajalo života. Voda je omešala ležište kamena i kad je odskočio, kamen se prevrnuo i nestao u vodi, a naš je momak jedva dohvatio obalu.

Htio sam slikati nalet vode, ali dok sam izvadio aparat iz naprtnjače i namjestio blic, prvi val vode već je prešao pokraj nas i urlao u uskom dijelu novog dijela spilje. Snimio sam samo bujicu, kako prolazi mjestom gdje smo maločas stajali. Snimke nisu baš uspjele, jer nema na njima čovjeka za usporedbu veličine. Nikome se više nije dalo po blatnom siparu sruštati do vode samo zato da bih ja napravio bolju snimku.

Prošlo je barem deset minuta dok smo se malo oporavili od prvog uzbuđenja. Nadvikujući se s bukom vode, komentirali smo što bi se s nama dogodilo, da smo kojim slučajem ostali u spilji dva sata dulje i pokušavali si predočiti kako bi tko prošao na raznim dijelovima spiljskog kanala.

Mjesto gdje smo stajali postalo je krajnje neugodno. Po nama je lijevala kiša, među nogama smo držali već mokre i blatnjave naprtnjače, a stajali smo na velikoj blatnoj strmini niz koju je voda tekla već širokim potokom.

Oprezno smo se počeli penjati napolje. Svi smo bez razlike duboko zarivali prste u blato i četveronoške se uspinjali prema šikari. Tu je zaglušnu buku bujice zamijenio fijuk vjetra, koji je kišu nosio u svim smjerovima. Granje nam je pomoglo da se lakše dokopamo livade. Već smo bili mokri do kože. Neki su se naivčine htjeli zagrnuti polivinilskim kabanicama, ali su one lepršale kao zastave i samo stvarale probleme. Livade i oranice bile su pune vode. Bez razmišljanja smo gazili vodu i iznad gležanja, samo da što prije dođemo do naših vozila. Ranije smo planirali da po danu razgledamo okolicu, ali smo sada zbog zastora kiše jedva vidjeli kojih 200 metara ispred sebe.

Kada smo se tog popodneva vozili vlakom u Zagreb, nisam mogao odmah zaspasti, iako su bili ispunjeni svi uvjeti: pun želudac, toplina vagona i umor od probjevene noći. Mislio sam stalno na Novokračinu a i na Gotovž.

Vjerujem da su se sada moji suputnici sjetili pustolovine ekspedicije u Gotovž, o kojoj sam im pričao na ulazu u jamu kod Novokračina.

Ali monotono drmusanje i umor učinili su svoje. U Zagrebu su putnici opet morali buditi zaspale špiljare.

U godini Velebita

Pridržavajući se zaključaka VIII Redovne skupštine PSH, Izvršni odbor je u toku 1968. g. započeo sa pripremama za otvorenje transverzale »Velebitski planinarski put« i štampanje vodiča po Velebitu. Tokom godine izvršen je niz nužno potrebnih radova sa kojima su društva već upoznata kroz okružnice i napise u Našim planinama.

Razrađujući navedene akcije, Izvršni odbor PSH došao je do zaključka, da bi ove akcije trebalo proširiti i ovu godinu iskoristiti za potpunu obradu i popularizaciju Velebita.

Iz tih razloga predloženo je da se 1969. g. proglaši »Godinom Velebita« i da se sva aktivnost planinarske organizacije u Hrvatskoj usmjeri na Velebit.

Vjerujemo, da će ovaj prijedlog Izvršnog odbora prihvatići sva planinarska društva i time pridonijeti da ova akcija u potpunosti uspije.

Izvršni odbor PSH i njegove komisije usmjerit će svu svoju aktivnost na Velebit, pa molimo sve članove i planinarska društva da se ovim akcijama priključe, a osim toga da samostalno organiziraju propagandu i odlazak svojih članova na Velebit.

Izvršni odbor PSH donio je okvirni plan akcija koji će biti naknadno razrađen, a ovu priliku koristimo da čitaocu upoznamo s ovim planom:

1. Otvorenje transverzale predviđeno je na Dan borca 4. VII o. g. na planinarskom domu na Zavižanu. Ovaj termin je naročito pogodan, jer ima tri slobodna dana, tako da će učesnici moći obići i dio transverzale. Transverzalne legitimacije moći će se dobiti na Zavižanu. Za ovu priliku PSH predviđa organizaciju posebnih autobusa sa polaskom iz Zagreba 3. VII poslije podne ili 4. VII rano ujutro i s povratkom u Zagreb 6. VII navečer. Kako je kapacitet planinarskog doma na Zavižanu svega tridesetak mjesta, učesnici trebaju ponijeti sa sobom pribor za noćenje.
2. Vodič po Velebitu (s velikom geografskom kartom) izaći će iz štampe do otvaranja transverzale i moći će se nabaviti takoder na Zavižanu. Ovo je zapravo monografija o Velebitu, jer osim opisa puteva obrađuje i slijedeća područja: Velebit u povijesti, flora, fauna, geologija, morfologija, hidrografija, speleologija, istraživanje, lov, turizam, privreda, alp. vodič, meteorologija, povijest planinarstva itd. Iz tih razloga naslov knjige neće biti Vodič po Velebitu nego samo »Velebit«.

Da bi smanjio troškove štampanja, a time ujedno i prodajnu cijenu knjige, PSH je poduzeo akciju prikupljanja oglasa, pa molimo sva društva koja nam u tome mogu pomoći, da nam to jave kako bismo im mogli poslati detaljne informacije. Društvo koje nabavi oglas, dobiva besplatno 5 primjeraka knjige.

3. Planinarski odbor Zagreba priprema održavanje izložbe na temu Velebit. Izložba će se sastojati od dokumentarnih i umjetničkih fotografija, a bit će otvorena u Zagrebu na Dan mladosti 25. o. g. Nakon toga izložba bi trebala obići i neke

planinarske centre u republici. Propozicije za izložbu štampane su u ovom broju časopisa »Naše planine«, a bit će i posebno upućene svim planinarskim društvima.

4. Časopis »Naše planine« uvodi ove godine posebnu rubriku »U godini Velebita«. U ovoj rubrici donosit će sve informacije o akcijama na Velebitu kao i posebne napise o Velebitu.
5. Komisija za propagandu pripremit će propagandni letak o Velebitu, koji će biti upućen svim planinarskim i turističkim društvima. Ukoliko bude finansijskih sredstava, komisija će nastojati postaviti panoe na prilaznim mjestima kao što su Jurjevo, Karlobag, Jablanac i Gospić. Za propagandne akcije zatražit će se i suradnja s Turističkim savezom.
6. Pokušat će se zainteresirati RTV za snimanje televizijske emisije o Velebitu. Obim i sadržaj emisije ovisio bi o mogućnostima i zainteresiranosti televizije.
7. Komisija za vodiče stavit će na raspolaganje zainteresiranim grupama vodiče za obilazak Velebitskog planinarskog puta ili izvan njega. Predviđa se da u određene dane vodiči kreću sa Zavižana na određenim relacijama. Turističkim organizacijama u podnožju Velebita predložit će se organizacija izleta na Velebit. Osim toga komisija predviđa održavanje tečaja vodiča na Velebitu.
8. Komisija za speleologiju organizirat će posjet Cerovačkim spiljama za planinare koji imaju za to interes. Osim toga komisija će u Cerovačkim spiljama održati jugoslavenski speleološki logor.
9. Komisija za alpinizam organizirat će preko prvomajskih praznika jugoslavenski alpinistički logor u Velikoj Paklenici.
10. U drugoj polovini mjeseca maja komisija za gorsku službu spasavanja PSH bit će domaćin Saveznog seminara GSS-a na Zavižanu.
11. Komisija za omladinu predviđa održavanje IX Republičkog orientacionog natjecanja na terenima sjevernog Velebita. Natjecanje bi se održalo polovinom mjeseca septembra.

Concinin uspon na Biokovo 1804.

Od starijih talijanskih pisaca, osim opata Alberta Fortisa, na Biokovo se uspeo i Giacomo Concina, koji je svoj uspon i opisao u putopisu »Viaggio nella Dalmazia litorale« štampanom u Udinama 1804. g.

Rodio se 1775. po svoj prilici u San Daniele del Friuli, ali se ne zna kada je umro. Studirao je vjerovatno pravo u Bologni i bio je svestrano obrazovan.

Za prve austrijske okupacije Dalmacije (1797—1805) on se 1803. spominje kao počasni član zadarske Gospodarsko-poljoprivredne akademije, a 1804. postaje tajnik Komisije za organizaciju (austrijske) vlasti u Istri, Dalmaciji i Albaniji sa sjedištem u Zadru, pa je u tom svojstvu i propotovao naše primorske krajeve. Zapažanja i utiske sa toga puta objavio je u spomenutom putopisu.

Putopis je na daleko pronio glas o našoj zemlji, ali je ipak slabo kod nas poznat, jer je o njemu vrlo malo pisano. Concina u putopisu donosi imena naselja i predjela i na našem jeziku, što je veoma poхvalno za njega.⁽¹⁾ Sastavljen je u obliku pisama, kojih ima 22 u prvom izdanju. U putopisu se u početku iznose opći podaci o Dalmaciji, a zatim podaci o više mjesta od Zadra do Opuzena. Opisan je i donji tok Krke i Cetine i živo prikazane prirodne ljepote kanjona i vodopada tih rijeka. U XX pismu Concina opisuje svoj uspon na Biokovo. Evo prijevoda cijelog toga pisma:

»Planina Biokova ili Biokovo, koja nadvisuje Makarsku, zvala se u vrijeme Plinija Albio ili Adrio. Stravičan izgled ove gole, vrletne i krševite planine odvraća svakog radoznanog putnika, da se na nju uspne. Uza sve to ipak sam se zaputio prema vrhu Biokove ili Biokova, kako vam se bolje svida, i nakon opasnog uspijanja, na kome se na svakom koraku susreću provalije, stigoh na sami vrh. Hrbat ove planine je tako strašan, da jedva i najvještije koze mogu stići do ovih vrletnih litica i pobrstiti ono nježno zelenilo, koje počinje rasti već u osvit proljeća.

Kad sam stigao na vrh, kako vam rekoh, očaravajući izgled mora opkoljenog rtovima i različitim otočićima, zatim po koji mali komad dobro obrađenog zemljista, koje se opaža u obližnjoj udolini, ponovo su probudili u mom duhu one ugodne osjećaje, koje samo bezazlena priroda može nadahnuti oslobođena bučnih uzbuđenja društvenog života, pa sam se potpuno sjedinio u osjećaju s Marteaux-om uskliknuvši:

*Habitans des Cités puissiez-vous
comme moi gouter ce bien supreme!⁽²⁾*

Zatim sam se spustio u jedan duboki ponor, na kome je samo ulaz osvijetljen. U pratinji jednog vještog Morlaka,⁽³⁾ koji je držao upaljenu svjetiljku, uvukao sam se u ove podzemne grozote. Ova se pećina, sa strane, pruža toliko daleko, da joj nisam našao kraja, ali nisam ni htio još dalje iskušavati svoju radoznanost ni snagu svog fizičkog ustrojstva, jer me je iznenadila vlažna studen i prouzrokovala mi kasnije napad groznice.

Okosnica ove planine se sastoji od bjelkastog mramora. Na vanjskoj (južnoj o.p.) strani te planine nisam našao nikakovih ostataka stare šume. Na njoj nema zaista nikakovog zelenila, pa izgleda, da tu vlada vječno zimsko doba.

U odnosu na atmosferske pojave na Primorju (makarskom o.p.) reći će vam, da jedna priča Primoraca, nalik na basnu, glasi, da ova planina Biokova šalje kiše, vjetrove i oluje. Ja se sigurno ne slažem s ovim njihovim smišljenim uvjerenjem, ali je zaista istina, da je ova planina prava meteorološka pozornica. Sabrano je nekoliko zapažanja o sjevernim vjetrovima, pa je utvrđeno, da su tačna i da odgovaraju iskustvu.

Biokovski pejzaž

Foto: Dr Z. Poljak

Ako hočete, da se upoznate sa tim zapažanjima, preporučujem vam da pročitate vlastoručni rukopis vrlo učenog kneza opata Grubišića.⁽⁴⁾ Sada taj rukopis čuva plemenita obitelj Grubišić u ovom gradu, a kod koje sam se ukonaočio, kako vam rekoh u jučerašnjem pismu.

Sutra putujem prema Neretvi. Zaustavit ću se malo u Zaostrogu u franjevačkom samostanu, obići ću njihovu crkvu i biblioteku, a zatim odlazim u Opuzen, glavno mjesto u neretvanskom polju.«

Concina je pismo datirao u Makarskoj 22. juna 1804. godine.

Preveo: Ante Perković, Split

BILJEŠKE

- 1) Dr Žarko Muljačić: »Jedno zaboravljeni djelo o Dalmaciji«. Zadarska revija V-1956.
- 2) Gradski stanovnici, biste li i vi mogli kao i ja uživati u ovom uzvišenom dobru?
- 3) Ovako su Mlečani nazivali dalmatinske Zagorce.
- 4) Augustin Antun Grubišić (Agostino Grubissich) bio je kasnije župnik talijanske crkve u Beču (1848. g.) i kao autonomaš protivnik sjedinjenja Dalmacije s Hrvatskom.

Željenim putem

U grbajskom dijelu Prokletija ističe se vrh Očnjak (Maja Njerikrit) svojom strminom i besputnošću. Godine 1957. svladali su ga beogradski alpinisti, i sve do 1962. godine predstavlja isključivo alpinističku domenu. U avgustu te godine pronađen je put, koji je na granici između alpinizma i visokogorstva.

Sjedili smo na vrhu. Zadovoljni i sretni. A bilo nas je dvojica. I vrh pod nama. Oštar i nepristupačan. Gord.

Približavalo se podne. Sunce je za sat-dva trebalo da bude u zenitu. Njegovu toplotu, osvježenu blagim povjetarcem, osjećali smo kao najljepše milovanje. Bilo je priyatno.

Laka izmaglica lebdjela je nad dolinama. U daljini smo je vidjeli kao blijedo-ljubičasti sloj, koji se oštro odvajao od čisto plavog neba. Oblaka nigdje. Pa čak ni onih najmanjih, koji se uvijek neprimjetno izvlače kao isparavanja sivih kamenih strana ovog krečnjačkog carstva.

Ispod nas zelena dolina i jedva čujan život. Lavež i medenice. I nejasni daleki povici. Tanka bjeličasta nit vijuga dolinom i postepeno iščezava u pravcu Gusinja. Put. Potok je omeden drvećem, čija se tamna boja jasno izdvaja od žuto-zelenih livada. Gledamo ispod nas zelenilo i slušamo život. Čini nam se da smo nas dvojica sami u ovom kamenom svijetu. Sami i jedino zadovoljni.

Prenuo nas je povik. Daleki glas, koji je dolazio sa travnih strana Jagnjičara. Taj gorštački doziv kao da je popunio prazninu. Dugo smo u isprekidanim povicima razbijali usamljenost. Nas dva na kamenom vrhu i nepoznati čobanin na udaljenoj zelenoj padini.

Opet mir. Gledamo i slušamo. Bliski i daleki vrhovi su prošarani snježnicima. Boje na vrhovima pred nama su jarke i pune sunčeve svjetlosti. Sa daljinom se taj kontrast boja postepeno pretvara u plavetnilo izmaglice.

U nama je osjećaj potpune sreće. Čini mi se, nikad toliko doživljene i nikad toliko prijatne. Zadovoljni smo sobom i puni vjere u vlastite mogućnosti i unutrašnje snage. Ne bez razloga.

Dugo sam gledao taj vrh, nazvan radi oblika Očnjakom. Toliko sam puta očima izlazio uz njegove okomite strane, do najviše tačke. A moji drugovi su u rana jutra odlazili na njega. U očima se vidjela odlučnost. Bili su čvrsti kao i klinovi koje su nosili o pojasu. Njihova užad je zelena i već najedena od oštrih ivica stijena, uz koje su izlazili.

A ja sam tražio put. Želio sam da za mnom, tom vrletnom stazom, pođu i ljudi bez užadi. Ljudi, koji vole visoke gore kao i sebe. Katkada mi se činilo da takvog puta u ovom oštem vruhu nema. Ipak sam gledao. Sa svih vrhova, sa svih tačaka sa kojih se mogla da vidi moja želja. Ipak su se komadi tih zamišljenih puteva spajali u nešto što je moglo da bude cijelina. Taj put je još toliko puta pređen očima. Nada i strah, želja i nevjerica su kao talasi plime izlazili sa očima uz nepoznatu stranu.

Zatim je došlo jutro, isto kao i drugo rađanje dana u zelenoj dolini Grbaje. Sve je bilo kao juče, kao prije par dana ili prošle godine. Bilo je tako svakodnevno, tako jednostavno i toliko puta viđeno. Čak i moja želja, čiji se kosi zarez naslućivao u još tamnoj sjenci, bila je mirna i potpuno ravnodušna. Kako je to moguće? U meni je bio nemir i nestrpljenje. Nemir u duši, nemir u očima, nemir u srcu. Bura u meni, i potpun mir oko mene.

Toliko sam puta prije ovoga jutra izlazio uz kamene litice. Sa drugom. Preko djevičanskih stijena. Nikada nismo pravili toliko planova. Nikada pripreme nisu bile tako duge. Pošli smo. Ponekad i bez rezultata. Međutim, ti putevi su imali težinsku ocjenu. Nisu bili za sve. To jutro ja sam želio da na jedan vrh, čije su stijene već imale svoje trojke, četvorke i petice i povratak niz uže, nađem put, za koji nisu potrebni klinovi i osiguravališta.

Ipak nisam potpuno vjerovao u sebe. Jer, čemu to uže, koje moj mladi drug nosi? Čemu klinovi i čekići, koje osjećam na ledima u malom rancu? Ipak smo pošli.

Još uveče sam mom novom prijatelju pričao o vrhu. Putevima koji vode na njega i ljudima koji su tu već bili. Pričao o legendi, u kojoj bijesni lovac ostaje smrznut na vrhu, jer nije poštovao dogovor s vilom. Pričao o svojoj želji. Razumio me je. Kraj vatre, tople i rumene on je osjetio sebe, osjetio zov svojih gora. To ljeti je prvi put upoznao ljude iz velikog grada, sa čudnim navikama i ljubavlju za visoke gore. Ostao je do kraja. Onda, kada su dolinu i započete zidove planinarske kuće napuštali posljednji planinari, ostali smo on i ja, dva mala šatora i vatrište, koje je u večernjim časovima bilo obasjano malim plamenom i koje nas je grijalo toplinom vatre i ljepotom novoga života. Tu noć nikada nećemo zaboraviti. Nas dva i nemirni topli plamen, a iznad nas tamni obrisi vrhova i treperenje zvijezda.

A kada je svanulo jutro, mi smo pošli. Bilo je mnogo rose u visokoj travi, a vlage i studeni u šumi.

Doručak je prošao u nemiru. Pod sjenkom starih borova, moj mladi drug je gledao poznati kraj iz dosad nevidene perspektive, i pitaо. Mnogo i dugo. Bio je sretan kao dijete i bezbržan. Odgovarao sam mehanički. Možda i pogrešno. Crvenjake me grizao dok sam gledao u početak puta koji je bio pred nama. Još dvadeset minuta i put će početi. Da li ćemo uspjeti? Da li će mladi drug shvatiti da bi i neuspjeh bio normalan događaj u planinama.

On je zadovoljan svojim položajem u dubokoj mekoj travi, u sjenci stoljetnih četinara. Metnuo je ruke pod glavu i promatra. Vidik je tako lijep. Promatram ga sa skrivenom zavišću. Sta bih dao da sam u njegovom položaju. Da očekujem i učim. Da mogu kazati da mi se ne ide i da je ovde tako lijepo. Ipak se otržemo od ovih različitih raspoloženja i slivamo u jedno. Pred nama je cilj i mi mu prilazimo uz zarasle sipare.

Prvih desetaka metara idemo četvoronoške po sipavom kamenitom nagibu, a onda dolazi trava i puno cvijeća. Zadovoljni smo oboje. Idemo po širokoj gradini, rijetko se pomažući rukama. Gledamo visoko nad nama kraj gradine. Znamo da je s druge strane ka Krošnji provalija, duboka i nepristupačna. Gredina nam ne dozvoljava nikakvo skretanje. Lijevo je vertikala, koja je do vrha neprolazna, a desno odsjek koji se ruši u dolinu. Ne žurimo. Idemo i pričamo. Ja govorim o svojoj nadi, da nas na kraju gredine, sa strane ka Krošnji, čekaju police, kojima ćemo stići do vrha. On mi čvrsto vjeruje. Vidim mu to iz izraza lica i sjaja crnih očiju.

Prilazimo kraju gredine. Svaki korak je smanjivao razmak i povećavao zebnju. Taj strah nije više bio rezultat očekivanog neuspjeha višegodišnjih promatranja i nada. Želio sam da taj mladić, koji je zakoračio u planinarski život, sa prvim usponom ima i prvi rezultat. Želio sam to žarko i beskonačno.

Na kraju smo gredine. Već smo znojavi i zadihani od pređenog puta. Ostalo je još malo. Pažljivo prilazimo ivici. Uzvik zadovoljstva i slučenog uspjeha. Pred nama je polica. Na šira od metra, ali ravna i puna trave. Na njenom isteku vidimo žlijeb, koji nas uvodi u slijedeću policu. Dalje ne vidimo, jer je teren položeniji.

Ostavljamo uže i idemo dalje. Pogled u Krošnju je zastrašujući. Duboko ispod nas vidimo travnu padinu. Veoma strmu i izloženu. Naslućujemo pod njom odsjek, jer dalje vidimo samo kamenito dno Krošnje.

Taj dio puta smo prošli kao u polusnu. Tek na grubo naslaganoj piramidi shvatili smo sve. Bili smo ponosni i beskrajno raspoloženi. To se nikada neće zaboraviti.

Sjedili smo na vrhu. Zadovoljni i srećni. A bilo nas je dvojica. I vrh pod nama, Oštar i nepristupačan. Gord.

Još o slovenskim transverzalama

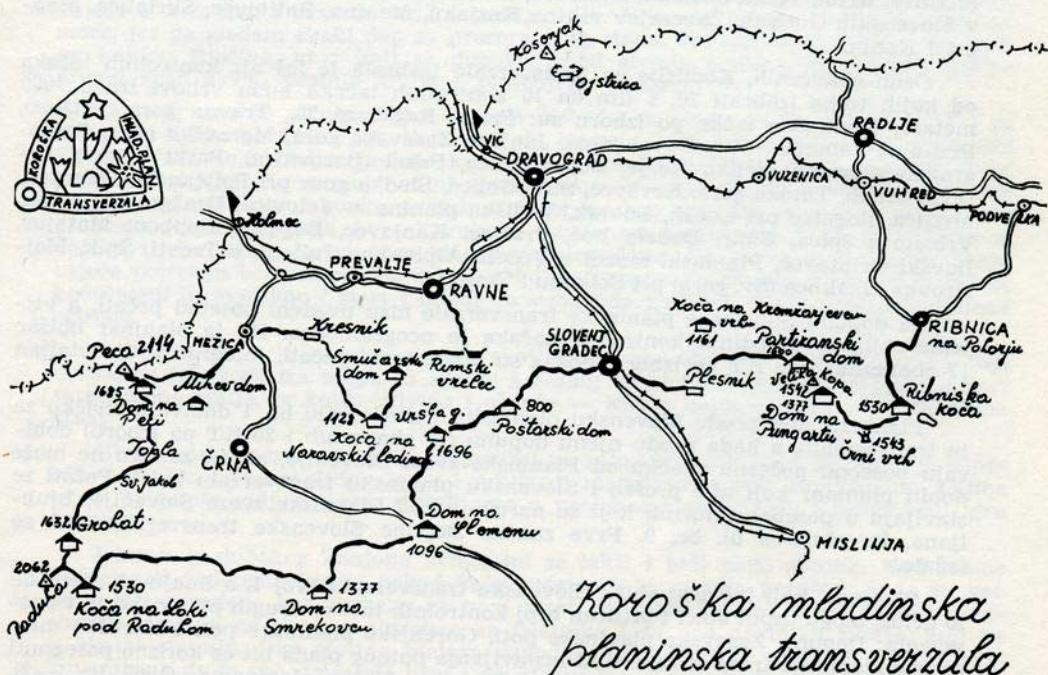
KOROŠKA MLADINSKA PLANINSKA TRANSVERZALA

Sredinom 1968. godine puštena je u obilazak »Koroška mladinska planinska transverzala« čije je markiranje počelo prije tri godine. Planinari koji obilaze »Slovensku planinsku transverzalu« mogu usporedno prijeći i dobar dio »Koroške mladinske transverzale«, jer od Ribniške koče na Pohorju do Raduhe, gdje se razilaze, obje transverzale vode gotovo usporedno, sa istim kontrolnim tačkama.

Do Ribnice na Pohorju, odakle počinje »Koroška mladinska transverzala« postoji autobusna veza iz Maribora. Ribnici na Pohorju može se prići i od željezničkih stanica Vuhred i Podvelka (pruga Dravograd — Maribor) odakle cestom ima oko 12 kilometara. Od Ribnice do Ribniške koče (1530 m), koja se nalazi na Ribniškom sedlu, može se stići za 2,30 sata hoda. Od Ribniške koče put dalje vodi u dom pod Veliko Kopo na Pungartu (1377 m) za 1,15 sata hoda. Dom se nalazi na sedlu između Crnog vrha (1543 m) i Velike Kope (1542 m). Potpuno je opskrbljen i otvoren preko cijele godine.

Put nas dalje vodi u Partizanski dom (1500 m), pa u gostišće Plesnik, a zatim se spušta u Slovenj Gradec, oko 3 sata hoda.

Iz Slovenj Grada (od Celja 65 kilometara, od Dravograda 10 kilometara, nadmorske visine 409 m), transverzala vodi u Poštanski dom (800 m) oko 2 sata hoda (otvoren preko cijele godine). Transverzalni put dalje vodi u dom na Plešivcu (1696 m). Nalazi se u neposrednoj blizini crkve Sveta Uršula, izgrađene 1602. godine. Po crkvi je kasnije nastalo ime Uršlja gora, što je čest naziv i za dom na Plešivcu — »Dom na Uršljim gori«. Od Poštarskog doma do Uršlje gore ima oko 2,30 sata hoda. Put dalje vodi u Andrejev dom na Slemenu (1096 m), opskrbljen i otvoren u ljetnoj sezoni — 2 sata hoda. Slijedeća kontrolna tačka je Koča na Smrekovcu (1377 m) —

oko 2,30 sati hoda. Kuća je otvorena i zimi, jer su u okolini odlični smučarski tereni. Sad nas očekuje duža etapa do planinarske koče na Loki pod Raduhom (1530 m). Za ovu etapu potrebno je oko 5 sati hoda. Transverzalni put vodi dalje na vrh Raduhe — 1,30 sati hoda. Izvanredan pogled svuda naokolo, a naročito na Kamniške Alpe. Sa vrha se vraćamo u Zavetišče Grohat (1632 m), otvoreno po potrebi. Slovenska planinska transverzala vodi dalje na Kamniške planine, dok Koroška mladinska transverzala ide na suprotnu stranu, prema gostištu Šumel i Burjak v Topli, gdje se također nalaze kontrolne tačke, i dalje u planinarski dom na Peci (1685 m).

Uobičajeni prilaz ovom domu je od željezničke stanice Prevalje, zatim autobusom do Mežica i oko 3 sata hoda do doma. Pečat od vrha Pece (2114 m) nalazi se u domu. Peca je također i kontrolna tačka dopune Slovenske transverzale. Dozvoljen je odlazak na vrh Pece subotom, nedjeljom i državnim praznicima od 6 do 16 sati. Od doma do vrha potrebno je oko dva sata hoda. Slijedeći kontrolni pečat je Gostišče Kresnik, a zatim put vodi u planinarsku kuću na Naravskih Ledinah (1228 m). Do ove kuće moguće je prilaz autom od Ravne na Koroškem. U neposrednoj blizini je veoma lijep Smučarski dom pored kojeg ćemo proći u dalnjem putu. Ostaje nam da posjetimo još Rimski Vrelec i spust u Ravne na Koroškem gdje se u Domu želzarjev također nalazi kontrolni pečat.

Transverzalni dnevnik se može dobiti u PD »Ravne« — Ravne na Koroškem, po cijeni od 1,60 novih dinara.

DOPUNA SLOVENSKE PLANINSKE TRANSVERZALE BR. 1.

Iako je Slovenska planinska transverzala najduža u Jugoslaviji, za čiji je obilazak potrebno oko mjesec dana hoda, mnogi planinari izrazili su želju da bi je trebalo proširiti, kako bi obuhvatila još neka planinska područja Slovenije. Komisija za Slovensku planinsku transverzalu razmatrala je taj prijedlog i odlučila da transverzala ostane ista kao i dosada, ali se odlučila za dopunu transverzale s tim što put ne bi bio posebno markiran, te je izabrala 17 obaveznih kontrolnih tačaka kao dopunu transverzale. Obavezne kontrolne tačke su: Kum, Gospodina na Gorjancih, Mirna Gora, Slivnica, Krim, Veliki Snežnik, Boč, Peca, Kofce-Veliki vrh, Selo v Prekmurju, Gomila v Slovenskih Goricah, Žavcarjev vrh na Kozjaku, Menina, Ratitovec, Škrlatica, Mangrt i Kanin.

Osim obaveznih, Komisija za transverzalu izabrala je još niz kontrolnih tačaka od kojih treba izabrati 20, s tim da 10 kontrolnih tačaka budu vrhovi iznad 1000 metara. Kontrolne tačke po izboru su: Frata, Rog-baza 20., Travna gora, Poljevo, Pristava, Taborska (Zupanova) jama, Janjče, Zasavska gora, Moravska gora, Polhograjska Grmada, Veliko Kozje, Bohor, Lisca, Pekel (Borovnica), Paški Kozjak, Olševo, Brana, Turska gora, Krvavec, Stol, Golica, Sladka gora pri Poljčanah, Košenjak, Mrzlica, Rogatec pri Lučah, Lubnik, Vodiška planina — Jelovica, Dražgoše, Rjavina, Vrbanova špica, Cmir, Debela Peč, Pršivec, Kanjavec, Bogatin, Ronbon, Matajur, Bavški Grintavec, Planinski muzej v Trenti, Alpinetum Juliana v Trenti, Špik, Mojstrovka, Skalnica (Sv. gora) pri Solkanu i Trstelj.

Za dopunu Slovenske planinske transverzale nisu uvedeni posebni pečati, a vrijeme obilaska pojedinih kontrolnih tačaka je neograničeno. Da je planinar obišao 17 obaveznih i 20 KT po izboru, dokaz su planinarski pečati, fotografije ili detaljan opis puta.

Planinari koji produ Slovensku planinsku transverzalu br. 1 dobivaju značku za tu transverzalu, a kada produ njenu dopunu (17 obaveznih i 20 KT po izboru) dobivaju posebnu počasnu značku od Planinske zveze Slovenije, ali tu značku ne može dobiti planinar koji nije prošao i Slovensku planinsku transverzalu br. 1. Pečati se stavljuju u poseban dnevnik koji se naručuje kod Planinske zveze Slovenije, Ljubljana, Dvoržakova ul. br. 9. Prve značke Dopune Slovenske transverzale već su izdate.

Planinari koji još nisu obišli Slovensku transverzalu broj 1, a imaju namjeru da to učine, mogu usput obići i priličan broj kontrolnih tačaka drugih planinarskih transverzala: Dopune, Zasavske planinske poti, Gorenjske planinske poti i Koroške mladinske planinske transverzale. Kod sastavljanja putnog plana bit će korisno posegnuti za opisom slovenskih transverzala objavljenim u »Našim planinama« (1967, br. 1—2).

Planinarski memoari jednog penzionera

Prije pedeset ljeta prvi put sam blizu željezničke stanice Plase ugledao naše divno more. Nešto kasnije popeo sam se preko Platka na Snježnik i sa njegovog vrha vidi Kvarner sve do najjužnijeg rta Istre. Dalje tokom godina popeo sam se na Triglav i Grintavec, da bih još kasnije stigao u Dolomite i prošetao se ledenjakom Pasterze kod Grosogloknera.

To su bile sve lako ostvarive želje, dok nije došla starost i rekla: stop! Tako se dalje više ne može! Kod većeg napora pri planinarenju popucale bi mi sitne krvne žilice iznad gležnja na nozi, a i srce se počelo buniti kod dužeg penjanja.

Po ravnom terenu i hodu nizbrdice bio sam uvijek ispred mog prijatelja Karla, ali kod posljednjeg strmog uspona na Tuhobić daleko sam zaostao i rekao mu: »Dragi Karlo, više ne mogu s tobom na teže ture. Moraš naći drugog partnera za planinarenje. Ja ču se u svojoj planinarskoj djelatnosti ograničiti samo na bližu okolicu Rijeke i kanjon Rječine. A kada i to više ne budem mogao svladavati, onda ču, kao moj susjed Marko, kupiti štap sa dolje nataknutim gumenim štitom i poći ću kao i drugi penzioneri u Trsatski park na šetnju. Ti ćeš me svakako i dalje posjećivati, pa čemo za ružnog vremena gledati dijapo positive sa planinarenja.«

Karlo je, naravno, na sve pristao i mi smo tako ove godine našu planinarsku djelatnost usmjerili samo na područje kanjona Rječine, i to od Banskih vrata do velikog mosta kod sela Pašac. To je pravi Eldorado za planinare sa dugim planinarskim stažom, jer nijedna tura ne iziskuje mnogo vremena, niti mnogo planinarske opreme. Tu nisu potrebne planinarske kuće niti nošenje zaliha hrane u torbi, jer je gostionica u Orehotici vrlo blizu.

Tako smo se eto nas dvojica prve nedjelje ožujka trolejbusom odvezli na Trsat i sa trsatske kule dalekozorom osmotrili horizont na sve četiri strane, uživajući u krasnom i zasnom vidiku poslije kiše. Nije me mnogo zanimalo vidik na more, jer ga gledam svaki dan sa prozora svog stana, već sam svoj interes usmjerio na kanjon Rječine, kroz koji se duboko ispod strmih hridina, na kojima počiva drevni grad Trsat, probija divlja i zapjenjena Rječina.

Spustili smo se planinarskom stazom nizbrdo na autocestu Rijeka—Zagreb i sa nje pošli lijevo na kolni put, koji vodi do omanje kuće iznad osebujnog vodopada Žakalj. Voda se tu teško probija kroz uski i duboki tjesnac i kroz eliptični otvor kamenite stijene. Po strmoj padini spustili smo se dolje tik do vodopada. Pri tom spuštanju koristili smo svaku prirodnu stepenicu kao uporište za noge i svaku jaču grančicu rijetkog grmlja hvatali rukom, da se ne omaknemo i ne skočljamo u valove rijeke nabujale od jakе kiše prijašnjeg dana. Da se tu u kamenitu obalu usječe potreban broj stepenica, zabije nekoliko gvozdenih klinova i poveže ih žicom, hodočastili bi masovno i stari i mlađi do vodopada i uživali u neobičnom fenomenu prirode.

Sunce je bilo prilično visoko pa je svojim zrakama obasjalo cijeli vodopad i dugi ljeskajući tok vode iza njega. U lijevoj i desnoj okomitoj stijeni uz vodopad nalazi se po jedna spilja, iz kojih izljeću i ulijeću — kao u bajci — neke crne zloslutne ptice.

Ubrzo postavismo svaki svoj fotoaparat za snimanje vodopada, jer nam je sunce bilo u zenitu. Zbog zaglušne buke i milijardi raspršenih sitnih kapljica, na kojima se na m. mente vidjela duga, stajali smo u potrebnom odstojanju i promatrali igru prirode.

Izlazak iz dubokog kanjona učinio mi se lakši i brži nego silazak. Kod jedine kuće iznad vodopada bio je nekad čvrst most, ali je za rata porušen. Sada tu već dugo leži gvozdena konstrukcija za novi most, ali nitko ne zna, kada će biti montirana. Most je neophodno potreban za izletnike i za ono nekoliko žitelja, koji tu u blizini stanuju. Oko stotinu metara uzvodno postavljen je most od daščica prikovanih na dvije već dotrajale brvi i po njemu iznad uskog prodora Rječine prelazi

svaki dan nekoliko đaka u školu. Žalosno je to, ali je tako! — Nazvao bih ga »mostom uzdisaja«, jer se uvija i uzdiše prigodom prelaženja odraslih ljudi.

Kada smo Karlo i ja došli do tog mosta, na mom se licu odrazio veliki upitnik: kako prijeći? Most se uz to još i ljulja kod prelaženja, a mene na njemu kao da nešto vuče u dubinu, u one hladne valove. Sjetih se prvih uspona na Triglav kroz posljednja dva stoljeća. Onaj, tada veoma ostri greben između malog i velikog Triglava, planinari su naprsto prejašili sjedeći. Tako nekako slično prešao sam i ja preko tog m-sta i skoro poželio da me Karlo pritom fotografira.

Prešavši most eto nas za čas kod drugog, mnogo šireg vodopada, koji se nalazi nedaleko napuštenih mlinova, čiji višekatni zidovi sablasno strše u visinu. (U hrvatskoj povijesti spominju se već 1458. za kneza Martina Frankopana mlinovi na Rječini).

Oko tih zidina, koje osvijetljene sunčanim zrakama čine zahvalan objekt za fotografa-amatera, danas je guštara i leglo zmija, a mogao bi se cijeli okoliš sa malo troška uređiti kao privlačna tačka za turiste, zbog svog divnog smještaja u blizini vodopada i uskog, ali dubokog tjesnaca Rječine. Tu bi se umjetno sagradenim galerijama i mostovima mogli stvoriti bolji uslovi za turizam, nego što ih ima »Vražji prolaz« kod Skrada.

Razmećemo se svojim poznavanjem prirodnih ljepota rijeke Soči i na daleko razglašenim ljepotama jezera Misurina u Dolomitima, ali »ne vidimo prst pred nosom« i ne znamo da su Bledsko i Bohinjsko jezero ljepša jezera od Lago di Misurina i da je Rječina, dok sredinom ljeta ne presuši, uvijek ravan takmac Soči.

Do drugog vodopada vrlo je nezgodan pristup. Sa desne obale Rječine dolazi se do samog vodopada, ali ga možemo vidjeti i fotografirati samo s boka, a ne po cijeloj širini. Zato smo se vratili natrag do mosta, gdje sam opet »hrabro« prejašio na drugu stranu. Odavle smo se kroz šikaru na lijevoj obali pokušali probiti u blizinu vodopada, ali bez uspjeha, »jer nismo imali mačetu za krčenje džungle«. Tu bi trebao iskrčiti dio šume, i od uzvisine, na kojoj se nalazi planinarska staza, izgraditi stepenice do obale, odakle bi se dobio pogled na cijelu širinu i visinu vodopada. Ovaj se vodopad zimi dobro vidi sa ceste Rijeka—Zagreb, kada je šuma bez lista, ali zbog prilične udaljenosti ne dolazi do izražaja njegova ljepota Niagare u minijaturi.

Sa nešto podalje uzvisine napravili smo ipak par snimaka i veoma zadovoljni današnjim izletom i lijepim vremenom podemo romantičnim, negdje odronom kamena zasutim, kolnim putem u selo Orešovicu. Kao prve vjesnike skorog proljeća vidjeli smo krasne žute leptire. U selu smo se u gostionici okrijepili i nakon sat odmora vratili se kao opijeni zrakom i suncem kroz Banska vrata kući u Rijeku.

Slijedeće nedjelje bilo je opet krasno vrijeme, pa nas dvojica, dobro raspoloženi, sjednemo na Beogradskom trgu u autobus i za časak eto nas u selu Pašac. Od sela nije daleko do velikog betonskog mosta, koji se nalazi iznad vrlo dubokog tjesnaca Rječine. Tu je voda u svom bijesu izdubila takve forme, da treba samo stati pa gledati. Strah me hvata kada pogledam u onu dubinu ispod mosta.

Karlo je htio da pođemo desnom stranom uskim puteljkom iznad tih provalija. Ni govora! Stotinjak metara dalje vodi od ceste ugodna planinarska staza u pristojnoj udaljenosti od te meni strašne Rječine do trećeg i najljepšeg vodopada, koji smo namjeravali ovaj put obići i fotografirati. Stazu kroz šumu trebalo bi označiti markacijama, jer ima lijevo i desno više odvojaka. Prođemo lakoćom cijelu stazu. Jaki šum i buka vode kazivali su nam da smo blizu cilja. Kroz prosjek pošumljene uzvisine ukaže nam se najednom duboko dolje u proširenom kanjonu dvojni vodopad obasjan suncem u čitavoj svojoj ljepoti. Sa lijeve strane ruši se u obliku odvojene brzice, što je nekada tekla u mlin, masa zapjenjene vode pod glavni vodopad u široko korito rijeke. Oduševljeni pristupisemo odmah fotografiranju, pa se poslije obavljenog posla kroz šikaru spustisemo dolje pred sam vodopad. I tu bi trebalo napraviti stepenice za lakše prilaženje. Dugo smo se zadržali kod ovog trećeg, najljepšeg vodopada; napravili smo još nekoliko snimaka i teško se odlučili za polazak kući. Da je ljetno, ostali bismo tu cijeli dan i uz kupanje i sunčanje ispekli bi kakvu pečenicu na ražnju.

Tjedan dana kasnije pošli smo od autobusne stanice u Gornjoj Orehovici kolnim putem, koji vodi do trećeg vodopada s lijeve strane, i ustanovili, da se tu malo niže nalaze najljepše brzice i najstravičniji tjesnac, koji bi sa dograđenom umjetnom galerijom ispod mlinu bio glavna atrakcija cijelog kanjona. Sjedimo iznad tjesnaca i slušamo bruhanje vodene mase. U mašti dočaravam si prizore, kako je tu bilo prije sto godina, kada su svi ti mlinovi bili u pogonu. Pred konac 19. stoljeća prestali su ti mlinovi raditi, jer su novi parni mlinovi mljeli jeftinije. Uvezeno žito nije trebalo voziti u udaljeni kanjon. Žitelji sela Orehovica bili su u ono vrijeme uglavnom kirijaši i dovozili žito u sada napuštene mlinove. Tada je i cijela široka kotlina ispod Orehovice bila pošumljena. Da je i danas tako, bio bi to najjeftiniji i najbliži rekreacioni centar za grad Rijeku. Sjeta me hvata. Kako je sve prolazno! Jedino voda dolje u tjesnacu kao živi svjedok Vječnosti uvijek teče svojim koritom.

Kad bi prijatelji prirode i planinari Rijeke imali malo više smisla i ljubavi za svoj kraj, uredili bi ovdje riječki »nacionalni park«. Gradski oci morali bi se postarat da se na prilaznim putovima i pored vodopada postavi po neka klupa, pa da mi stari uz romon vode možemo sanjarići o »starim dobrim vremenima«, a mladi u dvoje šaputati o planovima za još bolju budućnost.

(*Nastavak slijedi*)

Otvorenje mosta na izvoru Rječine 1930. godine, na tadašnjoj talijansko-jugoslavenskoj granici

PLANINE NA DNU ATLANTIKA

Jesenskom broju časopisa National Geographic Magazin dodata su dvije karte Atlantskog oceana. Jedna pokazuje površinu oceana. Narisana je i naslikana u kartografskom odjeljenju National Geographic. Ona ne iznenađuje, jer smo vikli gledati takove karte, iako je ona izvanredno precizna, naznačujući dubine oceana, i njegovih basena, morske struje i smjer vjetra.

Druga karta pokazuje dno Atlantskog oceana, onakovo, kako bi izgledalo, kad bi iz oceana nestala voda. Ne možemo se dosta nagledati neobične karte! Ona je pripravljana dvadeset godina. Reljef dna je prenošen na kartu nakon milijun »soundinga« geofizičara. Detalje karte su izradili u Geološkom observatoriju Columbia univerziteta dr Bruce C. Heezen i Maria Tharp. Na koncu je austrijski umjetnik Heinrich C. Berann naslikao kartu.

Dno Atlantika zaprema 1/6 zemaljske površine. Na karti prevladava modra boja, naročito u blizini kopna. Tu je nastavak kopna, koji se ponegdje vrlo daleko pruža u ocean, tzv. kontinentalni plato (shelf), najbogatiji dio oceana što se tiče fauna i ruda. Na ovaj se plato nastavlja kontinentalna strmina (slope), koja nekada vrlo naglo, pa i vertikalno prelazi u strahovite dubine. Najneobičnije je na ovoj karti što nam pokazuje u sredini Atlantika gorski lanac »Srednji Atlantski lanac« (Mid-Atlantic Ridge) dug 16090 km. On je otkriven za geofizičke godine. Poput goleme hrptenjače nekog gmaza pružio se od Arktika prema Antarktiku. Mnogi moreplovac i ne sluti da se ispod površine oceana nalazi tako dugo i strmo gorje, koje tek tu i tamo pomoli vrh iznad oceana, npr. na Azorima, Kapverdima i na Kanarskim otocima. Inače je taj gorski lanac pod vodom. On se uvija kao da slijedi oblike kopna na istoku i na zapadu.

Sieverozapadno od Norveške je Jan Mayen lanac, jugozapadno od Islanda je Reykane Ridge, a istočno od Cap Horna je Scotia Ridge. Rišući kartu morskog dna Maria Tharp je zaključila da u sredini Atlantskog gorskog lanca mora postojati raspuklina u kojoj je dolina. Kod popravljanja podmorskog kabela njen je zaključak potvrđen. U raspuklini Mid-Atlantic Ridge-a je dolina, koju nazvaše »Rift valley«. Tu se nalaze vulkani, koji su i sada aktivni. Njihovim se djelovanjem razmiču kontinenti. Drugo neobično obilježe, što nam ga pokazuje reljef dna Atlantika je, što ta golema hrptenjača ima nebrojene prelome. Svi oni idu od istoka prema zapadu i međusobno su paralelni. Izgledaju kao rebra na golemoj hrptenjači. Najveći su Romanche i Oceanographer (Romanche fracture zone i Oceanographer fracture zone).

Velike su dubine naznačene na karti modrocrnom bojom, a ravni ponori sivo-ljubičastom. Po tome saznajemo da je u Atlantiku najdublji Puerto Rico trenč (8382 m) i Sandwich trenč (8264 m). Ravni ponori su često dosta blizu kopna. Njihova srednja dubina je 8476 m. Na istoku oceana je Biskajski (5394 m), Gambia i Angola (5501 m). Na zapadu je ravni ponor Sohm (5577), Hatteras (5532), Nares (5852), te Demerara (4874), Pernambuco (5683) i Argentina (5725).

Karta dna Atlantika pokazuje nam i kanjone. Oni većinom počinju kod ušća rijeka, kao onaj kod ušća Lovrinca, Hudsona i Konga. Vanredno je dugačak kanjon koji počinje na zapadu Grenlanda i dolazi do preloma Oceanographer od prilike na širini Washingtona.

Osim suvislog gorja vidimo na karti samostalne bregove, koji tu i tamo stvaraju otoke. No većina je pod površinom oceana. Tih »sea-mounta« (bregova u moru) ima mnogo u blizini Rta Dobre Nade. Oni mogu biti pod morem 40 m, ali i 5000 m.

Ova će karta biti naročito dobro primljena u podmorskoj navigaciji, gdje je ona dragocjen putokaz. Ona će služiti geoložima koji ispituju bogatstvo kontinentalnog platoa. Služit će arheoložima, koji tragaju za potopljenim arheološkim blagom. Služit će smionim roniocima, koji traže sreću u brodovima, koji su nestali u dubinama s dragocjenim teretom.

Ag. T.

Prvenstveni usponi

Anića kuk i Čuk na Velebitu

PENJAČKA KRONIKA U ANIĆA KUKU I ČUKU NA VELEBITU (1938 — 1968)

27. 6. 1938. Prvi pokušaj uspona u SZ stijeni Anića kuka, Dragutin Brahm i Ladislav Makovac. Na drugoj ili trećoj D poginuo D. Brahm. Uzrok nesreće nije sa sigurnošću utvrđen.
27. 6. 1940. Brahmov smjer, Marijan Dragman i Slavo Brezovečki. Datum pokazuje da je smjer ispenjan na drugu godišnjicu Brahmove smrti. Smjer je nazvan njegovim imenom.
14. 10. 1949. Zapadni greben Anića kuka, Edvin Rakoš i Branko Rojc. Postoji opširan opis ali, nažalost, bez slike. Gornjim dijelom ovog smjera danas se najčešće silazi s vrha zapadne stijene Anića kuka.
2. 5. 1955. Splitski smjer u zapadnoj stijeni Anića kuka, Branko Lukšić, Zdenko Šimunović i Ive Bujan sa tečajcima-početnicima iz Splita (Marinčić, Rušinović i Brklačić). Smjer je ispenjan u okviru početničkog alp. tečaja što su ga alpinisti PDS »Velebit« iz Zagreba organizirali za mlade penjače početnike iz PD »Mosor« (Split).
3. 5. 1955. Prvo ponavljanje Brahmovog smjera, Nedjeljko Jakić i Zdenko Šimunović.
- ? 5. 1955. Bivakova jaruga u zapadnoj stijeni Anića kuka, Branko Lukšić, sam.
16. 7. 1957. Varijanta Brahmovog smjera, Boris Kulić i Boris Kambić. Varijanta je nastala slučajno. Penjači nisu na vrijeme skrenuli u veliku priječnicu originalnog Brahmovog smjera već su nastavili penjati u direktnom usponu. Teškoće V⁰ i V+⁰.
17. 7. 1957. Mosoraški smjer, Boris Kulić i Boris Kambić. Veliki uspjeh hrvatskog alpinizma. Ovim je smjerom otvoren središnji, najeksponiraniji dio SZ stijene Anića kuka. Pod impresijom teškoća u varjanti Brahmovog smjera, prvi su penjači svoj uspon nerealno ocjenili sa IV⁰. Danas se svi ponavljači slažu s ocjenom V⁰.
1. 5. 1960. Kanjonski smjer u zapadnom grebenu Čuka, Vlado Jelaska, Antun Filipčić i Tonko Maroević.
2. 5. 1961. Prvo ponavljanje Mosoraškog smjera, Boris Kambić i Davor Ribarović.
- 4—5. 10. 1961. Velebitaški smjer u SZ stijeni Anića kuka, Nedjeljko Jakić, Matija Mlinac i Davor Ribarović. Prvi uspon VI⁰ i prvi put upotrebljen jedan ekspanzivni klin. Uspon s jednim bivakom.
30. 4. 1962. Kaminski smjer u zapadnoj stijeni Čuka, Jerko Kirigin i Hrvoje Kraljević.
- 1—2. 5. 1964. Prvo ponavljanje Velebitaškog smjera, Miroslav Pleško i Rikard Ballon.
7. 5. 1965. Sjeverni greben Čuka, Kazimir Sambolec i Stanislav Gilić.

8. 5. 1965. Smjer po centralnom kaminu u SZ stijeni Ćuka, Kazimir Sambolec i Stanislav Gilić.
29. 4. 1966. Drugo ponavljanje (tj. 3. uspon) Velebitaškog smjera, Peter Ščetinin i Ante Mahkota, bez bivaka!
- 4—8. 10. 1966. Smjer Klin u SZ stijeni Anića kuka, Miroslav Pleško, Nedjeljko Jakić i Stanislav Gilić. Nakon više pokušaja u nekoliko prethodnih godina, smjer je ispenjan uz cijenu od 4 bivaka. Prvi smjer ovakvog karaktera u Dinarskim planinama. Kontinuirane teškoće od V⁰ do VI+.
29. 4. 1967. Akademski smjer u zapadnoj stijeni Anića kuka, Karl Hauser i Jože Mihelič.
30. 4. — 1. 5. 67. Prvo ponavljanje Smjera Klin, Peter Ščetinin i Franc Štupnik. S jednim bivakom i to nakon izlaska iz ekstremnih teškoća.
1. 12. 1967. Prvi solo uspon u Brahmovom smjeru, Miroslav Pleško. U vrlo teškim vremenskim okolnostima, vjetar!
1. 12. 1967. Maleni smjer u sjevernoj stijeni Ćuka, Ana Marić i Tanja Alebić. Prvi ženski navez u prvenstvenom usponu.
27. 4. 1968. Prva žena u Mosoraškom smjeru: Barbara Ščetinin (u navezu s Peterom Ščetinicom).
28. 4. 1968. Drugi solo uspon u Brahmovom smjeru: Dragan Vučidolov. Istovremeno prvi ženski navez u istom smjeru: Marika Kostanjšek i Tanja Alebić.
28. 4. 1968. Sažeti smjer u zapadnoj stijeni Anića kuka, Karl Hauser i Vasja Doberlet.
30. 4. 1968. Prvi uspon u sjevernoj stijeni Anića kuka: Ljubljanski smjer, Karl Hauser i Vasja Doberlet.
1. 5. 1968. Smjer po rebru u SZ stijeni Ćuka, Nenad Čulić i Živko Gabelić.
- 1—2. 5. 1968. Drugo ponavljanje (tj. 3. uspon) smjera Klin, Andrej Kalar i Vlado Štamberger. S jednim bivakom (malo iznad 3. bivaka prvih penjača). Vrijeme provedeno u stijeni: od 9 h prvog dana do 16 h drugog dana.
2. 5. 1968. Prvi ženski navez u Mosoraškom smjeru: Marika Kostanjšek i Vesna Mihelić. Istovremeno je penjao i jedan muški navez koji je povremeno surađivao sa ženskim pa se još ne može govoriti o potpuno samostalnom ženskom usponu ovim smjerom.
29. 11. 1968. Sažeti smjer, prvo ponavljanje i prvi solo uspon: Dragan Vučidolov.
29. 11. 1968. Sažeti smjer, drugo ponavljanje (3. uspon), Miroslav Pleško i Davor Ribarović.
30. 11. 1968. Akademski smjer, prvi solo uspon: Davor Ribarović.
30. 11. 1968. Desni kamin u SZ stijeni Ćuka, Danilo Škerbinek i Darko Dolinšek.
30. 11. 1968. Akademski smjer, drugi solo uspon: Miroslav Pleško.
1. 12. 1968. Četvrta žena u Mosoraškom smjeru: Vilina Glažar (u navezu sa Karлом Hauserom).
1. 12. 1968. Mosoraški smjer, prvi solo uspon: Davor Ribarović.

Priredio: Stanislav Gilić

Za alpiniste

PAKLENICA ZA PRAZNIKE DANA REPUBLIKE

Na zelenoj tratinici Anića luke, podno imponentnih stijena Anića kuka, ponovo je došlo do susreta brojnih alpinista. Uoči Dana Republike i tokom noći niknuo je čitav grad Šatora. U njima je, kao i u obližnjoj pećini, boravila grupa alpinista koji su izveli mnogobrojne uspone u stijenama Anića kuka, Čuka i Visoke glavice. Evo nekoliko brojčanih podataka!

Broj alpinista: Maribor 16, Koroški AO 4, Ljubljana 2 Zagreb 8, Split 12 i Rijeka 8.

Izvršeno penjačkih uspona: po navezima 50, odnosno po čovjek-smjeru 102, u 14 različitih smjerova, u tri vrha sa 6 različitih stijena. Ispenjana su 2 prvenstvena uspona (alpinisti iz Slovenije). Posebno treba istaknuti 4 solo uspona: Dragan Vučidolov (AO »Kamenjak« — Rijeka), Sažeti smjer (-VI^a); Davor Ribarović, Akademski smjer (IV+0) i istim smjerom Miroslav Plesko (AO »Velebit«, Zagreb); zatim solo uspon Mosoraškim smjerom (V^a) također Davor Ribarović (AO »Velebit« Zagreb i AO »Mosor« Split).

Ovaj skup alpinista nije bio posebno organiziran, bio je spontan; svaka je grupa došla neovisno jedna od druge. Nakon odlaska vencine od njih u Paklenici se još nekoliko dana zadržala jedna trojka iz Zagreba. Ona je izvela prvenstveni uspon u Si stijeni Visoke glavice. O ovome ćemo donijeti poseban opis.

Stanislav Gilić

JUGOSLAVENSKI ALPINIZAM 1968.

— Momci, imamo još pola kruha! — ushićeno i zadovoljno je govorio svojim prijateljima mladić, na čijem se licu odrazao umor. Nesto kasnije putovali su prema Zagrebu stisnuti na pod velike hladnjace. Hladnoca im nije zadavala brige, jer im je penjačka oprema izvrsno koristila. Osječali su se kao u ugodnom bivaku za vrijeme zimskog uspona negdje u sjevernoj triglavskoj stijeni ili kao da u kolovozu spavaju u području Mont Blanc. Problem je bio novčane prirode. Sva sreća da je bilo za kruh, a autostop je na sreću dobro radio.

Eto, tako je izgledao povratak trojice alpinista u Zagreb 1961. kada su se u kanjonu Paklenice popeli novim smjerom, čija je ocjena najviša na ljestvici tezine. Smjer koji je dobio ime »Velebitaški« ni danas nije smanjio svoju prvobitnu ocjenu VI stupnja težine.

Kako na području Hrvatske tako i u Sloveniji ta je godina označila prodror jugoslavenskog alpinizma na svjetsku pozornicu. I danas, želimo li dati ocjenu jugoslavenskog alpinizma, moramo konstatirati da je njegov napredak očit i da su naši alpinisti postignutim rezultatima i kvalitetom stali uz ramene mnogim do nedavno jačim alpinističkim nacijama. Slovenski penjači u tome prednjači što je i razumljivo s obzirom na sam položaj Slovenije i dugu tradiciju. Upravo prošle godine kada slovensko planinarstvo slavi svoju 75. obljetnicu postojanja slovenski je alpinizam zabilježio najveće uspjehove. Zasluge za to, uz same penjače, ima i dobra politika Planinarskog saveza Slovenije, koji je uvidio da su mogućnosti penjača dobre za vršenje i najkvalitetnijih uspona. Klima koja u Sloveniji vlada u javnosti i naklonost prema afirmaciji domaćeg alpinizma također je odlučujući faktor da velik broj slovenskih

alpinista ljetnu sezonu koristi u pothvatima kako ekspedicionalog karaktera tako i kvalitetnog ekstremno teskog penjanja u pianinama zapadne i centralne Europe.

Svima je još u sjecanju uspon zimi »Copovim stebrom« u Triglavskoj sujeni kada je postignut prestiž slovenskog alpinizma pred navezima iz inozemstva. Aleš Kunaver, Stane Belak i Tone Sazonov sjecanjskim usponom potvrdili su svoju vrijednost. Iako je drama visjela u zraku i akcija spasavanja bila već u punom toku, trojica penjača su se međutim pojavili živi i zdravi nakon osmodevnih borbi sa stijenom i lošim vremenom. A vijest koju su im donijeli spasavoci, bila je zaista vesela za svu trojicu: vlastita Arganistana odobrila im je ekspediciju u Hindukuš.

I tako je ovu trojicu uz Kazimiru Drašlera i Franca Stupnika pozdravila slovenska javnost 19. rujna kada su se vratili sa svog uspješnog pohoda u nepoznati Hindukuš. Rezultat izvan svih očekivanja: članovi I. jugoslavenske ekspedicije u Hindukuš osvojili su šest vrhova, visokih između 5 do 7 tisuća metara, a od toga na tri su se popeli kao prvi na koje je stupila ljudska noga. Kod povratka kroz Perziju zadržali su se nekoliko dana u Teheranu. Taj predah iskoristili su da medu vrhove ubilježe još jedan. Bio je to 5.602 metra visok Demavend iznad Teherana.

No sigurno da je najveći uspjeh alpinista iz Slovenije ponavljanje uspona po Walkero-vom stupu u Grandes Jorassesu. Danas ponavljanje predstavlja neku vrstu ispitna za prijem pojedine nacionalne alpinističke organizacije u kuću najboljih. U srpnju ove godine to je uspjelo Klaudiju Mlekušu, Janezu Kofleru, Janku Ažmanu, Tinetu Copiču, Janezu Barojuanu ml. i Matiju Maležiču. Kada tome pridodamo uspjeh koji je postigao posjet slovenskih penjača Turskoj uz sudjelovanje članova Akademskog planinarskog društva Aljančića, Balenta, Jeromena i Rajara, zatim zimski uspon Lojze Goloba i Silve Jošta u Stajerskoj Rinkl, odlazak na Kavkaz, potvaha bračnog para Šćetin u Piz Badile (nažlost prekinut lošim vremenskim uvjetima, tako da je bila potrebna akcija gorske službe spasavanja), niz prvenstvenih uspona u domaćim planinama, čija ocjena u velikom broju slučajeva iznosi od IV do V stupnja težine, još uvjek nismo iscrpili plodan rad slovenskih alpinista. On se prošle godine intenzivnije odvijao, nego ikad ranije, napose u inozemstvu, što mu je, a preko njega i jugoslavenskom alpinizmu, donjelo afirmaciju u svjetskim razmjerima. Svoj položaj koji danas zauzima, slovenski alpinizam mora zahvaliti prethodnicima, koji su uspjeli dobrim odgojem i školovanjem stvoriti novu i nadasve ambicioznu generaciju.

Osim Hrvatske, gdje je tradicija učinila svoje, u ostalim republikama alpinistička aktivnost još uvjek nailazi na prepreke, nažlost često upravo na onim mjestima odaleći bi se trebala očekivati najveće pomoći. Ima i subjektivnih slabosti. Evo primjera iz Crne Gore, gdje nedostaje sistematski rad. Propust Komisije za alpinizam Crne Gore uvjetovao je nepriznavanje alpinističkog statusa svojim penjačima pa ne postoji nikakva evidencija ispenjanih smjerova i registracija njihovih penjača. Ako Planinarski savez Jugoslavije organizira kakav penjački

logor, na njemu sudišljuju penjači iz Crne Gore, međutim samostalnih akcija je vrlo malo. Slična situacija vlada i u Makedoniji, Bosni i Hercegovini, kao i Srbiji. Jako te republike imaju dobre prirodne uvjete za alpinizam, on još uvek zaostaje za hrvatskim, a da ne govorimo o slovenskom. U Makedoniji naor. ima 20 registriranih penjača, od kojih četvorica nose naslov alpinista. Rad je krenuo naprilije zahvaljujući samostalnom školovanju novos kada. U Bosni i Hercegovini dijelovanje penjača ograničeno je na domaće planinsko područje. Očito da u toj republici postoji niz neriješenih problema u stiljenama Prenja. Čvrsnice ili Maglića, ali usponi ne nose neke više ocene od V stupnja. Kao da se za teže smjerove čeka netko sa strane. Generacija mlađih penjača u Srbiji nastoji dobro isneći zanat pa da se upusti u neke teže pothvate, ali je sigurno da za to treba još dosta vremena. Možda krvnja leži i u prevelikoj angažiranosti planinarske organizacije na polju sekundarnih aktivnosti pa alpinizam silom prilika životari u sjeni raznih orientacijskih natjecanja, koja bi morala biti tek dopunska aktivnost, a ne glavna. Taj slučaj najbolje ilustrira rad Komisije za omladinu Planinarskog saveza Hrvatske gdje su skoro sva sredstva za rad s omladnjom, a prema tome i usmjeravanje k kvalitetnom planinarstvu, alpinizmu, bila utrošena u 1968. godini za natjecanje iz orientacije i sletske manifestacije. Manifestacione akcije gutaju ogromna sredstva, a za kvalitetan rad ostaje vrlo malo. Zbog toga istinit događaj iz 1961. u Paklenici, spomenut u uvodu, daje pravu sliku situacije s alpinizmom u Hrvatskoj u vrijeme, kada je imao najbolje kadrovske uvjete.

Matija Mlinac, Davor Ribarović i Nedjelko Jakić ispenjali su tada ljevi krak »iosilona« u stiljeni Anića kuka. Bio je to naiveći uspjeh hrvatskog alpinizma. Pet godina kasnije nalazimo Nedjeliku Jakića ponovno u toj stiljeni. Uz Pleška i Gilića »iosilon« je prepolovljen na dvije polovice. Ispenjan je »klin«, smjer koji je doživio dva ponavljana. Prema izjavu slovenskih ponavljalača on predstavlja tehnički naiteži smjer u Hrvatskoj. Bio je to ujedno posljednji prvenstveni uspon Nedjeliku Jakiću koji se tim smjerom oprostio od aktivnog dijelovanja u alpinizmu. Penjačka karijera ovog nadarenog penjača završila se, a da se on, kao ni Ribarović, Gilić, Smerke, Jurčić ili Mlinac, a da ne govorimo o mlađoj generaciji (Bubani, Križgin, Pleško i mnogi drugi) nije ovirena nekim velikim pothvatom, koji bi i hrvatski alpinizam mogao staviti na stopenicu svjetskog rezultata. Za svjetske razmire usponi u Kavkazu (Jakić — Smerke 1965) ili norveškim planinama (PDS »Velebit« 1964) nisu velike vrijednosti. Boravak ekipe penjača u području Mont Blanc 1968. također nije donio nekih rezultata, ovaj put ne zbog finansijskih sredstava, već zbog nedostatka ljudi. Miro Pleško je dobar penjač, kao i mlađi

Boro Aleraj i Vlado Mesarić, ali uz naibolju volju nije se mogao naći četvrti kvalitetni penjač. Nakon razdoblja u kojem su u Hrvatskoj dijelovali zaista izvrsni penjači ali se izgubili jer za njihov daljnji razvoj nisu postojale mogućnosti. učlavnom finansijske, sada se hrvatski alpinizam našao pred drugim problemom, a to je nedostatak kvalitetnih penjača.

Za ilustraciju što predstavlja začrebačka alpinistička škola, dobar je primjer Dolfi Rotovnik, koji je ovog lieta na Grönlandu bio glavna pokretačka snaga danske alpinističke ekspedicije, izvrsno poznavanje ledne tehnike penjanja ovog penjača iz starije generacije bilo je odlučujuće za njegovo učešće u ovoj ekspediciji. On je nažalost jedini primjer iz te generacije, koji je uspio da hrvatski alpinizam afirmira u svijetu, pa makar i u okviru jedne inozemne ekspedicije.

Zbog toga pred penjačima iz Hrvatske opet stoji period vježbi i usavršavanja. Naravno da kod toga ne smije biti zapostavljen odgoj i školovanje novih kadrova uz svestranu angažiranost jednog Jakića. Smerke, Mlinca i drugih. U sadašnjoj situaciji realne mogućnosti za prodror na svjetsku pozornicu imaju žene. Dakako da u usporedbi sa muškim penjačima mlađe alpinistice iz Hrvatske zaostaju u ekstremno teškim pothvatima, ali u okviru ženske alpinistike Marika Kostanićek, Tania Alebić, Vesna Mihelić, Tania Horvat, Ana Klašnja, Ana Marić i druge mogu biti zadovoljne s onim što su do sada postigle.

U svijetu postoji vrlo malo samostalnih ženskih naveza. Primjer engleske ženske ekspedicije u područje Antarktika 1968. godine jedinstven je pothvat. Nećemo predimenjirati snagu naših ženskih alpinističkih naveza, ustvrdimo li da svojim poznavanjem tehnike penjanja i fizičkim sposobnostima imaju uvjeta za samostalne pothvate ekspedicionog karaktera. Koliko bi se toj namjeri suprostavili muški penjači, teško je za sada reći, ali je evidentno da se o našem ženskom alpinizmu za sada malo zna, premda on svojim rezultatima zasluguje koliko da mu se posveti veća pažnja, toliko i da dobjije i priznanje izvan granica zemlje.

Afirmirati jednu granu fizičke kulture moguće je samo u međunarodnim okvirima. Bez odlazaka u velike planinske masive u inozemstvu nema napretka ni mjerila. Unutar zemlje mjerilo može biti dolazak inozemnih alpinista, koji bi sa svojim stanovništa mogli dati realnu ocenu i položaj našeg alpinističkog dijelovanja. Izuzimajući Sloveniju, gde su posjeti inozemnih penjača brojni, naročito u penjačkim predjelima Julijskih i Kamniških Alpa, u Hrvatskoj i ostalom dijelu Jugoslavije morale bi sa planinarskim savezima koordinirano raditi u tom smislu i turističke organizacije. O korisnosti takvih aranžmana nije potrebno govoriti.

Branimir Spoljarić

»TROFEJ PLATAK« — VIII REPUBLIČKO PRVENSTVO

U nedjelju 29. septembra održan je »Trofej Platak«, poznato orijentaciono natjecanje, koje je ujedno ove godine preraslo u VIII republičko prvenstvo iz orijentacije. Jubilarni deseti »Trofej Platak« u svakom je pogledu bio vrlo uspješan.

Na startu ispred planinarskog doma Platak našlo se u nedjelju ujutro mnogo natjecateljskih ekipa. Bile su tu ekipe iz 12 planinarskih društava iz Hrvatske, ekipe izvidača iz Rijeke, planinara iz Niša, te ekipe pripadnika JNA. Ukupno 21 ekipa u muškoj i u ekipi u ženskom konkurenčiju. Među prvima startali su i favoriti natjecanja, pa je odmah postalo jasno da će borba za prvo mjesto biti vrlo žustra i da će natjecanje završiti već onda kada na cilj stignu ekipe »Slijeme«, »Zagreba«, »Velebita« i »Petebovac«. Najviše zanimanja je vladalo za ekipe u muškoj konkurenčiji jer prema propozicijama tri prvoplasirane ekipe nastupaju na državnom prvenstvu. No već nakon prve kontrolne tačke bilo je jasno da najviše sansi ima ekipe Zlatka Smerke iz »Zagreba«. Ekipa »Velebita« pod vodstvom Radovana Cepelaka izgubila je dragocjeno vrijeme u pronaalaženju te tačke. Delničani pod vodstvom Siegfrieda također su izgubili nekoliko minuta u pronaalaženju kontrole, pa su sva nastojanja da se izgubljeno vrijeme nadoknadi ostala bez uspjeha. Smerke je išao izvanredno tačno. Ni jednu kontrolu nije tražio već je zacrtanim putem ravnito stizao na njih. Prednost koju je dobio već u početku trke držao je do kraja. Izvrsna kondicija bila je odlučujuća. Ekipa pod njegovim vodstvom prešla je stazu za 89 minuta, vrijeme kojim bi se mogao pohvaliti svaki atletičar, ako se uzme u obzir da je to teren vrlo raznolik, a staza je približno iznosila 14 kilometara. Svega šest minuta zakašnjenja imali su »Velebitaši«. Tokom trke ništa se nije dalo učiniti da se nadoknadi izgubljeno vrijeme. Penović i braća Cepelak postalo je jasno da je »Trofej Platak« za ovu godinu izgubljen. Naime, da je »Velebit« ove godine uspio osvojiti kameni trofej, on bi mu prema propozicijama prešao u trajno vlasništvo. No, izgleda da će kameni trofej promijeniti još mnogo vlasnika dok zastava bude u rukama jednog društva zauvjek. Najviše izgleda i dalje ima »Velebit« koji ga je osvojio četiri puta, međutim prema sadašnjoj situaciji u orijentacijskom sportu teško da će slijedeće godine uspjeti u svojim željama. Vodeće ekipe vrlo su izjednačene. Na natjecanjima se više ne događa da favoriti prave greške u rješavanju zadataka, već sve ovisi o brzini prelaska staze. Ekipa koja načini i najmanju grešku, kao što je bilo ove godine, da se drugoplasirana ekipa udaljila od KT svega 150 metara, jasno je da ne može više računati na prvo mjesto. Na ovogodišnjem natjecanju zapažena je izvrsna organizacija kao i besprekorno postavljena staza. Kako Ing. Ivo Gropuzzo i Ernest Tomšić već deset godina postavljaju stazu za trofej, to im je uz podjelu diplome društva »Platak« odato i priznanje Planinarskog saveza Hrvatske, koji im je za ovaj ne malji jubilej poklonio kristalne vase s posvetom.

Sto se tiče ženske konkurenčije treba podvući slab odaziv ženskih ekipa. Najbolje su bile članice »Plataka« pod vodstvom Vlatka Jakšić sa 119 minuta. Žene su imale i kraću stazu, sa tri kontrolne tačke, dok je u muškoj konkurenčiji staza imala 5 KT uz start i cilj.

Članice Tanja Alebić, Ana Marić i Ana Klasic koje su zastupale »Prijatelja prirode« bili su druge, dok su se Vesna Mihelić, Tanja Horvat i Đurđa Kušec iz »Velebita« plasirale na treće mjesto.

Rezultati muških ekipa:

1. PD »Zagreb-Matica«, Zagreb, voda: Zlatko Smerke; Članovi: Stanko Horvat i Čedo Gross, vrijeme: 89 minuta;
  2. PDS »Velebit«, Zagreb, Radovan Cepelak, Marijan Cepelak i Dubravko Penović, 95 minuta;
  3. PD »Petebovac«, Delnice, Nikola Siegfried, Boro Rački i Boro Kezele, 108 minuta;
  4. PD »Sljeme«, Zagreb.
- Rezultati ženskih ekipa:
1. PD »Platak«, Jakšić, 119 minuta;
  2. PD »Prijatelj prirode«, Ana Marić, 160 minuta;
  3. PDS »Velebit«, Vesna Mihelić, 253 minute.

B. Spoljarić

OTVORENO PRVENSTVO ZAGREBA U ORIJENTACIJI

Otvoreno prvenstvo Zagreba u orijentaciji, koje svake godine organizira PDS »Velebit« iz Zagreba pod pokroviteljstvom Planinarskog odbora grada Zagreba, postalo je najkvalitetnije natjecanje te vrste u Jugoslaviji. Izvrsno postavljena staza, propozicije koje su vrlo jednostavne i razumljive, odlični traseri, a i kvalitetni natjecatelji, sve to obilježava ovo jedinstveno natjecanje u našoj zemlji, gdje se jednakim žarom bore i mladići i djevojke, ali za razliku od mnogih natjecanja ne u ekipama već pojedinačno.

Već je postala tradicija da stazu za natjecanje postavljaju dva najpoznatija zagrebačka traseri Ismet Baljić i Nedeljko Jakšić. Svoj ne baš lagani posao do sada su uvijek izveli na zadovoljstvo natjecatelja. Mislimo da je to i najvažnije.

Godine 1968. natjecanje je bilo 20. listopada. No, kao i 1967. do posljednje dana nije se znalo gdje će biti staza. Bila je to tajna organizatora, koja je utjecala da natjecanje bude što zanimljivije. U »Velebitu«, »Slijeme« i »Zagrebu« cijeli su teden prije natjecanja stvarane razne kombinacije, gdje bi natjecanje moglo biti. Mislio se na Zumberak, istočnu Medvednicu dio Zagorja. Baljić i Jakšić uporno su šutili. Njihovi pomagači lansirali su razne vijesti o stazi, što je još više razbudiло zatagliju.

I napokon, u nedjelju 20. listopada autobus je krenuo s natjecateljima ispred pošte 2 u Eranićirovoj ulici. »Znači, onet ne gedje u Vukomeričkim goricama!« — ustanovili su natjecatelji kada su prešli preko Mosta slobode.

Otvoreno pojedinačno prvenstvo Zagreba u orijentaciji, kako je službeni naziv ovog natjecanja, ima obilježje tzv. »nordijskih takmičenja«, gdje pojedinačni prelazi od jedne KT na drugu služeći su kompasom i kartom, tako da mu je na svakoj KT, na oglednoj karti, zadana slijedeća kontrolna tačka. Ako natjecatelj ne nade koju od KT ne preostaje mu drugo nego da odustane. Naibolji može biti onaj koji uz to što je pronašao sve zadane kontrolne tačke bude i najbrži. Pravo natjecanja ima svatko tko se prihvati, a da uz poznavanje orijentacije posjeduje kompas i — brze noge!

Natjecanje je započelo u 8 sati kada su u razmaku od dvije minute natjecatelji počeli sa startom. Za mušku konkurenčiju bilo je ukupno 5 KT uz start i cilj, a za žensku tri. Koliku popularnost ovo natjecanje ima, pokazuje podatak, da se na natjecanje prijavilo pedeset natjecatelja i natjecateljki iz planinarskih društava »Zagreb«, »Velebit«, »Sljeme«, »Željezničar«, »Prijatelj prirode«, »Platak« i »Bukovik« iz Sarajeva. Nažalost, neki od njih su odustali, tako da je startalo 36 natjecatelja i 8 natjecateljki.

Najveći favorit bio je Zlatko Smerke, koji je u 1968. imao najviše uspjeha. On je i državni prvak za 1968. sa Jelovice. Izgleda da su to braća Čepelak doslovno shvatila. Na stazi od 12 kilometara oni su dominirali. Marijan Čepelak postigao je vrijeme koje ulazi u listu vremena evropskih razmjeru na takvoj vrsti natjecanja. Stazu je prešao za 104 minute. Šest minuta kasnije stigao je na cilj član »Sljemena« Marijan Zunić, da sa svojih 129 minuta treće mjesto zauzme drugi brat Radovan Čepelak. Bila je to zista premoćna pobjeda »Velebita«, jer se kao četvrti na cilju našao Dubravko Penović. Slobodan Bosnić iz »Prijatelja prirode« bio je peti, tek iza njega na listi najbržih upisao se državni prvak Zlatko Smerke sa 134 minute.

U ženskoj konkurenčiji favorit je bila Ana Klasinc iz »Prijatelja prirode«, no međutim na cilj je prva stigla do sada nepoznata natjecateljka iz »Željezničara« Vlasta Molak, sa izvrsnim vremenom od 129 minuta. Treba istaći da je staza u ženskoj konkurenčiji bila orientacijski mnogo teža nego muška. Posebno se to odnosi na KT 1. Iza Ane Klasinc sa 149 minuta, treća je bila Đurđa Kušec sa 158 minuta, Jasna Strugar sa 162 minute, a slijedila je Alka Baljić, sve tri iz »Velebita«. Zahvaljujući takvom plasmanu »Velebit« je i u ženskoj konkurenčiji ekipno osvojio prvo mjesto.

Rezultate je proglašio I. Baljić, sa predsjednikom PDS »Velebit« Dragom Katovićem i u prisustvu potpredsjednika POZ Željka Hlebeca. U svojem kraćem izlaganju nakon po-djele nagrada Nedjeljko Jakić podukuo je značenje ove vrste natjecanja i teškoće na koje traseri natjecanja nailaze zbog grešaka u kartama. Treba napomenuti, da su karte izrađene po izmjenama Jakića i svaki je natjecatelj kartu mogao zadržati. Ismet Baljić s pravom je istakao da je ovo najamaterski natjecanje kod nas, jer od natjecateljskog osoblja, do postavljanja staze i izrade karata sve je učinjeno na amaterskoj bazi.

Branimir Spoljarić

VI DRŽAVNO PRVENSTVO IZ ORIJENTACIJE 1968.

Nakon održanih republičkih prvenstava 12. i 13. listopada 1968., održano je državno prvenstvo iz orijentacije na planini Jelovica u Crnoj Gori. Kao organizator ovog prvenstva pojavilo se uz Planinarski savez Jugoslavije i Planinarski savez Crne gore još i Planinarsko društvo »Vojo Maslovarić« iz Ivanograda.

Osim Srbije svaku su republiku predstavljale tri ekipe. Iz Hrvatske to su bile ekipe »Zagreb-matica«, »Velebita« i »Petehovca«. Te su ekipe, naime, na prvenstvu Hrvatske osvojile prva tri mesta.

Vlada općenito mišljenje da je ovo prvenstvo pokazalo očit napredak svih natjecatelja, jer su po prvi put na jednom državnom prvenstvu sve ekipe prošle kroz sve kontrolne tačke. Startalo je ukupno 17 ekipa na stazi koja je bilo podijeljena u dvije etape u dva dana, sa ukupno osam kontrolnih tačaka. Duljina staze iznosila je oko 30 kilometara i kretala se na nadmorskoj visini od 1500 do 2000 metara. Visinske razlike bile su dosta velike, što je otežavalo napredovanje ekipa, i ukupno su te razlike iznosile do 2500 metara.

Kako se pokazalo već prvog dana, ekipe su bile izjednačene i o prvom mjestu odlučivala je jedino dobra kondicija i izdržljivost. Kod prve KT mnoge su ekipe izgubile dragocjeno vrijeme, jer je ta KT bila krivo postavljena. Nažalost i opet stara bolest državnih prvenstava, gdje zbog greške organizatora stradaju ekipe, kod čega su neminovne mučne scene na cilju, rasprave, dokazivanja itd. Zbog toga je bilo odlučeno da se ta KT ukinje u plasmanu, što je sigurno bio najispravniji put.

Najbolje vrijeme postigao je Zlatko Smerke sa svojom ekipom. Očito da je ovom zagrebačkom orijentacistom godina 1968. bila sretna. Skoro sva natjecanja završio je sa prvim mjestom. Vrlo ugodno iznenadjenje predile je ekipe iz Crne Gore. Ekipa PD »Javorak« iz Nikšića bila je druga, dok je treće mjesto pripalo ekipi PD »Mladost« iz Pljevalja. Treba napomenuti da ova treće plasirana ekipa potječe iz društva koje je osnovano 1968. i po prvi put se našlo na natjecanju saveznog ranga. Vrlo dobro četvrti mjesto osvojili su zagrebački studenti iz »Velebita«, čija je ekipa bila sastavljena od članova speleološkog odjeka, braća Čepelak i Dubravko Penović. Zahvaljujući dobrom sedmom mjestu ekipe pod vodstvom Nikole Siegrieda iz Delnice, ekipno prvo mjesto priprelje je Hrvatskoj. Ova ekipa imala je ne malu nesreću kada je zaboravila običi poslijednju KT već je otišla ravno na cilj. Ta zaboravljivost stajala je ekipo 120 kaznenih bodova, jer se sa cilja ponovo vratila na KT i opet otrčala na cilj. U plasmanu ta ekipa imala 123 kaznenih bodova. Da joj se nije dešila nezgoda, ekipa PD »Petehovca« bila bi u ukupnom plasmanu druga.

Što se tiče ovog šestog državnog prvenstva među natjecateljima vlada mišljenje, s obzirom da je ono po prvi puta organizirano u Crnoj Gori, gdje ne postoje tako iskusni kadaši u ostalim republikama, da je natjecanje postiglo svoj uspjeh. Staza koja je bila srednje težine u orijentacijskom smislu, bila je prilično naporna zbog velikih visinskih razlika.

I na kraju: prvaci Jugoslavije za 1968. su članovi iz ekipe PD »Zagreb-matica« Zlatko Smerke, Stanko Horvat i Čedo Gross. Ekipno prvo mjesto zauzela je Hrvatska. Rezultati:

1. PD »Zagreb-matica« Z. Smerke, S. Horvat, Č. Gross, 1 kazneni bod;
2. PD »Javorak« (Nikšić) S. Vujčić, Petračić, Lukavac, 14 kaz. bodova;
3. PD »Mladost« (Pljevalje) prof. D. Knežević, Čepić, Knežević, 62 kaz. bodova i
4. PDS »Velebit« (Zagreb) R. Čepelak, Penović, M. Čepelak, 67 kaz. bodova.

Ekipni plasman: 1. Hrvatska, 2. Crna Gora, 3. Srbija, 4. Bosna i Hercegovina, 5. Makedonija i 6. Slovenija.

Branimir Spoljarić

Speleologija

POJAČANA AKTIVNOST SO PDS »VELEBIT«

Nakon kraćeg ljetnog zastoja speleolozi PDS Velebita nastavili su sa svojom speleološkom aktivnošću. U spilji Veterinci nadomak Zagreba istraživanje je i topografski snimljeno 500 metara novih kanala. Možemo sa sigurnošću tvrditi da je to najljepši dio ove spilje koja još i danas skriva pred speleolozima mnoge tajne. Aktivnost odsjeka manifestira se i dolaskom novih članova, učenika zagrebačkih škola, koji su se zainteresirali za speleološki rad. Novim članovima pružila se mogućnost da upoznaju speleološku tehniku na istraživanju dne 14. 9. 1968. koje je poduzeto u blizini Tounja. Tom prilikom su pronađene tri jame manjih razmjera. Novi članovi odsjeka Srđan Novak, Milan Kosanović i Marta Sekely upoznali su se tom prilikom s tehnikom spuštanja i pеnjanja pomoću ljestvica te tehnikom klasičnog i samoosiguranja užetom. Osim novih članova u istraživanju su sudjelovali Boris Vrbek, Mladen Garašić i Miron Kovačić pod vodstvom Marjana Čepelaka, pročelnika speleološkog odsjeka.

Miron Kovačić

IV SPELEOLOŠKI TEČAJ

Speleologija u Hrvatskoj ide velikim koracima naprijed. Dolaze mlađi članovi koji osnovna speleološka znanja stiču na terenu od svojih starijih drugova. No u nekim krajevinama naše republike zadnjih godina osjetno je porastao interes za speleološka istraživanja. U takvoj situaciji Komisija za speleologiju Planinarskog saveza Hrvatske odlučila je da organizira speleološku školu, kako bi u tim krajevinama dobila osposobljen speleološki kadar. Važno je napomenuti da je ovaj tečaj organiziran nakon sedam godina pauze. U tom razdoblju održani su samo seminari, škole i istraživanja.

Zadar i okolica predstavljaju nepresušno područje za speleološka istraživanja. Zato nije čudo da se u Zadru našla grupa entuzijasta planinara koji su vršili istraživanje tog područja. Oni međutim nisu imali dovoljno predznanja za vršenje tako delikatnog posla. Sve je to ponukalo Komisiju za speleologiju PSH da kao mjesto održavanja tečaja odabere Veliku Paklenicu. Planinarski dom, speleološki objekti u neposrednoj blizini i pogodna vježbališta uvjetovali su da je ispunjen plan i program tečaja u potpunosti.

Komisija za speleologiju PSH povjerila je organizaciju tečaja Speleološkom odsjeku PDS »Velebit«. Materijal (užad, ljestvice, karabineri, klinovi, zamke) neophodan za održavanje tečaja osigurali su speleološki odsjek »Velebita« i »Zelježničara«. Instruktorski kadar sastojao se od speleologa iz PDS »Velebita«: Ivan Kruhak (voda tečaja), Rikard Braun i Radovan Čepelak.

Tečajci su bili: iz Zadra 7, iz Rijeke 3, iz Zagreba 4.

Vrijeme održavanja tečaja bilo je od 25. XI – 1. XII 1968. g. U toku tečaja učesnici su se upoznali s osnovnim granama nauka koje ulaze u speleologiju i sa osnovnim tehničkim elementima i zahvatima koji su neophodni za istraživanje jama i spilja.

Najveći dio tečaja posvećen je praktičnom dijelu koji se sastoji od crtanja nacrta, tehnikе istraživanja i spasavanja.

Od speleoloških objekata učesnici su posjetili spilju Devinjacu, Manitu peć i Jamu Vodaricu. U tim objektima vršena su spuštanja raznim tehnikama sa uzetom i ljestvicama: »abseil« (klasični i sa karabinerom) karabiner kočnicom, klasično penjanje po ljestvicama, penjanje sa samoosiguranjem i alpinističkom tehnikom. Stečena znanja tečajci su primijenili u istraživanju dviju jama dubine 13 i 20 metara. U jednoj su jami istraživači našli na ljudske kosti i izvadili ih.

Tečaj je završio 1. XII u podne. Opca ocjena je da je tečaj u potpunosti zadovoljio i da je ispunio predviđena očekivanja.

SEMINAR ZA SPELEO-ISPIТИВАЧЕ

Već duže vrijeme osjećala se potreba da se u našoj zemlji provedu ispitati za dobivanje naziva »speleolog-planinar«. Da bi se koordinirao rad ispitivača u svim republikama Komisija za speleologiju PSJ odlučila je da održi seminar za speleo-ispitivače. Seminaru su prisustvovali predstavnici svih republika: iz SR Srbije Petar Bakić, Branislav Božović, Stanoje Kusicki, Stanislav Zolnaj, Petar Tankosić i Stevan Pecej; iz Makedonije Jože Zmajsek, Jovica Grozdanovski, Nikola Vučović i Ivan Žeževski; iz SR Slovenije Stane Tome i Boris Osterman; iz SR Bosne i Hercegovine Miodrag Cubić, Mirza Houzic i Džemal Rešić; iz Crne Gore Dušan Kadrić i Miodrag Stanišić; iz SR Hrvatske ing. Vlado Božić, prof. Mirko Markulin, Slavko Smolec, Jurica Posarić, Ivan Kruhak, Radovan Čepelak, Damir Sirotković, Višnja Kukoč, Zejko Rak i Dubravko Penović.

Seminar je započeo u četvrtak 7. XII u 19 sati u maloj dvorani planinarskog doma na Puntijarki. Otvaranju seminara prisustvovali su između ostalih predsjednik PSH Božo Škerl i tajnik Saveza Nikola Aleksić. Nakon uvodnog izlaganja predsjednika Komisije za speleologiju PSJ ing. Božića i pozdravnog govora predsjednika PSH, prešlo se na radni dio seminara.

Nakon diskusije i konzultiranja prvi dio seminara je završio u petak 8. XII navečer. Sljedećeg dana učesnici su se autobusom prebacili do Lokava u Gorskom kotaru, gdje su posjetili turistički uredenu spilju Lokvarku. Drugi dio dana bio je predviđen za demonstraciju tehniku u nacionalnom parku »Golubinjak« nedaleko Lokava. Loše vrijeme, pratio klišom i maglom, onemogućilo je održavanje terenskog dijela seminara i učesnici su se odvezeli u planinarski dom u Tuku. Tu su doneseni zaključci seminara.

U nedjelju dne 10. XI po vrlo lošem vremenu učesnici seminara uputili su se u Hajdovu hižu, spilju, koja se nalazi desetak kilometara od Delnice. Većina učesnika imala je vlastitu opremu tako da je razgledavanje spilje izvršeno pod dobrim uvjetima.

Gost drugog dijela seminara bio je predsjednik komisije za vodite Franjo Rapotec. Zahvaljujući njemu tokom seminara bile su organizatorima dostupne primopredajne radio stanice koje su omogućile još bolju suradnju pojedinih grupa na terenu.

Opći je dojam da je seminar postigao svoju svrhu i ispunio predviđena očekivanja.

Dubravko Penović

RAD IO PSH I NJEGOVIH KOMISIJA U 1968.

Izvršni odbor. Izvršni odbor PSH broji 16 članova, a u 1968. godini je održao 18 sjednica. Na sjednicama su previđavala gospodarska i finansijska pitanja, što je potpuno razumljivo kad se uzme u obzir nedostatak sredstava i objekti sa kojima upravlja PSH. Organizaciona pitanja (obnova i oromljene novih društava) bila su i ovih godina zapostavljena baš zbog rješavanja hitrin gospodarskih pitanja.

Posebna angažiranost Izvršnog odbora odnosi se na pripreme za otvorenje planinarskog puta (»transverzale«) po Velebitu, koje bi trebalo uslijediti u 1969. godini. Izvršeno je potpuno markiranje trase od Zavižana do Halana, postavljene su kutije na kontrolnim tačkama, izrađeni su žigovi, uređena su skloništa, izrađena je skica za značku, a pri završetku je i rukopis za vodič po Velebitu čiji je autor dr. Željko Poljak.

U toku ovih priprema dan je prijedlog da se 1969. godina proglaši »Godinom Velenita« i da se sve akcije naše planinarske organizacije u idućoj godini usmjere na Velebit. Tom akcijom konačno bi približili dugo zapostavljeni Velebit prvenstveno našim članovima, a i ostalim ljubiteljima prirode. To bi ujedno bio najveći i najvažniji zadatak Izvršnog odbora u toj godini.

»Naše planine«, jedini planinarski časopis na hrvatsko-srpskom jezičnom području, na vršio je ove godine 20-godina izlaženja. Časopis je u ovoj godini prilično redovno izlažio, a što se tiče finansijske strane, ona je također pozitivna zahvaljujući dotaciji Saveza za kulturu SRH i saradnji sa PS BiH. Tiraža časopisa iznosi 2000 primjeraka, a izlazi u 6 dvobroja godišnje. Jedini problem je premašen putem dobrih suradnika.

Gospodarska komisija imala je ove godine pune ruke posla sa radovima na objektima u Gorskom kotaru i na Velebitu. Nakon pričinjeno burne i duge adaptacije, dom na Zavižanu je konačno završen čime je planinarska organizacija dobila bazu za odlazak na Velebit. Paralelno sa uređenjem Zavižana uređena je i Rossijeva koliba izvana, dok će se unutarnje uređenje kolibe izvršiti čim nastupe povoljne vremenske prilike.

Na Baškim Ostarijama uređeno je i namješteno sklonište u privatnoj kući, a raspolaze sa 8 ležajevima. Sklonište na Jelovu ruji opremljeno je sa 8 ležajevima i svim potrebnim inventarom. U zgradi lugarnice na M. Halanu uređena je i namještena jedna soba sa 8 ležajima. U zaseoku Skoropvac (na polovini puta između Alana i Baških Ostarija) ugovoren je uređenje skloništa u kući Jure Urbana, a popuna inventarom izvršit će se početkom 1969. godine. Uz finansijsku pomoć Republičkog zavoda za zaštitu prirode popravljena je Premužićeva staza na potezu Zavižan (cesta) — Crikvena.

Od Šumarije Mrkopalj preuzeta je bivša lugarska kuća na Jančarici. Kuća je potpuno uređena, postavljen je novi limeni krov, te namještena svim potrebnim inventarom. Raspolaze sa 8 ležajima.

Veći građevinski zahvati obavljeni su na planinarskom domu na Risanjaku, pa je i taj dom sada konačno uređen. Za iduću godinu (ukoliko za to bude sredstava) ostala je samo izmjena krova (lim).

Finansijski su pomognuta slijedeća društva: PD »Mosor« sa N din. 15.000.- za uvođenje struje na dom na Mosoru; PD »Platak« sa N din. 8.000.- za popravak krova i

terase na domu na Snježniku; PD »Paklenica« sa N din. 10.000.- za proširenje doma u Paklenici; PD »Petrov vrh« sa N din. 1.000.- za otvorenenje doma na Petrovom vrhu; PD »Kamenjak« sa N din. 500.- za otvorenenje doma na Hahliću; PD »Rade Končar« sa N din. 1.000.- za otvorenenje kuće na Bijelim stijenama.

Na molbu društava dodijeljeni su ovi beskamatni zajmovi: PD »Runolist« N din. 25.000.- za adaptaciju doma Runolist; PD »Grebengrad« N din. 5.000.- za otkup zgrade i zemljišta pokraj planinarskog doma na Grebengradu te PD »Petrov vrh« N din. 4.000.- za uredenje doma na Petrovom vrhu.

Uz već nabrojene objekte koje je u ovoj godini uredio PSH, planinarska društva izgradila su i otvorila slijedeće objekte: PD »Rade Končar« na Bijelim stijenama, PD »Jantetić« na Velikom dolu, PD »Kamenjak« na Hahliću, a službeno je otvoren već prije izgradeni objekt na Petrovom vrhu.

Posebno pitanje je Tomislavov dom koji je zadao mnogo problema našoj organizaciji. Iz okružnica i napisa u štampi planinari su uglavnom upoznati sa problemima ovog najvećeg našeg doma pa ih nije potrebno ponovno iznosit. Uoči zime na objektu su napravljeni samo najnužniji zahvati kako bi dom mogao prezimeti zimu i to na krovu, centralnom grijanju, te nekim instalacijama. Nakon odbijanja Skupštine grada Zagreba da finansijski pomognе adaptaciju doma, povedeni su razgovori sa Generalturistom, međutim nije postignut nikakav sporazum, jer Generalturist čeka proljeće.

Gospodarska komisija pokrenula je pitanje izrade novog pravilnika za planinarske objekte, te pravilnika fonda od 2%, međutim to do sada nije završeno. U fond od 2% do sada su izvršila uplatu slijedeća društva: »Mosor«, »Risanjak«, »Jastrebarsko«, »Platak«, »Grafičar« i »Opatija« u ukupnom iznosu od N din. 3.338,26, te Tomislavov dom N din. 7.338.-

Komisija za propagandu usmjerila je svoj rad na održavanje izložbi planinarske fotografije: od III — VII mj. organizirana je pokretna izložba koja je obišla 10 planinarskih centara u Hrvatskoj, te samostalna izložba Uzeira Beširovića u Zagrebu. Od 26. XII do 6. I 1969. u auli Pošte Zagreb i održana je izložba planinarske fotografije koju je organizirala ova komisija u zajednici sa PD »Slijeme« povodom proslave 120-godišnjice pošte.

Prilikom otvorenja doma na Bijelim stijenama izrađen je propagandni letak Gorskog kotara koji je razdijeljen svim preplatnicima časopisa »Naše planine«, posjetiocima objekata u Gorskom kotaru i turističkim društvinama u Gorskom kotaru.

U okviru komisije djeluje i knjižnica koja vrlo dobro radi. U ovoj godini knjižnica je popunjena sa nizom novih knjiga.

Komisija za omladinu bazirala je u ovoj godini svoj rad na organizaciji štafete planinara i orientacionim natjecanjima.

Ovogodišnja štafeta planinara pobudila je veliki interes među članovima, a obišla je skoro cijeli planinski masiv naše republike od Slavonije preko Zagorja, Medvednice, Samoborskog gorja, Gorskog kotara, Velebita do Dalmacije. Završna svečanost na teritoriji SR Hrvatske održana je u Kninu uz prisustvo građana i predstavnika društveno-

-političkih organizacija, a predaja šafete izvrsena je one 29. XI u Jajcu prigodom proslave 25-godišnjice II zasjedanja AVNO-a. Štaleta je presla ukupno 720 kilometara, a u njezinom prenošenju i praćenju učestovalo je cca 5000 učesnika.

Na području orijentacionih takmičenja postignuti su u ovoj godini odlični rezultati kako u organizaciji tako i u plesmanu. Naročito uspjeli postigli su ekipe iz Hrvatske na VI Saveznom orijentacionom takmičenju koje je održano na planini Bjelasići u Crnoj Gori gdje je ekipa PD »Zagreb-matica« osvojila prvo mjesto, ekipa PDS »Velebit« IV mjesto, a ekipa PD »Petehovac« VII mjesto. Ukupno je učestvovalo 17 ekipa, a PSH je proglašen kao najuspješniji republički savez.

Republičko orijentaciono natjecanje održano je na Platku u zajednici sa takmičenjem za trojez »Platak« koje ove godine slavi 10 godišnji jubilej.

Komisija za speleologiju održala je u protektoj godini republički tečaj u Paklenici na kojem je učestvovalo 15 učesnika, a izvedena je jedna veća akcija israzivanja Jane Mame na Južnom Velebitu na kojoj je učestvovalo 20 učesnika.

Kako komisija za speleologiju PSH vrši i ulogu koordinacione komisije PS Jugoslavije, već do svoga rada posvetila je pripremama i održavanju instruktorskog speleološkog seminaru PSJ te prikupljanju materijala za ispite za zvanje speleologa.

Komisija za vodiče. Rad možemo podijeliti na organizacioni i stručni. U toku godine vršena je reorganizacija vodiča, ustanovljena su nova zvanja za vodiče, a radeno je i na nastavnom i ispitnom programu. Zbog unapređenja stručnog rada vodiča oformljena je i stanica vodiča Zagreb. Održana su dva seminara i to jedan republički te jedan seminar za vodiče sa područja grada Zagreba. Na oba seminara obradivala se materija o planinarskim putevima (kartoteka puteva, markiranja i ostalo). Predviđeni tečaj za regiju Zagorje nije održan zbog slabog odaziva.

Komisija za GSS održala je republički tečaj za prapravnike na kojem su učestvovali pripravnici iz Zagreba, Rijeke, Splita i Samobora. Stanica GSS Zagreb za svoje članove održala je zimski skijaški tečaj. Također su održane i dvije vježbe. Predstavnici komisije učestvovali su u radu saveznešnih seminara na Zelenici i Zabljaku. U toku su intenzivne pripreme za održavanje plenuma GSS.

Komisija za alpinizam održala je 4 republičke akcije i to: zimski alpinistički školni u Zagrebu u organizaciji PDS »Velebit« (30 učesnika); alpinistički logor u Paklenici, također u organizaciji PDS »Velebit«, na kojem je učestvovalo 50 alpinista; tečaj (logor) u dolini Vrata (15 učesnika), te logor u Chamonixu (3 učesnika). Komisija održava redovne kontakte sa alpinistima Slovenije, a predstavnici komisije učestvuju u radu koordinacione komisije PSJ.

Komisija za dodjelu priznanja obavila je početkom ove godine prilično obiman posao oko dodjele priznanja zaslужnim članovima naše organizacije. Priznanja su dodjeljivana na prijedlog društva, a uručivana su u većini slučajeva na godišnjim skupštinama društava.

Komisija za međunarodne veze imala je neke manje kontakte sa Club alpino italiano.

AKTIVNOST PLANINARA — PTT RADNIKA U SR HRVATSKOJ

Planinari, radnici poduzeća ptt saobraćaja u Zagrebu, Rijeci, Bjelovaru, Varaždinu i

Splitu ove su godine održali svoj tradicionalni sastanak u okviru proslave Dana Republike 29. i 30. XI 1968. Bio je to deveti po redu, ovaj put u organizaciji članova Planinarskog društva ptt radnika »Marjan« iz Splita.

Obzirom na klimatske i atmosferske prilike u to doba godine ovi sastanci održavaju se redovito na obali našeg mora ispod jedne planine koja se nalazi u priobalnom pojusu. Ovaj puta izabранo je mjesto Omiš, odnosno 6 km udaljena uvalica gde je izgrađen novi suvremeni hotel B kategorije pod nazivom »Ruskamen«. Vrijeme je bilo izvanredno lijepo tako da je oko 150 učesnika sastanka bilo potpuno zadovoljno uspješnim izleđima na »Radmanove milinice« u kanjonu rijeke Cetine, na Staru kulu iznad Omiša kao i sa usponom na Omišku Dinaru visoku 864 metra.

Sastanku su prisustvovali i mnogi politički i društveni radnici, predstavnici komune Split i Omiš te društveno-političkih organizacija. U toku sastanka predstavnici Omiša upoznali su učesnike sastanka u kratkim crtašima s povjesnim razvojem Omiša i cijelog tog kraja.

Trećeg dana tj. 1. XII 1968. završen je sastanak predajom spomen zastavica i plakete predstavnicima svih društava i društveno-političkih organizacija. Učesnici su se razili svojim kućama puni lijepih dojmova o ugodno provedenim danima u prirodi među planinarima i gostima ovog sastanka.

Na svečanoj sjednici delegata svih društava zaključeno je da slijedeći organizator jubilarog X sastanka bude Planinarsko društvo ptt radnika »Sljeme« iz Zagreba. Mjesto sastanka bit će određeno naknadno nakon konsultacije sa predstvincima ostalih društava tokom 1969. godine.

Ivan Plavec

OTVOREN NOVI DOM NA HAHLIĆIMA POD OBRUČOM

Dana 30. XI 1968. otvoren je novi planinarski dom na Hahlćima pod Obrućom iznad Grobinčkog polja nedaleko Rijeke. Lokacija doma je idealna. On pokriva ranije upravljeno područje između Platka i Slovenskog Snježnika, te Lisine na Učki. Nalazi se na trasi Rječke transverzale. Dom će planinaru omogućiti odmor na njegovom putu a naročito će mu poslužiti kao ishodište na Obruč, Suhu vrh, Fratar, Pakleno, Osoje, Gornik, Grleš, Crni vrh itd. zatim na Partizanske logore — 2 sata hoda, na Platak — 3 sata hoda, na Izvor Rječine — 2 sata hoda, na Rimski zid graden prije 1800 godina — 2 sata hoda itd.

Dom je smješten na malom platou između stijena i borove šumice. Sa njega se pruža vidik na dio planinskog područja Gorski Kotara, na Kvarnerski zaljev i njegovo otociće te na Grobinčinu. Naročito je lijep vidik sa vrha Tunina glava udaljenog od doma 10 minuta hoda.

Dom je sagraden od čvrstog materijala, dimenzija 10 x 6 metara. Građevina je visoka prizemnica, a potkrov je vrlo racionalno iskorišteno. Ima kuhinju, dnevni boravak, tri spavanaice, sanitarije i jednu spavanaicu — sklonište, stalno otvorenu. Uvedena je vodoinstalacija iz vlastite cisterne.

Dom će biti opskrbljen, no zasada radi samo subotom i nedjeljom. Društvo će se pobrinuti za stalnog opskrbnika doma, tako da će u skoroj budućnosti dom biti svakodnevno otvoren.

Pri lazi domu najpogodniji su:
— od naselja Dražice 2,30 sati hoda, do Dražica autobusom redovne prigradske linije

odnosno kolima asfaltiranim cestom — 10 km;
— od Platka šumom preko Gorničkog — 3 sati hoda;

— od Suhog (na cesti Platak — Klana) 1,30 sati hoda;

— od Gorničkog—lugarnica 45 minuta hoda. Do Gorničkog iz Rijeke cestom preko Klane 48 km, odnosno preko Platka 44 km;

— od naselja Studena preko Obruča 5 sati hoda. Do Studene cestom iz Rijeke 15 km.

Prilaze sa izvora Rječine, sa Gumanca i iz Trstenika za sada ne preporučamo s obzirom da putevi nisu još markirani.

Sve ostale informacije možete dobiti u upravi društva u Rijeci, Korzo N. Revolucije 40/I kat — telefon 31-212. Tajništvo je otvoreno svakog utorka i petka od 18 do 20 sati.

PREKO DURMITORA I MAGLIČA NA SUTJESKU

Partizanski marš tragom Vrhovnog štaba kao tradicionalni partizanski marš planinara PTT radnika Jugoslavije, održan je u vremenu od 8. do 10. oktobra 1968. godine.

Organizator ovog XVI po redu partizanskog marša planinara PTT radnika Jugoslavije bilo je Planinarsko društvo PTT radnika iz Titograda.

Sastanak učesnika marša bio je 7. oktobra 1968. godine u planinskom hotelu »Durmitor« na Žabljaku. U toku dana razgledano je samo mjesto Žabljak, njegove historijske i turističke znamenitosti. Crno jezero, Titova pećina, Savin kuk, Zmijino jezero i drugo.

Sutradan 8. oktobra 1968. godine krenusmo u maršu tragom Vrhovnog štaba. U toku dana prošli smo Dobri do. Tršće i spustili se u kanjon Pive neposredno ispred sela Mratinja. Ovdje u radničkim barakama zanočili smo. Izjutra dne 9. oktobra krenuli smo iz Mratinja preko Vučeva i dalje preko Magliča stigli smo na Sutjesku u Omaldinski centar Tjentište. Svečanom večerom završen je ovaj planinarski partizanski marš, u napornom dvodnevnom i usiljenom maršu.

U toku samog marša, prolazeći tragom Vrhovnog štaba, voda puta iz Titograda drug Branko revnosno nam je evocirao uspomene iz NOR-a kao jedan od preživjelih boraca iz ovih krajeva.

Izjutra 10. oktobra 1968. rastali smo se razasivi se na sve strane, da bi se slijedeće godine ponovno sastali na XVII partizanskom maršu planinara PTT radnika Jugoslavije u Fruškoj Gori kod domaćina planinara iz Vojvodine.

Edo Pavlović, Tuzla

1002 ZNAKA »SLOVENSKE TRANSVERZALE«

Još uvek vodeća planinarska transverzala u našoj zemlji je Slovenska planinska pot, koja na svom dugom putu od Maribora do Kopra vodi planinara preko najlepših vrhunaca Alpa i kroz prekrasne alpske doline. Ona je i danas najposjećenija.

Prema informacijama Stanka Kosa, načelnika komisije za slovensku planinsku pot u Planinskoj zvezi Slovenije, dosada je planinarama iz čitave naše zemlje izdano preko 16.000 dnevnika.

U 15 godina postojanja ovu transverzalu je završilo do ljeta 1968. godine 1002 planinara i toliko spomen-znakova je podijelila Planinska zveza Slovenije.

Još jedan podatak govori da je u istom razdoblju 87 planinara iz SR Hrvatske osvojilo ovaj vrijedan spomen-znak, od čega samo 5 žena. Posljednji planinari kojima je

podijeljen ovaj znak su Vera i Edo Pavšić i Josip Antončić iz PD »Zanatlija« iz Zagreba.

Vrijedno je spomenuti da je veteran i vođa PSH Josip Antončić osvojio ovaj znak već po drugi put i da je obilazeći ga sakupio veliki broj dijapozičita u koloru i time kompletirao lijepu kolekciju o Slovenskoj transverzali, s kojom rado održava predavanja.

Prema podacima, još uvek velik broj planinara obilazi kontrolne tacke u zeji da upoznaju ljepote slovenskih planina i da osvoje vrijedan trofej.

Zeljko Hlebec

IZLOZBA UZEIRA BEŠIREVIĆA U ZAGREBU

Na inicijativu Planinarskog odbora Zagreba, u Zagrebu je od 25. IX — 5. X 1968. godine održana samostalna izložba planinarskih fotografija sarajevskog planinara i fotoamatera Uzeira Beširovića. Izložbu je postavila Komisija za propagandu Planinarskog saveza Hrvatske u auli Pošte Zagreb i u Juriševčevoj ulici, 13.

Izložba je veoma uspjela i bila dobro posjecena. Izvanredni majstor planinarske fotografije i poznavač planina Uzeir Beširović upoznao je preko svojih kvalitetnih fotografija zagrebačku publiku sa ljepotom bosanskih planina.

Na panoima su se izmjenjivale fotografije Jahorine, kamenite, surove ali ljepote Čvrsnice, impozantnog Magliča, stjenovite Treskavice, uvek nepoznate i čudljive Bjelašnice, Romanije, Ozrena i drugih planina Bosne i Hercegovine.

Iako je Uzeir Beširović već poznat zagrebačkim planinarama dosadašnjim sudjelovanjem na zagrebačkim smotrama planinarske fotografije i svojim napisima u »Našim planinama«, ovaj put je on se s svojim fotografijama predstavio detaljnije. Izvanredni motivi, kvalitetni snimci i tehnički odlično izradene fotografije predstavili su ga kao vrsnog majstora fotografije.

Zagrebačka dnevna štampa i Radio-Zagreb dali su publicitet ovoj izložbi što je pridonjelo i velikom broju posjetilaca.

Planinarski odbor Zagreba organizirao je ovu izložbu u želji za što boljom suradnjom planinara Sarajeva i Zagreba.

Zeljko Hlebec

OTVOREN »NAŠIČKI PLANINARSKI PUT«

Dana 30. travnja o.g. svečano je otvoren »Našički planinarski put« kojem je prisustvovalo preko 80 planinara iz Našica, Zagreba, Varaždina, Karlovca, Osijeka i Orahovice. Put počinje u Našicama i vodi preko izletišta Seone do Partizanskog groblja na Krndiji. Nakon uspona na Lončarski vis put dalje vodi preko Paulinovca na Bedem grad i spušta se u spomen-dom Gradac, gdje je cilj. Svaki učesnik koji prode cijelom trasom ovde će dobiti ukusnu značku. Planinari koji žele proći tim putem trebaju se javiti pisorno na adresu: P. D. »Krndija« Našice. Našičani će grupama planinara dati i vodiča. Put sa odmaranjem traje oko 7 sati. Iako mlado, osnovano tek pred sedam godina, P. D. »Krndija« postiglo je organizacijom ovog puta lijep i zapažen uspjeh.

E. Pavšić

PLANINARI U HRVATSKOJ

POPIS DRUŠTAVA I UKUPAN BROJ NJIHOVIH ČLANOVA
na temelju prodanih članskih markica u 1968. godini.

1. Bjelovar	»Bilogora«	540	32. Sl. Brod	»Dilj«	30
2. Daruvar	»Petrov vrh«	197	33. Sl. Požega	»Sokolovac«	182
3. Drniš	»Promina«	19	34. Stenjevac	»Ris«	18
4. D. Stubica	»Stubičan«	17	35. Split	»Mosor«	360
5. Dubrovnik	»Dubrovnik«	—	36. Split	»Split«	160
6. Gospić	»Visočica«	163	37. Split	»Marjan«	—
7. Ivanec	»Ivančica«	240	38. Varaždin	»Ravna Gora«	367
8. Jastrebarsko	»Jastrebarsko«	241	39. Virovitica	»Papuk«	53
9. Karlovac	»Dubovac«	144	40. Zagreb	»Nik«	70
10. K. Sućurac	»Kozjak«	170	41. Zagreb	»Sutjeska«	70
11. Klanjec	»Cesograd«	40	42. Zagreb	»Grafičar«	265
12. Krapina	»Strahinjščica«	130	43. Zagreb	»Runolist«	227
13. Križevci	»Kalnik«	199	44. Zagreb	»Risnjak«	161
14. Lepoglava	»Trakoščan«	100	45. Zagreb	»Sljemē«	600
15. Novi Marof	»Grebengrad«	215	46. Zagreb	»Velebit«	275
16. Našice	»Krndija«	118	47. Zagreb	»Zagreb«	1987
17. Ogulin	»Klek«	61	48. Zagreb	»Zanatlija«	539
18. Opatija	»Opatija«	365	49. Zagreb	»Željezničar«	1929
19. Osijek	»Jankovac«	262	50. Zagreb	»Kontakt«	135
20. Sl. Orahovica	»Orahovica«	200	51. Zagreb	»Troglav«	66
21. Omiš	»Borak«	—	52. Zagreb	»Priroda«	80
22. Podsused	»Susedgrad«	60	53. Zagreb	»Rade Končar«	345
23. Pregrada	»Kunagora«	60	54. Zagreb	»Prij. prirode«	200
24. Rijeka	»Platak«	406	55. Kutina	»Jelengrad«	—
25. Rijeka	»Torpedo«	102	56. Krasno	»Rajinac«	—
26. Rijeka	»Učka«	142	57. Zadar	»Paklenica«	800
27. Rijeka	»Kamenjak«	290	58. Pakrac	»Psunj«	370
28. Rijeka	»Tuhobić«	150	59. N. Gradiška	»Strmac«	1
29. Samobor	»Japetić«	610	60. Budinščina	»Milengrad«	56
30. Samobor	»M. Plotnikov«	80	61. Sinj	»Svilaja«	—
31. Sesvete	»Lipa«	260	62. Čakovec	»Ekonomist«	—
			63. Delnice	»Petehovac«	93

ROKOVNIK za 1969. godinu

Planine, rijeke, jezera i spilje Jugoslavije

66 kolor reprodukcija
124 stranice

Tekstovi: P. Lučić-Roki, prof. M. Winterhalter i ing. S. Božičević.
Istovremeno na engleskom, njemačkom, slovenskom i hrvatskom.

Cijena 25 novih dinara.

Isporučuje izdavač, a može se naručiti i u Planinarskom savezu Hrvatske,
Zagreb, Gajeva 2a.

Izdavač »Spektar«, Zagreb, Rade Končara 242 tel. 564-069.

Ovo izuzetno izdanje prikladno je ne samo kao rokovnik, nego i kao pla-
ninarski dnevnik, a i kao najljepši poklon prijatelju u Jugoslaviji i
inozemstvu.

U okviru akcije Planinarskog saveza Hrvatske »Godina Velebita«
Planinarski odbor Zagreba priređuje
u organizaciji Planinarskog društva »Zagreb — matica«

Izložbu planinarske fotografije »PLANINA VELEBIT«

1. Pravo sudjelovanja imaju svi fotoamateri — članovi planinarske organizacije, a ostali građani mogu sudjelovati izvan konkurenčije.
2. Tema izložbe je velebitski pejzaž, ljudi i objekti.
3. Svaki autor može poslati najviše 10 fotografija u crno-bijeloj tehniči kao i u kolor-tehnici, veličine od 18 x 24 do 30 x 40 cm.
Fotografije ne smiju biti kaširane.
4. Radove treba slati preporučeno na adresu: Planinarsko društvo Zagreb—matica, Zagreb, Bogovićeva 7/III, sa naznakom: za Izložbu »Planina Velebit«.
5. Fotografije moraju biti pod šifrom. Popis radova sa imenom autora, nazivima fotografija, nazivom predjela gdje je fotografija snimljena i šifrom treba poslati zajedno sa fotografijama u posebnoj zapečaćenoj koverti.
6. Izbor fotografija izvršit će žiri u sastavu: prof. dr Branimir Gušić, Petar Lučić-Roki, Josip Smerke, Drago Mihaljević i Hrvoje Lukatela.
7. Članovi žirija mogu izlagati svoje radove samo izvan konkurenčije.
8. Nagrade za fotografije u crno-bijeloj tehniči jesu: po jedna prva, druga i treća nagrada te tri diplome, a za fotografije u kolor-tehnici jedna prva nagrada i dvije diplome.
9. Sa fotografijama će se postupati pažljivo. Organizator ne može odgovarati za fotografije u toku transporta. Zato omot mora biti čvrst, ali se fotografije ne smiju saviti u rolu.
10. Organizator pridržava pravo reproduciranja fotografija u svrhu objavljuvanja u katalogu izložbe.
11. Izložba se održava u Zagrebu u vremenu od 24. svibnja do 3. lipnja 1969. godine u jednoj reprezentativnoj dvorani.
12. Zadnji rok za primitak fotografija je 30. travanj 1969.

* * *

Poseban dio izložbe čine dokumentarne fotografije, likovni radovi, edicije, zemljovidne karte i slično. Umljavaju se planinari i ostali građani da odgovarajuće eksponate za ovaj dio izložbe šalju na istu adresu.

Planinarski odbor Zagreba namjerava izložbu prikazati i u drugim mjestima Hrvatske ovim redom: Rijeka (7—14. juna), Senj (21—28. juna), Gospić (3—10. jula) i Zadar (15—26. jula).